

A CARTA DEL LAVORO

Irta: SÁNDOR PAL (Budapest)

A fasizmus hiveinek gyakran kell azzal az ellenvetéssel szembe szállni, hogy a fasizmusnak nincsen elmélete. Ezt az ellenvetést maga Mussolini is önkéntelenül megerősíti negative akkor, amikor 1925. január 3-án a kamarában mondott beszédében így szól: „Azt állítom, hogy nincsen szellemi és politikai mozgalom, amelynek keményebb és határozottabb doktrínája lenne, mint a fasizmusnak. A mi szemünk előtt precíz igazságok és valóságok állanak... de ezek a tanítások az élet tanításai, nem pedig a holt tudományosságé“, — azaz ezek a tanítások szubjektív megítéléseken, nem pedig objektív érvényű elvek alapjain épülnek. Pozitíve pedig akkor, amikor kévéssel utóbb, 1925. június 21-én Rómában a fasiszta kongresszuson leszögezi: „Mint mindig a fasizmusnál, a tett a tanítás előtt volt!“

De még baloldali bírálók is szeretnek rámutatni arra, hogy a fasizmus tanításaiban belső ellentmondások vannak, hogy a fasizmus mást hirdetett a hatalom megragadása előtt és mást utána és általában mást tanított, mint amit cselekedett. Előszóval idézik a fasiszta mozgalom „illegális“ korszakából való programját szociálpolitikai tekintetben a 8 órai munkaidő törvénybeiktatásáról, a bérminimum megállapításáról, a termelésnek az üzemi tanácsok ellenőrzéséről, sőt a közüzemekben a technikai vezetésnek az üzemi tanácsoknak való átadásáról és rámutatnak arra, hogy a fasiszta kormányzat mindezeknek a követeléseknek éppen az ellenkezőjét valósította meg. És tapsolnak Edoardo Frosininak, az „első órák“ fasisztái egyikének, aki a fasiszták első kongresszusán Mussolinivel együtt elnökölt, a hatalomra jutás után pár hónappal pedig Nyílt levélben árulással vádolja a Ducet: „Akkor még nem voltak feketeingesek, Te azonban a gomblyukadban a mi jelvényünket viselted: vörös kokárdát a trikolor fölött. Idővel az 1919-es programot Te annyira megváltoztattad, hogy azokat véded, akiknek a legyőzését az eredeti fasizmus elsősorban ígérte. Azoknak a férfiaknak a karjai közé vetetted magad, akiket Te le akartál verni és a fasizmus egyértelmű lett a reakcióval a burzsoázia és a monarchia szolgálatában.“

Sem Frosini, sem pedig azok nem értették meg a fasizmus lényegét, akik tapsoltak neki. A fasizmus nem lett egyértelmű a polgárság szolgálatával, hanem kezdettől fogva az volt. „Történelmileg tekintve a fasizmus az ipari tőke előretörése“ — írja Giulio Aquila (Der Faschismus in Italien), alig fél év múlva Mussolini miniszterelnökké való kinevezetése után és ha ma „történelmileg“ tekintve a fasizmust ennél jóval többnek is kell látnunk, abban az időbeli közelségben a diagnózis helyes volt és egyuttal pontos magyarázattal szolgál a kérdésre, hogy miféle elmélete van és lehet a fasizmusnak.

Elsősorban is, a fasizmus különböző időkből való különböző programjai csak látszólag tartalmazznak ellenmondásokat. Az alapelv: a polgárság osztályuralmának biztosítása más és más körülmények között más és más programokat követel. És éppoly hamis volna a programok változtatásait Mussolini személyes meggyőző-

désének tulajdonítani, „lángeszének“ ahogy mondani szokás mint a programm belső ellentmondásait a fasiszták alacsony értelmi képességének betudni. E felfogás igazolására tanulságos feleleveníteni Mussolini állásfoglalását a királykérdést illetőleg. Miután Mussolini 1914. őszén pár disszidens szociálistával és szindikalistával, valamint egynehány polgári intellektuella megalapította az ugynevezett intervencionista akciósoportot (Fasci d'azione interventisti), amely tulajdonképpen a későbbi fasiszta párt embriójának tekinthető és amely akkor a háborús beavatkozást sürgette a központi hatalmak ellen, 1915 tavaszán ezt a híressé vált jelszót adta ki: „Háború vagy köztársaság!“, amivel azt akarta kifejezésre juttatni, hogy ha a korona ellenszegül a háborús beavatkozásnak, akkor pusztulnia kell. Ez a jelszó a történelem távlatában pontosan elárulja, hogy Mussolini, bármennyire is a háború „forradalmi“ szükségességét és a proletáriátusnak a háborúhoz fűződő érdekeit hirdette, e lépésével szembefordult a proletáriátus igazi érdekeivel és az olasz polgárság egy bizonyos rétegének, az északolaszországi ipari polgárságnak a szolgálatába lépett, amely a háborút akarta, előkészítette és végeredményben ki is kényszerítette. A dinasztia, az akkori kormány és parlament nem ennek a rétegnek a képviselője volt, hanem kifejezetten az agrárkapitalizmusé, amely saját érdekeinek a megvédésében hatalmi apparátusa segítségével állandóan akadályául szolgált az északolaszországi ipar kifejlődésének. A „háború vagy köztársaság“ jelszava nem a munkásság jelszava volt, hanem az ipari kapitalizmusé és Mussolini köztársasági volta nem szociálistaságában, hanem a polgárság eme szárnyához való lecsatlakozásában gyökerezett. Világosan mutatják ezt pálfordulásának egyes szakaszai. A faszizmus előnyomulása az ipari polgárság előnyomulása volt és mindaddig szemben állt a dinasztival, amíg az ipari tőkének és az agrártőkének a „kibékülése“, összefonódása meg nem történt. Ennek az összefonódásnak és együttesen a proletáriátus elleni fordulásnak politikai aktusa Mussolininak a király által miniszterelnökké való kinevezése. A dinasztia és parlament, illetve az agrártőke meghajolt az ipari tőke, a Gyáriparosok Általános Szövetségének (Confederazione Generale dell' Industria) a követelése előtt, hogy Mussolinin nevezék ki miniszterelnökké s ezzel a dinasztianál funkcióváltozás állott be: a dinasztia most már nemcsak az agrártőkének, hanem az egész olasz polgárságnak a kifejezője, hatalmi eszköze lett. S ezen a ponton meg kellett, hogy szűnjék az ipari tőke, a faszizmus köztársasági volta is. Az ipari tőke nagyobb hasznát látta a behódolt monarchiának, mint az esetleg balra lendülő, keze ügyéből kicsuszó köztársaságnak. S ezért joggal jelenthette ki Mussolini az addigi köztársasági propaganda ellenére is akkor, amikor a gyáripari szövetség megkapta a biztosítékot Mussolinin kinevezetését illetőleg, hogy: „Mindenkit emlékeztetek arra, akik az én cézári álmaimról fantáziálnak, hogy senki sem alázatosabb, lojálisabb és hübb szolgálja a dinasztianak, mint én. Mert ha tényleg betege lettem volna ezeknek az álmoknak, akkor már régen lett volna eszközőm és hatalmam, hogy azokat valóra váltsam“. (Curt Sigmar Gutkind: Mussolini und sein Fascismus, 20. l.)

Valóban az ipari polgárság megteremtette volna Mussolini számára a lehetőséget, hogy a királyt elzavarja. De a király felismerte sajátmaga funkcióváltozásának szükségességét és Mussolini kinevezésével az olasz öszspolgárság királyává kente fel magát.

Visszont a faszizmus nem szociálizmus, amelynek principiumai-ból következik az előbbieket el nem ismerése. A faszizmusnak nincse-

nek ilyen principiumai, de ebből nem következik, hogy nincsenek principiumai. És ha ma köztársasági, holnap királypárti, ez nem elentmondás és nem bizonyíték az elvtelenség mellett. Ellenkezőleg: amellettt bizonyít, hogy a fasizmus alappincipiuma: a polgárság szolgálata. Akkor is, ha forradalmi tempót, eszközöket, külsőt vesz fel, akkor is, ha a reakció fekete, barna vagy sárga páncéljába öltözik.

Ennek az alapelvnek szem előtt tartása mellett azután nem téveszthet meg senkit az olasz fasiszta szociálpolitika lényege. A Carta del Lavoro-nak, a fasiszta szociálpolitika e klasszikus alkotásának éppen abban van a jelentősége, hogy a szociálpolitikának a polgárság szolgálatába állítását először kodifikálta s célkitűzéseivel, funkciójának meghatározásával irányt mutatott más országok polgárságai számára is. Azoknak a gazdasági, politikai, társadalmi és történelmi körülményeknek az analizise, melyek okozták, hogy éppen az olasz polgárság volt az, amely a fasiszta munkakodex alkotás terén úgy időbelileg, mint precizitásban a világ polgárságának az élére tudott állni, túlfeszítené e tanulmány kereteit. Elhanyagolható azonban a Carta del Lavoronak a részletes ismertetése is, egyrészt, mert a fasiszta törekvések hordozói nem hagytak kihasználatlanul egyetlen alkalmat, egyetlen lehetőséget sem, hogy a „munka Tíz Parancsolatát“ (Pallai Aladár), ezt a „hatalmas kísérletet az egész munkáskérdésnek új alapokra való helyezésére“ (Klebensberg Kuno), e „baráti paktumot a munkaadó és munkás között“ (Rossoni), a „fasizmus politikai és szociális eszmekörének ezen alapvető okmányát“ (Giuseppe Bottai) polgár és munkás „közkinsévé“ ne tegyék. Másrészt pedig, mert ezuttal csupán az elvről van szó, — és még csak nem is az elmélet és gyakorlat felmutatásáról, mert hiszen maga a gyakorlat lényegileg csak annyiban változott, hogy az még intenzívebbé, még kegyetlenebbé, még inkább teljes kiszolgáltatottságot követelővé vált. A fasizmusnál a kizsákmányolás pusztá ténye a mennyiség kérdése, e mennyiség lehetőségének a megteremtése azonban már éppen a Carta del Lavoro révén a minőség kérdése lett. A kettő dialektikus viszonya: a mai Olaszország.

A fasizmust a szociáлизmus legyőzőjének tekintik. A fasiszták a szociáлизmus erősségét éppen abban látták, hogy a liberális és demokrata korszakok polgárságai csak bíralták Marx osztályharc elméletét, de nem állítottak vele szembe a munkásság számára egy másik elméletet a tőke és munka viszonyának „megoldására“ vonatkozólag. S abban a meggyőződésben, hogy a Carta del Lavoro ezt a más megoldást hozza, úgy vélik, hogy ezzel tényleg ki is huzzák a szociáлизmus alól a talajt. Holott a szociáлизmus és fasizmus között nem ilyen természetű az ellentét. A szociáлизmus nem akarja „megoldani“ a tőke és munka viszonyát (szociáлизmus és szociáldemokrácia: ez kettő), hanem ezt a viszonyt meg akarja semmisíteni, avval, hogy meg akarja semmisíteni a kapitalista termelőrendet. A fasizmus viszont meg akarja semmisíteni a megsemmisítőket, S ezzel nem a talajt veszi el a szociáлизmus alól, hanem ép' ellenkezőleg, igazolja a szociáлизmust a munkásság számára. Az igazolásnak ezt a veszélyét állandóan érzi is, frazeológiájában, módszereiben, formáiban igyekszik asszimilálódni a szociálista mozgalomhoz, „különbül“ akarja képviselni az elnyomottak érdekeit, mint a szociálisták (Mussolini a Stabilimento Poligrafica munkásaihoz Rómában 1923. I. 26-án), „tisztelt a kérges tenyeret“ (Mussolini Ferrarában 1924. IX. 22-én), „forradalmat“ hirdet, „mert ez a szó a tömegekre misztikus hatást

gyakorol" (Mussolini Vallomásai, Emil Ludwignál). Kizsákmányolja gyakorlatilag a munkásságot, elméletileg a szociálizmust és átformálja a maga képére, hogy mindkettő az osztályuralomnak ne támadója, hanem védője legyen. Módszere tehát csak részben az erőszak, részben azonban az áztatás és ebben adódik a lényeges különbség a szociálizmus és fasiszmus között: előbbi felfedezi a valóságot, hogy azt megváltoztassa, utóbbi elfedi a valóságot, hogy azt fentartsa.

Fenn akarja tartani a mai osztályviszonyt, a termelőeszközök monopolizálását egy osztály kezében, a tőke elnyomását, a proletariátus elnyomottságát és ezért azt állítja, hogy mindez nincs: illetve ha van, annak a jelentősége elenyésző, a problémák, melyek ezekből a tényekből és viszonyokból adódnak, csak látszatproblémák, azt problémák, kiélezettségük mesterséges és idegen érdekeket, idegen célokat szolgál. S hogy ezeket állithassa, szüksége van egy magasabb egységre, amely visszaszorítja az idegen érdekeket és célokat, feloldja a látszatproblémákat és felállítja a tények hierarchiáját. Hogy esucra elengedhetetlenül szüksége van a fasiszmusnak, azt valamennyi elméleti képviselője belátja: az ellentét közöttük ott van, hogy mit válasszanak ennek a csúcshoz. A termelés, a nemzet, az állam fogalmai azok, melyek az elméleti képzettség foka vagy a taktika parancsa szerint a esucszerepre igényt tartanak. E fogalmak számukra korántsem tisztázottak, hiszen tekintve a fasiszta párt követelte „diszciplínát“ egész szokatlanul élesnek kell látnunk pl. azt a vitát, melyet Gino Arias, a firenzei egyetem közjogi tanára, a fasiszta államlélelmélet reprezentánsa folytat (Die faschistische Staatsreform, 207. l.) Mussolini ama tézise ellen, hogy a tőke és munka közötti konfliktusok elkerülésére a motivum az, hogy: „semminek sem szabad veszendőbe menni a termelésből és a nemzet fejlődési lehetőségeiből“, — mert szerinte ez kevés és negatív; valamennyi termelési elem és termelési ág aktív összeműködésére van szükség, a hatalom és az ország gazdasági függetlensége javára. De ebből a példából kitűnik az is, hogy ha a csúcs konkrét formát akar ölteni, újabb és újabb elemek kerülnek felszínre és az embernek az az érzése támad, hogy itt csupa spinozistával van dolga, mert legyen az állam, termelés, hatalom, nemzet, szuverénitás, stb., — ez mind csak attributum, ugyan annak a valaminek különböző nevei, különböző oldalai, a lényeg, amiből e szavakra tartalom sugárzik, nem más, mint maga a polgárság, melynek azonban közvetlenül sohasem szabad megjelennie. Csak így kap értelmet az „öncélúság“ fogalma is, mert nehéz elgondolni, hogy pl. a termelés önmagában hordozná célját és valami belső ösztön, metafizikai erő hozhatja mozgásba a munkáskezeket, a gépeket és ontatja a gyárakból az árúk tömegeit. Vagy a hatalom csak azért van, hogy legyen és az állam célja az lenne, hogy állítólagos funkcióit minél tökéletesebben betöltse. A célok és eszközök ez anarchiájából azonban mindjárt rend és értelem teremődik, mihelyt az öncélúságot, a magasabb egységet és egyéb fasiszta főfogalmakat lefordítjuk az osztályharc nyelvére és adódik maga az osztályharc, a polgári osztályállam, a profitért való termelés, e termelés biztosítására szolgáló hatalom.

A csúcsfogalmakat tehát meghatározni nem lehet anélkül, hogy rögtön osztályfogalmakká ne váljanak, de kodifikálni, kinyilatkoztatni, szentté avatni igen. S ebből a célból kell, hogy felemás legyen a Carta del Lavoro, amennyiben „általános jellegű, úgyszólván elvi kijelentések rendes törvényhozási meghatározásokkal váltakoznak“

(Bottai, 112. l.). S ha Bottai a Carta szövegéhez írott kommentárjában megjegyzi, hogy „a nemzet a termelés fejlesztésével nem a gazdasági hatalomnak önmagáért való birására törekszik, hanem magának a nemzeti hatalomnak a legteljesebb birását óhajtja“, (Giuseppe Bottai: *Carta del Lavoro* 155. l.) — ez megint csak metafizikai lepelbe burkolása annak a sajtáságos imperializmusnak, mely nemcsak a munkaerő, hanem annak hordozója lelke feletti uralmát is biztosítani akarja. S amit még inkább ki kell hangsúlyozni e ponton, az az, hogy ez a nemzetihatalom a Carta szerint nemcsak politikai és gazdasági, hanem egyuttal erkölcsi egység is, mely a fasiszta államban valósul meg. S ha itt Hegel kísért, — sokan állítják: tudatosan, de viszont nem organikusán — ez megint csak az eltérítésre szolgál. S ugyanakkor megjelenik a nemkevésbé elferdített Kant szelleme is, amennyiben az erkölcsiség itt nem hogy azonosságba lenne hozható az eudemonizmussal, hanem éppen ellenkezőleg. Az erkölcsi egység valami elkötelezettséget jelent és pedig a proletariátusra nézve egész pontosan azt, hogy önmagát ne a munkaerő hordozójának, a l'Homme Machinenak ismerje el, hanem ethikai lényegnek; hogy kizsákmányoltsága nem lealacsonyítottság és kényszer, hanem magasztosság és elhivatottság, hiszen adva van az egység feladata, amelyen való munkálkodás a gazdasági termelés részesévé teszi a megvalósulásban. A munkás tehát, amikor munkás, nem kiuzorázott pária, — hanem (erre van magyarban is egy jó kifejezés) a „nemzet napszámosa“.

Itt adódik az első hypertrofia, mely, mint később látni fogjuk, a fasiszmus főeszközei közé tartozik. Az uralkodó osztály a liberális-demokrata államokban csak egyes termelő eszközzel nem rendelkező rétegeket igyekezett céljai érdekében „felmagasztosítani“, a saját uralmi apparátusához közvetlenül tartozókat (állami hivatalnokokat, tisztikart, tanítókat, stb.), kiemelte őket osztályosorsukból, hogy a többiek ellen forduljanak. A fasiszmus az egészet kiemeli és nem akar kevesebbet mint azt, hogy az egész proletárosztály önmaga ellen fordítsa önmagát.

A fasiszmus szerint tehát a külön érdekek feloldódnak egy „magasabb egységben“, de sem úgy, hogy ez az egység a külön érdekek harmóniáját, sem pedig úgy, hogy szintézisét eredményezze. A fasiszmus hivatalos filozófusa, Balbino Giuliano (*Der historische Werdegang des faschistischen Gedankens*, 88. l.) egész pontosan leszögezi, hogy „az államnak nem kell azért semmivé szétesnie, ha akár egész lakossága alapján államellenes beállítottságot vesz is fel“. Am itt nem arról a mechanisztikus-demokratikus álláspontról van szó, hogy az egyes érdekek summája tenné az egész érdekét, sem pedig arról a dialektikus felfogásról, hogy a mennyiség minőségbe csap át, azaz az egyes érdekek egy bizonyos ponton egy más érdek egységet alkotnak, amely különbözik az egyesektől, de ugyanakkor azonos is velük. Nem az ellentétek feloldásáról, hanem megmerevítéséről van szó a valóságban, arról, hogy az állam, a magasabb egység, azaz a polgárság érdeke akkor is van, ha az a más érdekeivel feloldhatatlanul ellentétes. A Carta del Lavoro feladata éppen abban áll, hogy ezeket a megmerevített ellentéteket eltakarja és látszatszintű diallektikával látszatszintézist teremtsen. A módszere a már említett hypertrofia, ami formailag nagyon hasonlít a mennyiségből a minőségbe való átcsapás dialektikus törvényéhez, a valóságban azonban annak ad abszurdum vitéle, aminek kettős célja van: az egyik, hogy kifordítja a törvény értelmét, a másik, hogy pápább akar lenni a pápánál. A Carta del Lavoro minden egyes alapté-

tele erre szolgáltat példákat.

Itt van elsősorban a szervezkedés kérdése. A szervezkedés a munkásság elsődleges eszköze a polgársággal való szembenállásra. Marx már a *Das Elend der Philosophie*-ban (159. o.) kiemeli a szervezkedés tényének jelentőségét és rámutat arra, hogy „a szervezkedésnek kettős célja van: megszüntetni a munkások egymás közötti versenyét és megteremteni az általános verseny lehetőségét a tőkessel szemben.” Kihangsúlyozza a szervezkedés dialektikáját is, amikor azt írja, hogy „ámbrar az ellenállás első célja csak a bérnívó fenntartása volt, a kezdetben izolált szervezetek oly mértékben tömörültek nagyobb csoportokká, ahogy viszont a tőkések egyesülnek megtorlás céljából és a szervezett tőkével szemben szövetségeik fenntartása fontosabbá válik mint a bérnívó fenntartása. Ez olyan igaz, hogy az angol közgazdászok csodálkozva szemlélik is, miként áldozzák a munkások bérük nagy részét szervezeteikre, holott ezek a nemzetgazdászok véleménye szerint csak a bérnívó érdekében létesültek. Ebben a harcban, e valóságos polgárháborúban egy eljövő ütközet összes elemei egyesülnek és kifejlődnek. Mihelyt ehhez a ponthoz érkeztek, a szervezkedés politikai jellegű lesz.” Később is, Schweizerhez írott levelében erősen hangsúlyozza (*Briefwechsel zwischen Engels und Marx*, 3. kötet, 226. l.), hogy „a szervezkedés és a belőlük kinőtt Trade Unionok nemcsak mint a munkásosztály szervezkedésének eszközei a burzsoáziával vívott harcban bírnak rendkívüli fontossággal. — ennek fontosságát mi sem igazolja jobban, mint az, hogy az Egyesült Államok munkásai sem nélkülözhetik választójog és köztársaság dacára — de Poroszországban és Németországban általában az egyesülési jog áttöri a rendőralmat és a bürokratizmust, széttepi a cselérendszeret és a nemesi gazdálkodást a vidéken, egyszóval: eszköz az „alattvalók” nagykorúsítására...”

Ilyen perspektívák mellett mi sem volt természetesebb, mint hogy a polgárság igyekezett a munkásság szervezkedését megakadályozni. Ez a törekvés azonban hamarosan hiábavalónak bizonyult. Nem azért, mintha a polgárság relatíve gyengébb lett volna a munkássággal szemben, hanem azért, mert a munkásság szervezkedése egyezik a kapitalizmus általános tendenciájával. „Minél jobban kifejlődik a modern ipar és a konkurrencia — írja Marx a *Filozófia nyomorúságában* (174. l.) annál több olyan, elem lép fel, mely előidézi és támogatja az egyesüléseket.” A polgárság nem, vagy csak részben ismeri fel ezt az általános tendenciát és sárga szervezetekkel kísérletezik, hogy konkurrenciát csináljon a munkásság szervezeteinek és hogy a munkások egymással való versenyét a szervezetek versenye váltsa fel. A fasizmus volt az, amely a munkásság szervezkedésének jelentőségét a polgárság számára teljes mértékben felismerte. A szervezkedés hipertrofiáját alkotja meg, amikor előírja a szervezkedés, a szindikátusokba való tömörülés köteleességét. A Carta 3. paragrafusa ugyanez az, — de mindjárt hozzá is teszi, hogy „csak a törvényesen elismert és állami felügyelet alatt álló szindikátus jogosult törvényesen képviselni a munkaadók és munkások összes kategóriáit, amelyek számára létesített. Csak az ilyen szindikátus jogosult érdekeiket az állammal és más ipari szervezetekkel szemben megvédeni, az összes ugyanazon kategóriába tartozókra kötelező munkaszerződéseket létesíteni, járulékokat kivetni. . .”, nem beszélve arról, hogy a járulékokat a szindikátus minden munkástól beszedi, tekintet nélkül arra, hogy beiratja-e magát a szindikátusba vagy sem.

Mi a célja a fasiszta polgárságnak azzal, hogy a szervezkedést nemcsak hogy megengedi, mint a liberális-demokrata polgári állam, hanem még elő is írja, sőt megvalósítja. Ez a cél kettős: először is megy, de tovább megy, végig megy a kitaposott úton: állami felügyelet alá helyezni a szervezeteket, abszolúttá tenni a sárga szervezkedést, másodsor pedig saját hasznára fordítja a szervezet összes funkcióit, melyek azelőtt ő ellene működtek. E tekintetben legfontosabb a kollektív szerződés és ami azzal összefügg, a szervezetek anyagi felelősségének kérdése.

A kollektív szerződés a Carta harmadik hypertrofiája. A kollektív szerződés a munkásmozgalomnak nagy „vivmánya” volt valamikor. Az első rés, amelyet a szabadverseny elvén üttött a szabadversenyes kapitalizmus bástyáján. A polgárság többé nem a szabad piacon vásárolta meg a munkaerőt és „tárgyalt” személy szerint a megvásárlandó munkaerő hordozóival. Leült a zöld asztalhoz a munkásság mint szervezett osztály képviselőivel és kötelezte magát vele szemben bizonyos feltételek betartására. A polgárság természetesen igyekezett kezdetől fogva kibujni a vállalt kötelezettség alól vagy előnyére fordítani azt azzal, hogy a kollektív szerződések lejártát neki kedvező időpontra igyekezett tenni vagy éppen a kollektív szerződések révén próbált a kapitalisták egymásközti versenyében a „szennykonkurrenciától” szabadulni és a kalkuláció biztonságát erősíteni. Egy ponton azonban nem tudta kiküszöbölni a hátrányt, — azt, hogy a kollektív szerződéseknek a munkásság részéről való betartására nem volt meg a kellő anyagi garanciája. Még az angol 1906-os, e tekintetben „leghaladottabb” törvény is kimondja, hogy a bíróság nem tehet pert folyamatba ipari szervezet ellen az általa vagy tagjai által okozott gazdasági kárért, mely a kollektív szerződés be nem tartásából ered. Nos, a Carta elsősorban is kimondja a kollektív szerződések kötelező voltát (11. paragrafus), másodsor pedig törvényerőre emeli a szerződő szindikátusok anyagi felelősségét és pedig, hogy az érvényesíthető is legyen, a szindikátus a befizetett járulékok egy tizedrészét egy ilyen vagyonalap alkotására fordítja. Így válik a fasiszta szindikátus a munkásság elnyomó szervévé, amennyiben a kollektív szerződések betartására törvényesen, illetve állami, karhatalmi segédlettel kényszerítheti a tagokat és így teremt a sztrájkalap helyett sztrájkelleni alapot. A szindikátusok összes funkciói tehát átalakultak a polgárság szolgálatára. Jogos büszkeséggel állapíthatja meg tehát Gino Arios (I. m. 196. l.), hogy a szindikátusok, mint a munkásság szakmai szervezetei a munkásság járulékait többé nem fordíthatják „romboló sztrájkokra és forradalmi propagandára” és hogy „a törvényhozó a szindikátust az állam segítő szövetkezetévé” (203. l.) változtatta át.

A faszizmus azonban még ennyivel sem elégszik meg. Megalkotja a szindikátus mellett a Korporációt, mely — szemben a szindikátussal, melynek működése csak arra szorítkozik, hogy a „kategóriájához tartozó munkaadók és munkások közti jogi egyenlőséget biztosítsa és azok működését fegyelmezze” — már „a különböző termelési kategóriák egységes szervezete és legyenek azok bár munkaadók vagy munkások — a korporáció egyedül képviseli mindannyioknak átfogó érdekeit.”

A korporáció létesítésével „tulhaladtuk a szindikalista eszmekört és szervezetet” — mondja Bottai (I. m. 178. l.) — „és beléptünk a korporatív mechanizmusba, megvalósítva a korporatív eszmét, amely révén az állam a termelés összes erőit szervezetekbe tömöríti és magasabbrendű célok elérése végett azokat kihasználja igyekszik.” Ennek az elvnek konkrét megvalósulása a kollektív szerződés, amely a fasiszta

jogrendszerben nem egyszerű szabályozója a munkások és munkaadók közötti munkafeltételeknek, hanem „a munkások és munkaadók ellenétes érdekeit békéltette meg, alárendelve azokat a termelés legfőbb érdekének“ (1926. április 3-i törvény 13. paragrafus). S itt újból elérkezünk a „legfőbb érdekhez“, a „magasabb egységhez“, amely természetesen nem tűri a partikuláris érdekek érvényesülését. Ebből következik a kötelező békéltető bíraskodás intézménye is; a szindikátusi szervezet csak gazdaságilag teszi lehetetlenné a munkások számára a sztrájkot, a kötelező békéltető bíraskodás pedig megadja a jogalapot a kapitalistáknak arra, hogy a sztrájkoló munkások ellen mint bűnösök ellen eljárassanak. „A törvény beavatkozik, hogy a bírót szállítsa“ — szólja el magát D'Ameglio, a La magistratura del lavoro c. tanulmányában (Le assicurazioni sociali c. folyóirat, 2. évf. 1. sz.) és ha meggondoljuk, hogy a törvény végrehajtási utasításai taxative majd minden okot felsorolnak arra, hogy a kapitalisták a kollektív szerződéseket idő előtt felmondhassák (lásd többek között a 71. és 89. te-ke-t), akkor nem nehéz látni, hogy a törvény úgy van megalkotva, hogy a kapitalisták minden cselekedetükért a munkássággal szemben azonnal bírói szankciót kapjanak és törekvéseiknek ne önmaguk szerezzenek érvényt, mint a liberális-demokrata államokban, hanem az állami apparátus közvetlen beavatkozásával.

S ha végezetül alaposabban szemügyre vesszük a Duce „klasszikus“-nak ünnepelt formuláját „az összes társadalmi osztályok jogegyenlőségéről“, mely szerint a munkásosztálynak egyenlő része van a többi osztályokkal a termelés regulálásához — azaz „ellenőrzési joga van az egész nemzeti gazdasági üzem felett“ — szembeállítva ezt a jogot a szocialisták követelésével az egyes munkásoknak az egyes privát-üzemek feletti ellenőrzési jogára vonatkozólag, „ami a hatáskörök elkerülhetetlen zavarára, a szervezők hatalmi túltengésére és végül is a gazdasági bénulásra vezetne“, — akkor újból megállapíthatjuk a hypertrofia módszerét, amely helyettesíti a mennyiség átesapását a minőségbe és azzal, hogy a mennyiséget a végtelenbe fokozza, eléri a hatás kifordítását, a fasiszta szociálpolitikát, amely a polgárság osztály-érdekeit szolgálja akkor is, amikor a fentihez hasonló absztrakt „jogokkal“, „előnyökkel“ ruhazza fel a munkásosztályt.

Szándékosan emeltük ki a Cartából csak azokat a pontokat, amelyek egy módszert illusztrálják. Hiszen nem az e sorok feladata, hogy bebizonyítsa, hogy a Carta kapitalista alkotás. Ennek bizonyítására igazán nem nehéz példákat találni, hisz maga a Carta állapítja meg, hogy a „termelő érdeke azonos az állam érdekével“ (Bottai 6. l.), hogy „a termelők jóléte a nemzeti termelőképesség fejlődése“ (u. o. 155. l.), hogy a munkaadók „különös kötelessége“ a termelési költségek csökkentése (u. o. 162. l.), aminek leghatékonyabb eszköze természetesen a munkabér leszállítása és ugyanekkor, valamint ugyanakkor, amikor elveszi a sztrájkjogot, kimondja, hogy „a munkabér megállapítás kivonatik az általános szabályok köréből és a szerződést kötő felek meg egyezésére bízandó“ (167. l.), stb. stb. A feladat az volt, hogy rámutassunk, hogy a szociáldemokrácia meg lehet elégedve a Cartával, amely a gazdasági demokrácia általa propagált összes elveit megvalósítja és tökéletesen létrehozza mindazokat a szociálpolitikai „víványokat“, melyekért a szociáldemokrácia évtizedek munkáját áldozta, — és hogy levonjuk a következtetést, — hogy ezek a szociálpolitikai vívmányok mindaddig, amíg a kapitalista gazdálkodás fennáll, a polgárság szolgálatára vannak és a szociálpolitikának a tökéletes megvalósítása a polgárság állama által, — legyen az demokratikus vagy diktatorikus,

parlamentáris vagy korporációs, — nem egyéb, mint fasizmus.

Egy ellenvetéssel azonban még számolnunk kell. A Carta tartalmaz olyan pontokat is, amelyek a munkaadók jogviszonyait, nem a munkássággal ugyan, de az állammal szemben korlátozzák. „Az államért mindenkinek áldozatot kell hozni“ — adja ki Mussolini a jelszót (Szekeres László: Férfiak és tettek az új Olaszországban, 15.), a fasiszta Nagytanács (1927. január 6-án) kijelenti, hogy az új rendszer elvei szerint az államot megilleti az a jog, hogy a termelés és a nemzeti munka szabályait diktálja és bár a korporációk minisztériumában megtartott értekezlet (1927. II. 11-én) figyelmeztet, hogy „vigyázni kell, nehogy lenyügözően merev igába szorítsák a nemzeti termelést“, — mégis az előbbi nagytanácsi ülés a korporatív rendszer alapvető tételeit a következő két követelményben foglalja össze: 1. Az állam előtt minden kategória egyenlő, 2. Az összes polgárok szolidárisak kell, hogy legyenek a nemzeti érdekekkel szemben, ezen két fasiszta követelmény képezi az egyéni jogok korlátait. S a korporatív állam ugyan a magánkezdeményezést tekinti a termelés terén a nemzet érdekében a leghatékonyabb, leghasznosabb eszköznek (Carta 7. paragrafus, 1. bek.), — de a vállalat szervezője a termelés kérdésében felelősséggel tartozik az államnak (7. paragrafus, 2. bek.) és az állam beavatkozási jogot gyakorolhat, nemcsak akkor, amikor hiányzik, vagy elégtelen a magánkezdeményezés, hanem akkor is, amikor az állam politikai érdekei fognak kockán. (9. paragrafus).

A korábbiakból eléggé kitűnik, hogy hogyan kell értékelni az államnak mint az uralkodó osztály hatalmi szervének emez „osztályok felettivé“ emelését. De mit jelentenek akkor ezek a megszorítások, — mert megszorítások akkor is, ha a 9. paragrafus kimondja is, hogy a beavatkozás ellenőrzésben, bátorításban, támogatásban vagy közvetlen ügyvitelben ölthet formát, és ha gyakorlatilag a határkérdés úgy mutatkozott, hogy a tönkrement kapitalista vállalatokat az állam átvette és szanálta, az adókból, vagyis a dolgozók terhére. De itt megint csak az elvről kell hogy szó legyen és ez az elv kétségtelenül az, hogy a kapitalisták bizonyos megszorítások, bizonyos felelőségek alá esnek, melyek a liberális államban ismeretlenek voltak.

És éppen ez a Carta, a fasiszta szociálpolitika második nagy jelentősége. A polgári osztály nem a polgárok számszerű summája, hanem egy újabb egység, amelyhez nem az összeadási művelettel jutunk. A polgári osztály egy új, önálló, szervezett testület, amelynek egyes tagjai esetleg éppoly kevésbé osztályöntudatosak, mint a proletariátus egyes tagjai. A kapitalizmus mai stádiumában, az osztályfrontok kiéleződésében, a kapitalizmus és szocializmus döntő harcának kifejtésében a polgári osztály nem tűrheti, hogy egyes tagjai a maguk szubjektív öntudatában, szűkkörű, közvetlen, pillanatnyi vélt érdekeik szolgálatában keresztezék az osztály egyetemes érdekeit és akadályul szolgálhassanak a tulajdonképpeni harcban. Ezt a magasabb, kifejlődött polgári-osztálytudatot fejezi ki a Carta, amely eltilt és megsemmisít minden külön érdeket, amely nem a polgári osztályuralom szolgálatában áll. A Carta del Lavoro tehát nemcsak a polgári szociálpolitika lényegét tartalmazza, hanem egyúttal a polgárság osztályöntudatra öbresztésének világtörténelmi dokumentuma.

A F Ö L D

Irta: IGNAZIO SILONE

Részlet I. Silone Fontamara című antifasiszta regényéből. Ismertetését l. Szemle rovatunkban. (A szerk.)

Június közepe táján az a hír terjedt el, hogy a marsicai cafónik képviselőit gyűlésre hívják össze Avezzanóba, hogy a római kormány Fucinót illető határozatait meghallgassák.

Ez a hír igen nagy benyomást tett ránk, mert a korábbi kormányok ennek a kérdésnek még a létezését is tagadták. Mióta nem voltak többé választások, még a környékünk ügyvédjénél sem volt többé szó erről, pedig azelőtt igen sokat beszélt róla... Hogy Rómában más kormány uralkodott, az kétségtelen volt, mert már hosszabb idő óta hallottunk erről beszélni. Ez azt látszott bizonyítani, hogy háború van vagy volt. Mert csak háború kergette el a régi uralkodókat és ültetett be helyettük másokat. Így pótolták nálunk a Bourbonok a spanyolokat, a Piemontiak meg a Bourbonokat. De Fontamarában még nem tudták biztosan, hogy honnan jön az új kormány és milyen nemzetből valók az új urak. Ez éppen azokhoz a dolgokhoz tartozott, amik a városban történtek...

Egy cafoni csak azt mondhatja minden új kormányról: „Isten óvjon bennünket!” Ugy van ez, mint nyáron, ha felhők gyülekeznek az égen; ott sem lehet tudni, vajjon esőt vagy jégverést hoznak-e magukkal. Ez az Isten hatalmában áll.

Ámde mégis nagyszerűnek tűnt előttünk, hogy az új kormány képviselője szemtől-szembe akart a cafónikkal beszélni.

— Visszatérnek a régi szokásokhoz, — csikorogta Generale Baldissera újból meg újból, — mikor még nem állt a kaszárnyák, viceprefekturák meg prefekturák erdeje a cafónik kunyhója és a királyi ház között, amikor az uralkodó egyszer egy évben szegénynek öltözve a piacra ment, hogy a nép panaszát meghallgassa... Később jöttek a választások és ezzel a szakadék a cafónik meg az uralkodók között. De most, ha igaz, amit mondanak, megint visszatérnek a régi szokásokhoz, amiből sohasem kellett volna engedni.

Michele Zompa hasonló reményt táplált:

— A választásokból kikerülő kormány mindig alá van vetve a gazdagoknak, akik a választásokat rendezik — mondta. — De egyetlen ember uralma félelmet kelt a gazdagokban... Lehet a király és egy cafóni között féltékenységről vagy irigységről szó? Ez nevetnivaló lenne. De már a király és a Torlónia herceg között lehetséges.

A remény, hogy a Fucinó felosztásánál egy darabka földet kaphat, visszatartotta Berardót attól, hogy szokása szerint, ellentmondjon a másiknak. Csupán csak ezt mormolta: — Minden kormány tolvajokból áll. A cafóniknak jobb, ha az ötszáz helyett csak egy tolvajból áll... Mert egy nagy tolvaj, akármilyen nagy is legyen az, még mindig kevesebbet garázdálkodik, mint ötszáz kiéhezett apró tolvaj... Ha megint felosztják a Fucinót, Fontamarának érvényesíteni kell a jogait...

Az egyik vasárnap reggel egy teherautó jelent meg Fontamarában; a kocsivezető felszólította a cafónikat, hogy aki Avezzanóba akar jönni, az szálljon fel és biztosított arról, hogy az utazás ingyenes. A teherautó véges-végig zászlószóvettel volt diszitve; a hatóságok küldték, így hát nem került semmibe.

Véletlenül csak tizedmagunk voltunk odahaza, mert a többiek már

munkába mentek. Nyáron, ha sok a dolog, az egyház mindig feloldott bennünket a vasárnapi pihenő alól. Senki sem kívánhatta az új kormánytól, hogy tudomása legyen erről vagy pedig arról, hogy június végén kezdődik az aratás. Honnan is sejtse egy városi hatóság, hogy melyik évszakban aratnak. Mégis — egy munkanap elvesztése árán is — készek voltunk a Fucinó kérdéséről határozó gyűlésen résztvenni.

Mi fontamaraiak már régóta követeltük vissza a Fucinó bérletének a jogát, de a Torlónia herceg intézősége mindig elutasított bennünket és jobbnak látta a földet orvosoknak, ügyvédeknek, tanítóknak és gazdag parasztoknak adni, akik velünk munkáltatták meg azt. Így hát felhagytunk a reménnyel, hogy a Fucinóból a magunk részére egy darabkát is kapjunk. Nem maradt más hátra, mint a híres kisajátításra várni, amiről Don Circostanza oly sokszor beszélt, főleg a választások előestéjén.

— Azé a Fucinó, aki megdolgozza! — ez volt Don Circostanza örök litániája.

A Fucinót most hát el akarják venni a Torlónia hercegtől, a gazdag parasztoktól, az ügyvédektől és más hivatalnoktól, hogy azoknak adják, akik megdolgozzák, vagyis a cafóniknak. Nagy izgalom fogott el bennünket arra a hirre, hogy Avezzanóban felosztják a Fucinót és hogy a kormány a kamiont külön Fontamárába küldte, mert azt akarta, hogy a cafónik végre megkapják a maguk részét.

A néhány, Fontamárában lévő cafóni, semmiféle további felvilágosítást sem kérve, felszállott a teherautóra. Berardó Viola, Antonio Zappa, Teofilo della Croce, Baldovino Sciarappa, Simplicius, Jacobo Losurdo, Pontius Pilatus és én voltunk ezek.

Mielőtt elindultunk, kérdezte a kocsivezető:

— Hát a zászlócska?

— Miféle zászlócska?

— Minden parasztesoportnál muszáj egy zászlócskának lenni, így szól az utasításom.

De mi is hát az a zászlócska? — kérdeztük.

— A zászlócska, az a zászló — magyarázta.

Nem akartunk az új kormányra és főleg a Fucinóról döntő gyűlésre rossz benyomást tenni. Ezért hát követtük Teofilo tanácsát és magunkhoz vettük a San Rocco lobogóját. A sekrestyés, Rafeale Scamorza segítségével a templomba ment — a kulcsok úgyszólván mindig nála vannak, — hogy a lobogót kihozza, de amikor a soffőr látta, hogy tizenöt méter hosszú rúdon egy óriási kékfehér lobogót cipelnek elő, rajta San Roccoval és a sebeit nyalogató kutyával, megakart akadályozni annak az autón való elhelyezését. Egész Fontamárában nem volt más zászlónk és így Berardó állhatatosságának mégis csak sikerült a kocsivezetőt rábírni, hogy a zászlócskánkat magunkkal vihezzük.

Útközben hármassával felváltva kellett a zászlót tartani és ez nem volt valami csekélység. A mi zászlócskánk inkább a viharban az árbóc körül csapkodó vitorlához, mint egy lobogóhoz hasonlított. Már messziről fel kellett tűnnie. Láttuk a mezőn csoportosan dolgozó cafónik meglepett arckifejezését és az asszonyokat, akik letérdeltek és keresztet vetettek.

Az első falú bejáratánál a soffőr felszólított bennünket:

— Énekeljétek a dalt!

— Miféle dalt? — kérdeztük.

— Minden helység érintésénél énekeljék a parasztok lelkesülten a nemzeti himnuszt, így szól az utasításom, — válaszolta a kocsivezető.

Mi azonban semmiféle nemzeti himnuszt nem ismertünk és azon-

kívül nagyon is lefoglalt bennünket a San Rocco lobogójának a magasratartása.

Az országúton találkoztunk más, cafónikkal megrakott kamionokkal, számos kétkerekű urasági kocsival, automobillal, motorkerékpárral és kerékpárral, amik mind Avezzano irányába tartottak.

A mi óriási kékfehér zászlónk mindenütt csodálkozást, majd vég nélküli nevetést keltett. A többiek zászlója fekete volt és nem nagyobb, mint egy zsebkendő, a közepén, négy csont között egy koponyával, mint ahogy azt a táviróoszlopokon látni: „Vigyázat, életveszélyes!” felirattal. A mi zászlónk mindjárt Avezzano bejáratánál kellemetlenségbe sodort bennünket. Egy csapat, az út közepén ránk várakozó feketeinges fiatalemberbe ütköztünk, akik azonnal a zászló bevonására szólítottak fel bennünket. Miután semmiféle más jelvényünk nem volt, megtagadtuk a követelésüket. A kamion fékezett és a fiatalemberek megpróbálták a zászlót erőszakkal elvenni. Mi azonban, az útközben minden oldalról ránkzúduló sértegető vicek következtében már amugy is felingerelve, dühösekké lettünk és így esett meg, hogy a fekete ingek jó néhány szürke lett az ucca porában. Üvöltöző tömeg esődült az autónk köré. Sok feketeinges volt közöttük, de sok cafóni is a szomszéd falvakból, akik felismertek és lármázva üdvözöltek bennünket. A zászló köré gyűlve, csendesesen álltunk a kamionon és el voltunk szánva, hogy semmiféle további sértegetést nem tűrünk.

Egyszerre csak, néhány magasabbrangú carabinieri-től kísérve Don Abbacchio kanonok kövér, izzadó és lihegő alakját láttuk feltűnni a tömegben és egyikünk sem kételkedett benne, hogy ő mint pap, védelmébe veszi majd a San Roccót. Éppen az ellenkezője történt ennek.

— Azt hiszitek tán, hogy bűjtéjszaka van? — rontott nekünk Don Abbacchio. — Így néz ki a ti egyház és állam közti egyezségetek?... Fontamáriaik, mikor hagytok fel már egyszer ezzel a provokációval és kötekedéssel?

Mukkot sem szólva átengedtük a zászlót a feketeingeseknek. Ha egy pap elárulja a San Roccót, miért maradjunk mi hűek hozzá s azonfelül kockáztassuk, hogy a Fucinóra való jogunkban megrövidülünk.

Az avezzanói főterre vezettek bennünket és a törvényszék épülete mögött árnyékos sarkot utaltak ki számunkra. A többi épületek előtt más cafóni csoportok álldogáltak. Az egyes csoportok között járőrök. Kerékpáros carabinieri cirkáltak a téren. Alighogy egy új autó érkezett és a cafónik kiszálltak, a carabinieri rögtön a számukra kijelölt helyre vezették őket, de mindig úgy, hogy a többi csoporttól elválasztva maradtak.

Szép fekete lovon egy tiszt nyargalt ide-oda.

Rögtön utánna egy küldönc jött és parancsot adott a járőrségnek. Minden őrsből kivált egy carabinieri és közölte a parancsot. Így hangzott: „Megengedték a földre ülni.”

Leültünk. Egy óra múlva egy küldönc lovagolt el előttünk. Az egyik sarkon magasabbrangú hivatalnokcsoport tűnt fel. A carabinieri ránkparancsoltak: — Felállni, felállni!... Éljen a podestá! A becsületes hivatalnokok... Éljenek a hivatalnokok, akik nem lopnak!

Talpra ugrottunk és hangosan kiáltottuk:

— Éljen a podestá! A becsületes hivatalnokok!... Éljenek a hivatalnokok, akik nem lopnak!..

A hivatalnokok között, akik „nem lopnak“, Impresszario volt az egyetlen akit ismertünk. Miután a „nem tolvaj hivatalnokok“ eltávoztak

tak, a carabinieri engedelmével ismét letelepedtünk.

Néhány perc múlva egy újabb küldőne még nagyobb sürgést-forrást okozott.

— Felállni, felállni!... — Kiáltottak ránk a carabinieri. — Kiáltások még hangosabban: Éljen a prefektus!

Talpraugrottunk és még hangosabban kiáltoztuk: — Éljen a prefektus!

A prefektus szép autóban hajtott el előttünk és mi a carabinieri engedelmével a földre ülhattünk.

Alighogy letelepedtünk, a carabinieri megint felállásra készítettek bennünket:

— Ordítsatok, ahogy csak a torkotok engedi: Éljen a miniszter!

Ugyanekkor nagy, négy kerékpárostól kísért autó száguldott vilámgyorsan tova az úton és mi ordítottuk, ahogy csak birtuk: — Éljen a miniszter! Éljen!...

Majd a carabinieri engedélyével megint leültünk. A járőröket felváltották, mert azok enni akartak. Mi is kibontottuk a tarisznyánkat és megettük a kenyereinket.

Két óra körül megismétlődött a játék: először a miniszter utazott vissza, aztán a prefektus, majd a hivatalnokok „akik nem lopnak”. Mindig felállni, kiabálni és lelkesedni kellett.

A végén azt mondták:

— Na most már szabadok vagytok!... Mehetek!...

De a carabinieri, ezt kétszer kellett, hogy mondják.

— Vége az ünnepélynek!... Hazamehettek vagy megnézhetitek Avezzanót. De csak egy óra időtök van. Aztán el kell hagynotok a várost...

— Hát a miniszter? Hát a Fucinó kérdése? — kérdeztük. De senki sem hederített ránk többé. Végére is nem mehettünk haza minden határozat nélkül és anélkül, hogy valamit is megértettünk volna.

— Kövessetek — mondta Berardo, aki kiismerte magát Avezzanóban.

Zászlókkal teli aggatott palota kapujához értünk.

— A miniszterrel akarunk beszélni, — fordult Berardo az őrtálló carabinierihez.

Ezek rögtön rávetették magukat, mintha valami sulyos kihágást követett volna el és a kapu alá akarták hurcolni. Mi azonban belécsimpszkodtunk és így dulakodásra került a sor. Sokan elősiettek a palota belsejéből, köztük Don Circostanza, láthatólag berúgva, harmónikanadrágja a harmadik állapotban leledzett.

— Senki se tagadja meg a fontamárjaiaktól a kellő tiszteletet! Jól bánjatok az én kedves fontamárjai embereimmel!... — kezdte kurjongatni.

A carabinieri elengedtek bennünket. Don Circostanza közénk lépett és egyikünket a másik után meg akart ölelni és csókolni.

— A miniszterrel akarunk beszélni, — kéreltük a nép barátját.

— A miniszter már elutazott, — válaszolta.

Tudni akarjuk, hogy mi lett a Fucinóból, — fűzte hozzá Berardo.

Don Circostanza egy carabinieriivel Torlónia herceg irodájába vezetett bennünket, ahol egy hivatalnokot találtunk, aki elmondta, hogy mi lett a Fucinóból.

— Megoldotta-e az új kormány a Fucinó kérdését? — kérdezte Berardo.

— Igen, el lett intézve, még hozzá valamennyiök meglegedésére,

— válaszolta a hivatalnok.

— Miért nem hívtak bennünket a megbeszéléshez? Miért hagytak bennünket a téren álldogálni? — kérdezte Pontius Pilatus.

— Csak nem beszélhetett a miniszter tízezer cafónival!... Azonban a képviselőitekkel tárgyalt, — válaszolta a hivatalnok.

— Ki volt hát a cafónik képviselője — kérdeztem.

— Cavaliero Pelino, a milicia századparancsnoka.

— Hogy osztották el a földet?... Mit kapnak abból a fontamárai cafónik? Mikor kezdődik a felosztás?... — kérdezte tovább Berardo.

— A föld nem lesz felosztva. A miniszter és a cafónik képviselője megállapították, hogy a Fucinó máris nagyon fel van parcellázva... Máris túlsok a Fucinóban a kisbérlő... A miniszter és a cafónik képviselője elhatározta, hogy a kisbérlőknek el kell tűnni. Sokan, mint néhai frontharcosok kapták meg a földet. De ez nem egy döntő gazdasági szempont...

— Ugy van, — szakította félbe őt Berardo, — ha valaki a háborúban volt, még nem jelenti azt, hogy a földmunkához is ért. A föld a föld megmunkálása. Azé a Fucinó, aki megdolgozza, ez Don Circostanza elve.

— A miniszteré is ez, vágott közbe a hivatalnok. — Annak a Fucinót, aki megdolgozza... Annak a Fucinót, akinek pénze van azt megdolgozni vagy megdolgoztatni... Más szóval: Annak a Fucinót, akinek elegendő tőkéje van. A Fucinót meg kell szabadítani a nyomorúságos kisemberektől és a gazdag parasztokra kell átruházni. Akinek nincsen elegendő pénze, annak nincs is joga földet bérelni a Fucinóban.

— Mit szolt ehhez a képviselőnk? — kérdeztem.

— Cavaliero Pelino, a cafónik képviselője ugyancsak támogatta azt, hogy a cafónik a nemzeti termelés érdekében ne bérelhessenek többé földet... — válaszolta a hivatalnok. — Hogy ezt elérhessék, azt javasolta, hogy a nagybérlők bérletdíját szállítsák le és a kisbérlőket emeljék fel húsz százalékkal. A fizetés a jövőben természetben történjék, mindenekelőtt cukorrépában, amelynek árát a Torlónia intézősége fogja megállapítani... A kis bérlők bérletdíját, akik nem ültetnek cukorrépat, hektáronként 720 lirában határozták meg... Közölhetem még veletek, hogy képviselőtök javaslatait maradéktalanul és nagy örömmel fogadták el és a Fucinó valamennyi cafónija összegyűlt Avezzanóban, hol beleegyezésüket a miniszter, a prefektus és a többi hivatalnokok lelkes ünneplésében juttatták kifejezésre... Akartok még valamit tudni?

— Minden világos, — válaszoltuk.

Világos volt minden.

Az uccák fényben úsztak. Késő lett, de az utakon szinte nappali világosság áradt szét. Világos volt minden. Avezzanó furcsa és zavaró látványt keltett, úgy tűnt nekünk, mint egy megbolondulni készülő világ. Embereket láttam, akik a kávéházakban és kocsmákban terpeszkedtek, énekeltek, táncoltak, értelmetlen és ostoba dolgokat nyavalyogtak s erőlködnöm kellett, hogy az imént látottakat elhiggyem. Kérdeztem magamtól, hogy ez csak látszólag van-e így, vagy pedig valamenynyien, anélkül, hogy észrevették volna, egyszerűen megbolondultak.

A vendéglőkből sült hal szaga és a részegek danája áradt. Éhesek és szomjasak voltunk, de ezek a kocsmák undorf keltettek bennünk. — városiak mulatnak, — mondta Berardo... — A városiak vidámak... Isznak... esznek... a cafónik csúfságára...

Berúgott, éneklő fickók csoportja botorkált el mellettünk, bömbölésüket trágár mozdulatokkal kísérték. Nótájuk így szolt:

*Az én hajam a tiedhez,
Milyen bozót lesz abból.*

Az első csoport után következett egy másik, köztük a feketeingesekek, akik a városbajövetelünknel a San Rocco zászlóját elvették. Alighogy felismertek bennünket, mindjárt ordítani kezdtek: „A San Rocco tiszteletére“, s üvöltözésüket a leggyalázatosabb fajtalanságokkal folytatták. Majd kézen fogták egymást, körülvettek bennünket és körben topogva, a közösülést utánzó mozdulatokkal bömbölték:

*Az én combon a tiedhez,
Milyen ív is lesz abból.*

Hagytuk őket. Senkinek sem volt közülünk kedve védekezni. Semmit sem értettünk többé. Idegen világban voltunk, Városiak közé kerültünk.

A fickók ismét elengedtek bennünket és a Garibaldi-dal melódiájára énekelt „Vig Teréziát bömbölve odébbálltak.

Ekkor egy jól öltözött úr közeledett hozzánk, aki már egy idő óta követett bennünket. A haja és a bajusza vörös volt és az állán egy forradás látszott.

— Fontamárából valók vagytok? — kérdezte.

Nem válaszoltunk neki.

— Tudjátok-e, hogy a hatóságok félnek tőletek? Tudjátok, hogy ti a rezsim ellen vagytok...

— Hagytuk beszélni.

— De igazatok van. Jól teszitek, ha fellázadtok. Így nem lehet ez tovább... Gyertek, beszéljük ki magunkat nyugodtan.

Az úr egy mellékuccába fordult. Követtük. Mögöttünk félig munkásnak, félig diáknak látszó fiatalember jött, aki kétszer-háromszor ránkmosolygott, mint valaki, akinek valami mondanivalója van. A vöröshajú egy félreeső és elhagyott kocsmába lépett. Mi utána. A fiatalember habozott egy pillanatra, de aztán utánunk jött és helyet foglalt a közelünkben.

A vöröshajú bort rendelt és bizalmatlanul mustrálta a fiatalembert. Majd halk hangon ismét folytatni kezdte a félbeszakított beszélgetést:

— Így nem mehet ez tovább... A cafónik elégedetlensége már a tetőfokra hágott... De ti nem tudtok mindent. Egy művelt emberre van szükségetek, aki tanácsot ad nektek... Don Circostanza nagy rokonszenvvel beszélt rólatok. A javatokat akarja, de ő okos és nem akarja magát kompromitálni... Ha szükségetek van rám, rendelkezétekre állok... Ha szándékotokban van valami, nyugodtan tanácsot kérhettek tőlem... Megértettétek?

A mód, ahogyan ez a teljesen ismeretlen úr felajánkozott, valamennyiünknek fel kellett volna, hogy tűnjön, ha nem lettünk volna annyira összezavarodva. Először beszélt hozzánk egy városi úr bizalmasan. Hagytuk beszélni.

— Megértelek benneteket... Csak a szemetekbe kell nézmem és máris megértelek benneteket. Csapást akartok mérni a kormányra. Kézenfekvő. Nem tagadhatjátok... Minek vagyok hát én itt? Hogy segítsek nektek, tanácsot adjak és feláldozzam magamat tiértetek, megértettétek?

Tulajdonképpen semmit sem értettünk. Pontius Pilatus akart valamit mondani, de Berardo intett neki, hogy tartsa a száját.

— Én is a kormány ellensége vagyok, — beszélt tovább az ismeretlen. — Azt akarjátok talán mondani: igen, mi csapást szándékozunk mérni a kormányra, de hiányzanak ehhez az eszközök... nincsen fegyverünk... és én azt mondom nektek: nem nehéz fegyvert szerezni. Könnyű, nagyon könnyű, mi se könnyebb.

Még egy szót sem szóltunk, de a városi csak tovább beszélt a saját szakállára. Kérdéseket tett fel és egyben rögtön választ is adott azokra.

— Azt felelhetitek: ezek csak szavak, a tett sokkal nehezebb. Nos hát, tegyetek próbára! Ha egy negyedórát vártok itt rám, úgy hozom nektek azt, mire szükségetek van és egyben megmagyarázom, hogyan kell azt kezelni... Kétkedtek? Nem hisztek nekem?... Várjatok csak!

Felállt, kezét nyújtott valamennyiünknek, kifizette a bort és elment. Alighogy eltűnt, hozzánk lépett a fiatalember, aki eddig a mellettünk lévő padon ült és mondta:

— Spieli... beugrató spieli ez... Óvakodjatok! Robbanószert hoz nektek, hogy aztán elfogathasson benneteket... Menjeteek, még mielőtt visszajönne...

Igy hagytuk el egy ösvényen Avezánót.

Gyalog mentünk ugyanazon az úton, amelyen reggel autóval jöttünk, szélben lobogó zászlóval, reménnyel a szívünkben. Éhesen, szomjasan, elkeseredve.

Három óra felé már ismét úton voltunk a Fucinóba. Megkezdődött az aratás.

Fordította: Mátrai Ede

A MAI ROMÁN KÖZÉPOSZTÁLY

Irta: BIHARI BÉLA (Nagyvárad)

A világháború Románia területét 138.000 km²-ről 295.000 km²-re, lakosságát 8 millióról 18 millióra emelte; iparvállalatainak száma 900-zal emelkedett, melyekben az egykori 63.300 munkás helyett 157.000 munkás dolgozott 481.000 lóerőnyi termelőeszközzel, a háború előtti 189.000 lóerővel szemben.¹

A román középosztály a győztes háborúval egyrészt megtestesítve látta azokat a nemzeti eszméket, amiket évtizedeken át melengtetett, másrészt — gazdasági tekintetben — páratlanul előnyös helyzetbe került.² Alkalma nyílt ahhoz, hogy a magaállította talpazaton véglegesen megteremtse gazdasági és társadalmi „osztályfüggetlenségét“. Alkalma és módja volt rá, hogy a nyugati középosztályok mintájára döntően befolyásolja a termelés és elosztás menetét, s ennek révén pozíciójának megerősítését és önállóságát. Mindezen előnyök és adottságok mellett azonban, a román középosztály még sem juthatott abba a helyzetbe, hogy a kérdéseket realizálja. Ennek okai ismét gazdasági, társadalmi rétegekbe nyulnak.

1.

Mindenekelőtt állapítsuk meg, hogy milyen gazdasági és társadalmi tények elé állította a polgári Romániát a győztes háború; milyen örökséget vett át; miképpen kezdett gazdálkodni a megnagyobbodott keretben s végül, hogy mindezen mozgatóerők milyen hatással voltak a társadalom további kialakulására.

A háború után arról volt szó, hogy egy, minden hasonlósága ellenére, szerkezetileg és technikailag magasabb fokú egységet, (Erdély) kell beilleszteni abba a gazdasági szerkezetbe, (Órománia) mellyel előzőleg sehol semmi érintkezési pontja nem volt. A csatolt területek ipara mindenféle gravitált, csak éppen Órománia felé nem. Amit Románia az egykori Monarchia területéről kivitt, azt a Monarchia más részei szállították, nem pedig Erdély. Az új politikai egység megkövetelte a gazdasági egységet is és ezt mindenáron meg kellett teremteni. Jött tehát a nacionalizálás, mely ideológiai külsővel feküdt rá a csatolt területek bankjaira, ipari és kereskedelmi vállalkozásaira. Irányváltóztatást követelt a nacionalizálás, a termelési módszereket természetesen meghagyta és a gazdasági életet a román nemzeti eszme (értsd termelőeszközök birtokosai) szolgálatába állításával újjászervezte.

1. A gazdasági erőknél az új centrum felé haladó összpontosítása, a nacionalizálás a kapitalista termelésben a román polgárosztály érdekeinek kidomborítását célozta. A gazdasági élet új fejlődésvonalai mentén, mindenütt új elemek jöttek létre, szaporítva a termelés finanszírozásával, de főképpen az árucserével foglalkozók számát. Gyárak és vállalatok gombamódra nőttek ki a földből s rendkívül rövid idő alatt jelentős termelést produkáltak. (A nagyipari termelés értéke 1919-ben 11.7, 1924-ben 34.7 és 1925-ben 44.7 milliárd lei). A román kapitalizmusnak önállóságra való törekvése magánhordja a kapitalista gazdálkodás ellentétéseinek és szertelenségeinek bélyegét. Románia közép- és uralkodó osztálya azon a gazdasági síkon, melyen az önállónak szánt ipar felépülőben volt, nem vetett számot azokkal a faktorokkal, melyekre a termelés és elosztás dinamikájában megnyilvánuló tőkés termelés bomlasztólag hāt. A megteremtett gazdasági keretek a háború utáni alakulatban tulbó szerephez jutottak és a mezőgazdasági szerkezet kárára kifejlődött ipar megszülte mindama feltételeket, melyek egy ipari túlsúlyban lévő mezőgazdasági jellegű termelést jellemeznek, anélkül, hogy az a reális termelési adottságoknak megfelelt volna. Kétségtelen, hogy ez a középosztályi helyzetet egyelőre megerősítette, hisz az ebből a konjunkturális viszonyból eredő realizácók csak a középosztályt befogó terepen maradtak tartósabbak, míg a többi társadalmi rétegek csak kimondottan átmeneti jellegű részesedés formájában kapcsolódtak be. Főleg a régebbi ipari vállalkozások átszervezése és újabbak létesítése új utakat vágott a kereskedelemmel, a közvetítéssel foglalkozó kategória számára, ez pedig továbbá uton a szabadfoglalkozásuak számát növelte, kiépítette a középosztály kereteit. Általános gyors fellendülésben kulminált így a középosztály szélesedő fejlődésvonala: gazdasági horizontja az egyre erősebbé formálódott stabilizáció-követelésben éri el tetőpontját, ami egyben tulmérétezett növekedésének első megtorpanását is jelentette.

2. Az ipari és kereskedelmi tényezők mellett a középosztályi kifejlődésénél közrejátszott a háború utáni földreform, mely azt célozta, hogy egyrészt megsemmisítsen egy olyan birtokos osztályt, mely a termelőeszközök tulajdonában a román gazdasági egység kifejlődésére káros, másrészt, hogy a földnélküli rétegek egyre nagyobbarányú elégedetlenségének elleplezésére és levezetésére erős román középirtokos osztályt teremtsen, mely a maga látszólagos sajátgyökerűségével, függetlenségével és különosztályúságával alkalmas a valóságban uralkodó tulajdonviszonyok eltakarására. A földreform révén így a határmenti területeken a telepések jutnak birtokhoz, az ország belsejében pedig a középbirtokos réteg. A mezőgazdasági krízis persze nehez

helyzetbe sodorta úgy a telepeseket, mint a középbirtokosokat. A telepítés különben sem sikerült, mert ha adtak is földet, a telepes anyyi anyagi eszközzel már nem rendelkezett, hogy beruházásokat is eszközölhessen. Ennek azután sok helyen az volt a következménye, hogy a földeket otthagyták vagy egyszerűen nem, vagy csak kis mértékben művelték meg. Ott, ahol a telepesek a középbirtokosság területeiből kaptak földet, ott egyenesen gazdaságellenes eredményt értek el. A szervesen összefüggő gazdasági tömböket erőszakkal szétbontották és helyette megteremtették a telepesek törpe, elégtelen és szegényes gazdálkodását. A középbirtokosság viszont a háborúból származó konjunktúra reményében magas kamatozású kölcsönökkel lendítette előre gazdálkodását, vagy aránytalanul nagy beruházásokat eszközölt, mely a magas termény- és jószágárak kalkulációján alapult. A 800—900 lejes búzának 230—220 lejre való esése természetesen pusztulásba kergette a középbirtokosokat, kik sem a magas kamatot sem az adót, sem pedig egyéb kiadásait kihozni nem tudták. A szegényparasztok és a többi mezőgazdasági kizsákmányoltak nagy tömege helyzetének csak megrosszabbodását tapasztalhatta. Ez a tömeg a földosztás számtani arányában fosztódott meg az elhelyezkedési lehetőségétől, hisz a megerősödött középbirtokosoknál alig volt rá szükség. Az 1926. évi hivatalos statisztika is 590.105 olyan parasztesaládról számol be, akik teljesen föld nélkül állanak. (Anuarul statistic al Romaniei, 1926. 54. old.)

A földosztás, ami a középbirtokosokra mindenképpen pozícióerősítő módon hatott, kihatott a középosztályra is. A gazdasági pontok egymásutáni kiépülése azon a vonalon, melyen a termelőeszközök birtokosai és velük a kizsákmányolásban közvetve és közvetlenül résztvevő egyéb, a középosztályt kimerítő réteg helyezkedett el, kölcsönösen újabb lerakódásokat tett lehetővé a középosztály frontjain. A jobbmódú középbirtokosság életnivójának emelkedése, gyermekeinek főleg a szabadfoglalkozási pályákon és az államapparátusban való elhelyezkedése, különösen a csatolt területeken, lehetővé tette a középosztálybeli rétegek további izmosodását. Ez egyrészt az értelmiségiek pozícióját, másrészt a falusi burzsoáziát erősítette.

3. A megnagyobbodott keretű gazdasági egység megfelelő közgazgatásának követelménye, kellő emberanyag híján sok helyen nem nélkülözhetette a volt államapparátus hivatalnokkarát. Ez utóbbi leépítése s a sajátvéru emberanyag beállítása a nemzeti eszme igénlésének sikjával esett egybe. Hasonlóképp lényeges kérdéssé vált az értelmiségiek kitermelése és elhelyezkedése is. Az imperium átvételekor, 1919-ben, a csatolt területek román nemzetiségének csak értelmiségi osztályát (pap, ügyvéd, városi- és állami hivatalnok, orvos stb.) nevezhetjük középosztálynak, mivel a merkantil és ipari kategóriák számbeli leg ekkor jelentéktelenek. Az értelmiségiekből alakult középosztályt ismét főleg csak a városokban találjuk és így számukat nem becsüljük túl, ha kellő egybevetések alapján körülbelül 40—50.000-re teszük.

Mivel az imperium átvételével a csatolt területek románságára általában, de az értelmiségekre különösen, kiváltkép a határmentén, a nemzeti eszme hordozóinak és kidomborítóinak kihangsúlyozottabb szerepe háruult, azért érthető, hogy a még külön megemlítésre kerülő mozzanat mellett, ez is döntő szerepet játszott a román középosztály kialakulásánál és rétegződésénél. Ez a mozzanat pedig: az államjelleg kidomborításának feladata az új szerkezetben, különösen a városokban, ahol aránylag kisebb a létszámuk. Ez természetesen csak úgy volt

lehetséges, ha az uralkodó-osztály állami beavatkozással minden erejét latbaveti, hogy a középosztály képződési folyamatát, annak „természetes“ lefolyásán kívül, mesterségesen is siettesse. Az iskoláztatás megkönnyítése, az internátusok tömeges életrehívása, a szükséges anyagi eszközök rendelkezésreadása, a magasabb foku tanintézetek hozzáférhetősége a román ifjak csaknem minden gazdasági színezésű retege számára, majd pedig az előző imperiumtól átvett román nemzetiségű kisebbrangú hivatalnokok vizsgálelőnyei magasabb funkcionáriusi állások elérhetése céljából stb., stb. meg is hozták a kívánt eredményt. Rövid pár éven belül az idősebb generáció gyors átfurmálása, s főleg az új generáció kiképzése, teljesen kielégítette azokat a követelményeket, melyeket a nemzeti érdek megkívánt.

Az így sietve megteremtett középosztály elhivatottsági érzésével, s nemzeti feladatainak hitével egyuttal elezi a társadalmi distanciát a csatolt területeken a nemromán elemek felé, szigorúan lezárva maga körül a társadalmi határokat. Senkivel nem érintkezik, senkit be nem fogad magába, aki hasonló faji, társadalmi és részben gazdasági kritériumokkal nem rendelkezik. (A Regátban természetesen ez a nemzeti szempont ilyen célzatú feladattal, már az „otthonlevőség“ érzetének biztos tudata miatt is, nem jöhet tekintetbe, s ott nincs is meg ez az éles társadalmi határvonás a román és nemromán között.)

Számbelileg egész pontosan nem fejezhető ki ez a folyamat, sem pedig annak kialakultsága, annál is inkább, mivel pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre. De képet alkothatunk magunknak róla, ha arra gondolunk, hogy 1. az államapparátus hivatalnokkara circa 350.000-et tesz ki, amely számban nincs benne a vasut, telefon, táviró, monopol stb. tisztviselőkérdere, 2. hogy a román értelmiségiek száma (pap, ügyvéd, orvos stb.) a gazdasági, állami és társadalmi tényezők kedvezősége folytán hihetetlenül megnőtt és végül 3. hogy a közép-paraszti rétegek városokba való felszivódásával, a román polgárságnak — ha átmenetileg is. — úgy gazdaságilag mint ideológiailag erős támasza akadt.

Ezek a tények, melyeket a gazdasági és társadalmi mozgóerők kölcsönös hatásai tettek lehetővé, mindenesetre módját adják annak, hogy az értelmiségi, a merkantil és ipari orientációjú rétegeket magába foglaló mai román-nemzetiségű középosztály számát 7—800.000-re becsüljük. E számnak körülbelül a fele, a csatolt területekre esik.

2.

Azok a gazdasági és társadalmi erők, melyek a háború utáni megnagyobbodott Románia középosztályának gyors kifejlődésére kihatottak, a túlbő gazdasági struktúra s a szűkbázisú társadalmi rétegződés ellentétének irányából tevődtek össze. Az erőszakolt iparosítás, a mezőgazdasági tényezők elhanyagolttá válása s az államapparátus túlméretezése siettettké a középosztály ama krízisét, mely a világ-gazdasági-társadalmi krízis szükségyszerű, ide is kiható következménye. Ez a krízis tartalmazza mindazokat az okokat, melyek a középosztály megszilárdulását és állandósulását Romániában is megnehezítik.

1. Az erőszakolt iparosítás arra vezetett, hogy a középosztály egyes rétegeinek előbb-utóbb el kellett merülniök abban a folyamatban, mely az önálló ipar szorgalmazása következtében az egyes foglalkozási ágakra bomlasztóan hatott. A belső tőke elégtelensége, a hosszú lejáratú hitelek hiánya, a magas kamatok úgy az ipari mint a mezőgazdasági vállalkozások alimentációját kétségessé, sőt lehetetlenné tet-

ték. A degradált mezőgazdaság a mezőgazdasági gazdálkodás meglazulását váltotta ki. Míg a nemzeti ipar fejlesztése alatt egy új, merkantil-érdeklődésű középosztály áll elő s az iparosítás (itt!) „konstruktív“ módon hat, addig a mezőgazdaságban ellentétes tendenciák jönnek létre. (Elaprózott, összefüggéstelen pontjai nélkülöznek minden áttekinthetőséget és szervezethez való kötődést!) Mivel azonban Romániában a mezőgazdasági termelés természetesen elsődleges, azért a mezőgazdasági krízis az egyes társadalmi rétegekre nem olyan romboló, mint az ipar és kereskedelem elfulása, ahol a középosztály számbelileg jelentősebben érdekelt.³ Persze az eladósodásuk által fokozatosan aláásott mezőgazdák elszegényedése magával rántotta a középosztály ama részeit, amellyel termelésében és cseréjében szorosabb kapcsolatban állt.

2. De hibásnak és elégtelennek bizonyult az a gazdasági politika is, mely magas védővámok életre hívásával akarta állandósítani a belső ipar uralkodó szerepét. A kapitalista gazdálkodás kiküszöbölhetetlen ellentmondásai így kikezdték a román kapitalizmus új orientációját is. A nagymértékű ipari túltermelés hihetetlenül gyorsan megteremtette Romániában a viszonylagos koncentráció folyamatát és ennek társadalmi kihatása új rétegeződést hozott létre a középosztály keretében, mely alatt a gazdasági (és részben kulturális) bázis rohamosan összehúzóult. A középosztály szilárdabb magjáról egymásután váltak le így azok a rétegek, melyek a krízis következtében gazdasági bázisukat elvesztették.

3. Más tényező is hozzájárult Romániában a középosztály krízisének előhaladásához: az intellektuális túltermelés a szabadfoglalkozásúak s az államhivatalnokok kategóriáiban. Az a társadalmi és kulturális szempont, mely a nemzeti eszme jelszava alatt, valóságban azonban az uralkodó rétegek érdekében az értelmiségiek tömeges kiképzését és felnevelését követelte meg, nem számolt a feladatokkal, s az azok elvégzésére szükséges értelmiségiek számával. Az intellektuális túltermelés különösen az államhivatalnok-osztálynál mutatkozott súlyosan a dolgozó tömegek szempontjából. Romániában a legutolsó statisztika szerint minden 1000 lakosra 18,1 állami tisztviselő esik, míg pl. Finnországban, mely e tekintetben nem is az első helyen áll, csak 5. 1929–32 években a már meglévő tisztviselőkáder 55.456 új kinevezett tisztviselővel növekedett. (Ezek a számok csak az államapparátus közigazgatási szektorához tartozókat tüntetik fel. Az időközben nyugdíjazottak száma korántsem csökkentette az állam személyi kiadásait, mert a nyugdíjazottak helye nem marad betöltetlen.)

3.

A rövidmultú román középosztály a krízis következtében gyors tempóban lazult meg amugy is gyenge összetételében.

1. Az előidéző tényezők közül a legnagyobb szerep a mezőgazdasági faktoroknak jutott. A megerősödött és a fogyasztásban is jelentős közbirtokosság pusztulása szukceszive rágta ki gazdasági burkát, melyben élt s amelyben a társadalom többi osztályaival vonatkozásban állt. Az árzuhanások folytán a mezőgazdaságot ért nagy elvesztesség egymásután sorordta le róla azokat, akik benne gyökeret eresztettek. Ez a krízisokozta fordulat a középosztály életében a belső, Románia gazdasági összetételéből folyó mezőgazdasági válság következménye és a kapitalista világkrízis alaphangja mellett katasztrófális kihatású azokra a középosztálybeli rétegekre, melyek egyrészt a mező-

gazdasági cikkek cseréjével foglalkoztak, másrészt a fogyasztó mezőgazdák egyéb gazdasági pórusaiba fészkeltek be magukat. Másrészt az elszegényedett középbirtokosok fogyasztóképesége is erősen csökkent és további bomlási folyamatot váltott ki. (Az ezekkel rokon értelmiségi osztály még aránylag legjobban bírja a krízist — az állam terhére. Gyermekeik a különböző internátusokban még helyet találnak és mivel pillanatnyilag nem problematikus az elhelyezkedésük, látszólag a válságon kívül állanak.)

A veszélyeztetett mezőgazdaság talpraállítása végett a román polgárosztály különböző „orvossághoz” nyult. Így fokozatosan csökkenti, majd teljesen eltörlő az exportvámokat.⁴ Megadja a moratóriumot, azután a konverziós törvényeket. A termelőviszonyok folytán azonban ezek a foltozgatások semmi eredményhez nem vezettek és sok tekintetben további tökekonzentrációkat eredményeztek és tovább bomlasztották a középosztályt. Az exportot szindikalizálják és mivel hitelek hiányában amugy is csak tőkeerős vállalkozások exportálhattak, az export útján való értékesítés még kevesebbek kezébe került. A magas védővámokkal megszorított import már a kontingentálás előtt is autarkikus célokat rejtett és az engedélyekhez kötött behozatal ezt a törekvést még nyilvánvalóbbá tette. A moratórium és a konverzió viszont, amellyel a bankok terhére az ipari fogyasztás felélesztésén keresztül akartak a bajbajutott mezőgazdaságon segíteni, csak szankcionálása annak az állapotnak, mely a krízis természetéből már előzőleg következett. A konverzió alkotmányellenességének leszögezése a feszengő bankokrácia részéről mitsem változtatott a helyzeten. A mezőgazdák sorsa cseppet sem javult; vásárolni a konverzió után sem tudtak.

2. A gazdasági szektor ipari részében a középosztály bomlását mindenekelőtt a dédelgetett iparágak (vas, szén, szesz, cukor, posztó) monopolisztikus törekvése egyengette. Ezeknek egyeduralmi irányítása az elosztásban egymásután feleslegessé tett sok közbeeső kapcsot és az egész profitot magának biztosította. Az „áldozatot” persze főleg a középosztály megfelelő rétegeinek kellett meghoznia. Viszont az ipari termelés a belső fogyasztópiacok általános igénytelensége folytán nem vezethetett termelésfokozáshoz. A belföldi trösztök kapitalista szempontból későn érkezett monopolisztikus árdiktálása így részben óhaj csupán, mert effektív fogyasztó nélkül áll, másrészt mivel primér szükségleti cikkekre szorítkozik, nem annyira a középosztályt, mint inkább a dolgozók tömegét érinti. E mozgatóerők nem okozhatták — nyugati mintára — a középosztály éles szétválását u. n. fogyasztóképes és elproletárizált részre, hanem egyöntetűen ható tényezőkként, egyenletes behatással lazították fel az egész középosztályt. A román középosztály fokozódó talajveszteségét, egyenletesen elosztott gazdasági és társadalmi erők okozták. Mindezek a körülmények a középosztály elszegényedésének processzusában csak „félmunkát” végeztek, mert az ellentétek belső dinamikájuknál fogva nem kerültek az előre és a középosztály keresetnélkülisége itt seholsem jelenti azt, hogy nincs mit egyék. (Ezzel ellentétben pl. Németországban, Lengyelországban, valamint Ausztriában a teljes felőrlés alatt álló középosztály lehulló rétegei elproletárizálódnak.)

3. Az egész folyamatot Románia függősége a külföldi tőkétől támasztotta alá. Eltekintve az ország ipari és kereskedelmi vállalataiban szerepelt jutott külföldi magántőkéktől, melyek alimentatív természetűknél fogva döntően beleszóltak a gazdasági élet alakulásába, a Romániát külföldi érdekeltségek kezére játszó politikai machinációk még

fokozottabban hozzájárulnak Románia félgymarmati állapotának állandósulásához. A látszólagos gazdasági függetlenség leple alatt a magánkezekben összpontosuló termelés megteremti ugyan a maga gazdasági feltételeit, de összességükben a politikai célok leplezetlenül abba az irányba terelik, amerre a protektor nagyhatalmi csoport vagy csoportok megkívánják. Tetézte a helyzet súlyosságát, hogy a túlméretezett gazdasági szerkezetben az állam minden erőlködése oda irányul, hogy a büdzséjét egyensúlyban tartsa, ami azonban sehogysem sikerül. Az állam kötelezettségeinek állandó emelkedése mellett a természeti kincsekben páratlanul gazdag ország bevételei, a gazdálkodás folytán is, rohamosan esnek és az elkövetkezett krízis idejében saját rezsijét sem képes fedezni. Az államhivatalnokokat, a nyugdíjasokat nem tudja fizetni, külföldi és belföldi tartozásainak kérdése is állandóan napirenden van. Aldozati adót vet ki, a fizetéseket először „átmenetileg” azután véglegesen leszállítja. Ezekkel együttjáró rétegleválásokkal a középosztály ismét tetemes veszteségeket kénytelen elkönyvelni.

A túlméretezett gazdasági és közigazgatási tényezők, s a túlméretezett defenzív keretek egymásnak megfelelő kategóriák. A gazdasági faktorok túlméretezettségének látszólagos önállósága megteremti a maga túlkeretezett szerveit a közigazgatásban. Ez általában nem növekedési, hanem szervi hiba és úgy gazdaságilag, mint társadalmilag anorganikus képződmény, mely létrehozza a maga ugyancsak túlméretezett defenzív funkcióját s az egészet a nyugati pénz- és katonai politika megfontolásai alá rendeli. Ezekben az összefüggésekben a Regátának speciális szerep jutott, amidőn a maga félkizsákmányoltsága nyomása alatt egészségkárosításként tette a csatolt területeket. Ez nemcsak a kisebbségekkel szemben mutatkozott meg, de sok tekintetben a csatolt területek román középosztályával szemben is, melynek a Regáttal való szembefordulásai sokszor élesen elárulják az osztályellentétek helyenkénti mélységét a homogénlátszatú osztály keretén belül is. A csatolt területek szisztematikus gazdasági aláásása, melyben Bukarest elnyomó pénzpolitikája csontvázvá sorvasztotta a kisebbségi és a román vállalkozások seregét, politikai kisemmizettségük, közigazgatási leszorítottságuk, mellékes szerepük tetézte azt a céltudatos gazdasági és társadalmi politikát, mely így a csatolt területeket betegesen függő helyzetbe merevítette.⁵ A középosztály gazdasági és társadalmi építményeivel együtt nem vonhatta ki magát ezek elől a tények elől s a gyámgyerek meghunyászkodó módjára tapadt a szilárdabb társadalmi magvak köré.

4.

Rámutattunk arra a történelmi tényre, hogy a román középosztály számára a háború teljesebbé hozta nemzetiségi eszméit. Erdély nemzetiségi aspirációi e tekintetben felülmúlták a várakozást s Erdély és a Regát középosztályai egyideig párhuzamosan haladtak a nemzeti kiteljesedés felé. Az erdélyi román középosztályt reprezentáló politikusokra eleinte úgy néztek, mint akiknek kezébe teendő le Románia politikai vezetése, s akik európai-vonalú politikai gyakorlatosságuknál és a nemzeti harcban hozott áldozatuknál fogva predestinálva vannak arra, hogy az ügyek élére álljanak. Háttérbe is szorult egyideig a regáti kezdeményezés, egyrészt, mert a forradalmi lendület „normális” mederbe való terelését az erdélyi politikusoktól várták, másrészt, mert a békeszerződés aláírásának kérdése problematikus volt. A békeszerződést a regáti kormányok, főleg a liberálisok, a kisebbsé-

gekre vonatkozó kötelezettségek miatt nem akarták aláírni, mert abban az államszuverenitás megesorbitását látták és helyette a demokrácia fogalmában foglalt erkölcsi követelményeket elegendőnek vélték. E mellé a „reális” politikai megokolás mellé, még az a körülmény is járult, hogy a régi középosztály nem elégedett meg a nemzetiségi területek felszabadításával, hanem imperialista célkitűzések formájában további területekre tartott igényt (így a Bánát szerb részére is), de mivel az Európát felosztó imperialista államok ezt teljes mértékben nem vették figyelembe, a békétárgyalásoktól félrevonult. A középosztálynak kevesebbel kellett beélnie és a békeszerződést végül is a román középosztály aktívabb szerephez jutott erdélyi rétegének reprezentánsa, a Nemzeti Párt írta alá. Ez szívesebben ment bele koncesszióba, mert számára a hosszadalmas nemzetiségi harc után az eredmény nem várt nyereséget jelentett. Ezt a koncesszióra való hajlamot a gyulafehérvári határozatok tisztultabb polgári szelleme is mutatja. De éppen a határozatok képletessége, azok gyakorlati megtagadása, mutatja az erdélyi román középosztály természetét s árulja el egyben, hogy ez a középosztály egyre jobban eltávolodott attól az uttól, melyre a háború után a tömegek forradalmi hatása alatt kényszerült. Együtt haladt ez a középosztály a többi társadalmi rétegekkel addig, amíg az új keretben is nem került kezébe az egész hatalom. Itt, a többi uralgó osztályok törvényszerű megnyilatkozásaihoz híven, egyre jobban faragta le magáról a koncesszióra való hajlamot és egyre regresszív eszközökhöz nyúlt. Amit a háborút követő időkben megadni kénytelen, azt most egymásután kétszeresen visszaveszi. (A szavazati jog és a földreform gyakorlati illuzórikussága, a gyulafehérvári határozatokban foglalt munkás- és kisebbségvédelmi pontok be nem tartása, stb., stb.) A gazdasági pontok sorozatos elfoglalása párhuzamosan járt más társadalmi rétegek leszorításával. Mindezt növelte az ideológiailag és társadalmilag légmentesen elzárkózott középosztály túlfűtött nacionalizmusa.

Ahogy a gazdasági válság járványvonala egyre magasabbra hágott és egyre újabb gazdasági és társadalmi szerkezeteket kezdett ki, ami a tömegek gyorstempójú pauperizálódását és részben radikálizálódását vonta maga után, ugyanolyan mértékben nyomult előre a regresszió harcvonala. Mivel a bázis szűkülte alatta, a középosztály csak úgy menthette át magát, ha megfelelő eszközök igénybevételével igyekszik a termelésben és elosztásban való szerepét, továbbra is biztosítani. A krízis folyamán a fogyasztás-szüksülést folytán előállott veszteséget leépítésekkel, elbocsátásokkal, bérleszállításokkal, áremelésekkel stb. pótolja. De mivel ez a további uton a tömegek politikai aktivizálódásához vezet, ez pedig minden áron feltartandó, a középosztály új jelszavakkal operálva, a bajokról a figyelmet eltéríteni törekedik és igyekszik egyúttal a maga számára friss életbázist teremteni. Különösen jó talajra talált a fasizmus Romániába plántált ideológiája. Bár kifelé mindig a demokrácia hívének vallotta magát, a középosztály kétségkívül jelentékeny része egymásután ábrándult ki az egymástváltogató pártok frazeológiájából s mert talpa alatt egyre fogyott a talaj, érthető módon fogékony lett minden olyan törekvés iránt, amely a nacionalizmus új formáiban új életcélokat, új eleterőt délibábozott szeméi elé. A pártok gyors mozgékonyágukban és jellemző találékonyágukban meg is teremtették a maguk harci exponenseit a szélsőjobboldali formációkkal, melyek egyetlen jelentős középosztályi réteg politikai manifesztálódásából sem hiányoznak. A középosztály így idejében megtette a szükséges óvintézkedéseket, hogy az elégedet-

lenkedőket új szavak hangoztatásával és új tettek ígérgetésével, továbbra is a maga céljaira használja fel és hogy ezek növekvő táborához, új alakulatok megszervezésével éket verjen.

Az általánosan jelentkező regresszió soraiból csak itt-ott hangzik el egy-egy bátorítalan polgári szabadelvű követelmény, mely az egyéni szabadságnak az állameszmével való konfliktusa kérdésével, az állam-autoritás problémájával és elitesapatok megszervezése és a politikai vezetők utánpótlása kérdésével foglalkozik. Olyan generáció megteremtéséről beszél, mely „ellent tud állni a demagóg áramlatoknak és a vétkes szuggeszióknak“. Ezek is csak elvétve jelentkeznek s az akadémikus diskurzusok méretét nem haladják túl és sehol szociális kérdésekbe igazi értelemben nem kapcsolódnak bele. Viszont a hitlerista „sokoldalúság“ itt is bőven megtermi a maga palántáit, amidőn „nemzeti diktatúráról“ és a fokozott individualizmus nevében megszervezendő elitesapatról beszél. Követeli az elődsí elemek kiküszöbölését, az államapparátus megtisztítását, a termelőeszközök nacionalizálását, a pénzuralom megszüntetését. Követeli továbbá a gazdasági aktivitás fokozását, a lehető legnagyobb részesedést a jövedelemből. Kötelező munkát, ellenőrzést, halálbüntetést vesztegetőkre, csalókra és sikkasztókra. Hirdetik, hogy nem csüngnek olyan rendszereken, melyeket „könyvtárakban és laboratóriumokban“ készítenek elő. Új forradalmat, a román lelkek forradalmát követelik.

Nagyjában ezek azok a programpontok, melyek mögött a faszálódó középosztály menteni akarja, ami még menthető. Új ezekben az a missziós irány, mely Erdély „vasifjuságával“ akarja megvalósítani e kérdéseket a felsőbbrendűség tudatos kiépítésének jelszava alatt, mondván, hogy az erdélyi faj foglalja magában a román „népiséget“ és a román állam realizálásának kérdése csak általa oldódhat meg. Élesen szembefordul ez a felfogás a Regáttal, mellyel felveszi a harcot, mint kizsákmányolt a kizsákmányolóval szemben, mint purifikátor a sötétben machináló elemek ellen. Ezek az áramlatok regáti megfélemlítéssel karöltve, hangzatos és reklámozó célkitűzéseikben alig tévesztik el hatásukat a középosztály letöredező rétegei előtt. Természetesen ez a letöredező réteg gazdasági talapzatának elvesztésével nem

¹ Lsd. Mihai Manoilescu: Politică producției naționale 63. o. — ² Az impériumváltáskor 1982 millió lej alaptőkével rendelkező bank, ipari és kereskedelmi vállalat volt Románia területén. (Dr. J. Teodorescu: Statistica societăților pe acțiuni din România la finele anului 1919. XVI—XXVI. o.) — ³ 1924-ben 5.1 milliárd lej a banktőke és 15.6 milliárd az iparvállalati tőke, míg 1925-ben 6.2 milliárd a banktőke és 19.1 milliárd az iparvállalati tőke. — ⁴ 1913-ban a vámjövedelem 72 százaléka állott exportvám-ból, 1924-ben 67 százaléka, 1925-ben 52 százaléka, 1926-ban már csak 42 százaléka. Ezzel szemben 1923-ban a vámjövedelem 21 százaléka importvám, 1924-ben 26 százaléka, 1925-ben 40 százaléka és 1926-ban 51 százaléka. (Anuarul statistic al României, 1926.) — ⁵ Ennek illusztrálásul álljon itt néhány adat arról, hogy milyen összegű visszeszámitolásban részesítette a Banca Națională az erdélyi és a regáti piacokat. Olyan városokat hasonlítottunk össze, melyeket kb. egyenlő gazdasági relációból ítéltünk meg:

Év	Craiova	Arad	Oradea	Ramniculvalcea	Tg.-Mures	T.-Severin	Sighet
1922	444	46	19	103	12	91	—
1923	963	146	81	198	23	159	3
1924	1310	259	119	356	53	185	8
1925	1682	348	193	491	68	243	13
1926	1823	430	232	574	82	274	20

fordít háttat annak az osztálynak, melynek irányítását tulajdonképpen sohasem tartotta a kezében, hanem a fentálló viszonyok elleni kifakadásában magát az államot követeli magának. Vagy legalább is azt, hogy az állam eltartsa. Ez a nemzet-erkölesi síkba áttolt követelés persze magában rejti azt is, hogy erre csakis a sajátvértük tarthatnak igényt.

A romániai román középosztály gyors és sajátos lazulása ebben a stádiumban is ama determinensek közrehatása, melyek egész fejlődésvonalát végigkísérik és befolyásolják. Az egykori jobbágyrendszerű Románia, mely kizsákmányolókra és kizsákmányoltakra osztódott, a kezdetleges kapitalizmussal fellélegzés nélkül a még nagyobb külföldi kizsákmányolók érdekkörébe került, akik egész Romániát félgymarmati állapotban tartják. Ilyen gazdasági adottság tiszta középosztályt nem hozhat létre, hanem csak félközéposztályt, mely egész mivoltán magánviseli gazdasági körülményeinek jeleit. A középosztálynak a háború utáni megnagyobbodott Romániában sem állott módjában — még a rendelkezésre álló nagyszerű alkalom révén sem — saját függetlenségét gazdasági értelemben megteremteni. Ezt az Óromániától öröklött rendszerhibákon kívül főleg Romániának a gazdasági világkriszisébe való szükségyszerű bevonódása eredményezte. A válság kihatása kérlelhetetlenül bontja a román középosztály sorait, s ma a polgári munkanélküli jelentkezésével már ott tart, hogy végleg kiejtette kezéből önmaga sorsalakítási lehetőségét.

AMERIKAI KÖLTŐK VERSEI

Fordította: FORGÁCS ANTAL (Budapest)

CARL SANDBURG: GYLKOSOK

Rólatok énekelek most.

*Hangom szelid mint az apáé, aki halott gyermekének mond bucsuszórt,
de határozott, mint akinek kezét bilincsekbe verték,
s most már mozdulni se tud.*

*A lobogó nap alatt tizenhat millió férfi pihen,
erős fogu, jó szemű férfi!
Kiválasztották őket, mert duzzadtak voltak izmaik
és forró vér pezsdült ereikben.*

*Hullott a füre a vér!
Vörös lé áztatta a földet,
s a tizenhatmillió férfi gyilkolt, egyre gyilkolt.*

*Hiába múlik az élet nem feledhetem őket.
Emlékiük gyakorta kísért, szívemet összeszorítja.
Érzem, kiáltani kéne: asszonyaik, otthonaik, álmaik fele tisztán.
Még hallok néha a lövészárók szörnyű zaját,
s az alvó század gyenge nesztét.
Sötétben is látom e tizenhatmilliót,
életre közülök senki sem éled.*

*Aki még él, tudom holnap pusztul bizonyosan,
megroppan az élet súlya alatt.
Esznek, isznak, még fárasztják magukat.
A halál roppant akkordmunkája ez!*

CARL SANDBURG: FŰ

Gyűjtsed nagy halomba a tetemeket,
Austerlitznél és Waterlooánál.
Szedjed össze őket. Én meg végzem majd a magam feladatát.
Én a fű vagyok és mindent befedek.

Gyűjtsed nagy halomba őket Gettysburgnál is,
Gyűjtsed nagy halomba őket Ipernnél és Verdunnál is.
Szedjed össze mindet! Én meg végzem majd a magam feladatát.

Elülnek lassan az évek, s az utasok megkérdik a kalauztól:
Milyen állomás ez?
Hol vagyunk?
Én a fű vagyok
s elvégzem a magam feladatát.

HENRY SHACKEL: MUNKANÉLKÜLIEK

Millió, millió komortekintetű férfi!
Szomorúak mint egy kis hegyítő és némák mint a hajnali ucca.
Millió, millió férfi, aki hazamegy este, keseregve,
millió, millió asszony, aki várja a férjét egész napon át keseregve!
Tudjátok-e mit érez az az ember, aki két esztendeje már
nem simogatta a kalapácsot?
Tudjátok mit érez az az asszony, akinek a férje
üres zsebbel tér haza este?

Ezerkilencszázhuszonnyolcban kezdett el romlani éltünk,
most meg már harminchármat irunk!
Öt esztendő! Tudjátok mennyi idő ez?
Férfiak, asszonyok gyermekek szörnyű hada
New-Yorkban, Bostonban, Chicagóban.
Férfiak, asszonyok, gyermekek szörnyű hada
Mexikóban és Kánadában
Öt esztendeje már, hogy várja a munkát!

Öt esztendőn át, minden reggel tudni, hiába
jött el ez a nap,
öt esztendőn át gyűlölettel feküdni le este!
öt esztendőn át küzdeni a fürgelábu szelekkel,
a hóval, a vízzel,
tudjátok-e az micsoda?

Millió, millió komortekintetű férfi!
Róluk még nem írtak verset a költők!
Szomorúak! Kírugottak!

STEPHAN LOWEL: MATRÓZOK

Gyermekként hagyják el csillogóhajú anyjukat
az óriási, barna hajókkal,
ahol véresre töri karjukat a néma kötél,
s ahol szénporon élnek és sós levegőn.

Szenet szállítanak Bombayba, csillogó barna szenet!
 Pekingből meg New-Yorkba hozzák a tejszínű rizst.
 Sokat beszélnek a kikötő szökehajú lányairól,
 s négy bajtársról, akiket kivégeztek egy sztrájk idején.

Erejükkel együtt csökken a bérük,
 bérükkel együtt csökken a kedvük,
 míg nem a szárazföldre kerülnek.
 Matrózok! Urak katonái? Szabadság katonái!

HENRY WILDER: KÉRDÉSEK

*Ki látta mint korbácsolja a farmer a négert?
 Ki látta, hogy fullad meg a bányász?
 Ki látta egy épülő ház tetejéről lezuhanni az ácsot?*

*Én láttam a négert, láttam a bányászt, és láttam az ácsot!
 Munkás vagyok, New-Yorkban élek
 és szenvedek!*

A KÉPZŐMŰVÉSZET ÉS A TÁRSADALOM VÁLTOZÁSAI

Irta: DÉSI HUBER ISTVAN (Budapest)

„Hogy a tárgyat valóban megismerjük minden oldalát, minden kapcsolatát és összefüggését kell felfognunk és kikutatnunk. Sohasem fogjuk ezt tökéletesen elérni, de a sokoldalúság követelése megőrzi a hibáktól és a merevségtől.“ (W. I. Uljanov.) Különösen áll ez a képzőművészetre, mert a mai társadalom fetisiztikus karaktere, viszonyainak eldologiasodása, jelenségeinek széttöredező, megmerevülő tendenciája mellett csak ennek szem előtt tartásával lehet eredményes a kutatás. A művészetnek, mint a gazdasági alépitmény legelvontabb szellemi elváltozásának kialakulása már természeténél fogva is nehezen követhető. A gazdasági és politikai érdekek végtelenül finom etikai, pszichológiai és esztétikai megrezdüléseken át realizálódnak a művészet síkján, az alkotó individuum legtöbbször nem is jut tudatára azoknak a konfliktusoknak, melyek cselekvésre készítetik; tudatalatti élete épp fetisizta szemlélete miatt, szent terület előtte, az alkotás misztérium, maga a mű = kinyilatkoztatás. Így aztán szinte természetes, hogy a művészet titokzatos, idegen valamiként áll az emberek előtt. Lezárt területté alakul, hol sok a furcsaság és még több az értelmetlenség, hol ki merre lát arra tart és oly sokféleképp beszél, hogy végül senki sem tudja mit akar. Növeli ezt a zavart az a sok tanulmány, kritika, nyilatkozat, ami napvilágot lát s amelyekben „a meg nem értett és épp ezért agyonmitologizált“ (Lukács) társadalmi valóság torz képe mered ránk. Mindegyik a sötétben tapog, mert nincs tiszta képük sem a társadalom épületéről sem építőjéről, az emberről és legkevésbé szelleméről. Tehetetlenségük azt a tanácstalanságot tükrözi, ami annyira jellemzi a kapitalizmus mai emberét: számukra a művészet egy idegen törvényektől uralt elvont valami, mely Mohamed koporsójaként a természet és a társadalom közt, légüres térben lebeg, hol nem tartja más, mint az alkotó individuum „felsőbb erőktől“ megszállt intuíciója.

Királyi mesterség elméletben, mindenki kutyája gyakorlatban a

művészet. Létezése, alig türt működése ki-kihagy, mint az asztmatikus ember lélegzése és annyira megrendült a beléhelyezett bizalom, hogy lassan felesleges luxusnak minősítik, holott egyidős az emberrel és utja az altamirai barlangtól máig mindenütt együttthaladt vele. Indokolt tehát felvetni a kérdést minő okok idézték elő lefokozását.

*

Kezdjük ott, hogy a művészet keletkezését, változásait, formáinak sokféleségét lehetetlen megérteni szociológiai iskolázottság nélkül és mindaddig míg valaki (vagy valakik) el nem végzi a művészetek szociológiájának megalapozását csak fél munkát végezhetünk. A művészet polgári magyarázóit nem látják a fától az erdőt, sőt — a levelektől a fát. Ahelyett, hogy a társadalmak létéből vezetnék le művészetelméletüket mindenféle abszolút törvények oltalma alá helyezik; egyszer a természet vak másolását, másszor a belső élmények maradéktalan kivetítését tűzik ki célul s ha nem az istent, úgy az ideát teszik meg plasztikus mának. A társadalmi vagy ép' a politikai okok ható erejét mereven tagadják. Mi köze van a művészetnek a politikához, hogy jön hozzá a társadalom, hisz a művészet független és szabad s a művész isteni erők varázsbűvöletében állva embervoltának legmélyebb rejtekéből bányássza napfényre kincsét? De, hogy embervolta honnan származik, létét, ideáit milyen erők formálták olyanná, amilyen, arról mélyen hallgatnak és e hallgatás mögött politika van. Társadalmi létéről nem beszél szívesen a polgár és jól tudja miért, érzi: rejtett veszélyek gödre ásit felé, de épp ezért kell az új esztétikának itt kezdeni. A művészet szociológiája megírásra vár, mert nem véletlenek, hanem társadalmi szükségletek formálták mágikussá a primitív, ünnepélyesen heroikus az egyiptomi, intímen emberivé a görög, dogmatikusan szigoruvá a bizánci és érzelmesen misztikus a gótikus művészetet. Társadalmi sajátosságok és történelmi szükségszerűségek hajtják újabb és újabb formák felé a ma művészetét is — és tagadják még annyira is a korifeusok — politika, társadalmi tudat nélkül nincs művészi alkotás.

Már Hegel is rámutat esztétikájában, hogy az „eszmény“ (és a művészet szerinte az eszmény megtestesülése) „közvetlen a közönséges realizatába, a valóság hétköznapjaiba, a közönséges élet prózájába nyulik“... s hogy az újabb idők idealistáinak ködös képzete, mely szerint a művészetnek minden összefüggést el kell vágnia, ami ehhez a viszonylagos világhoz (dieser Welt des Relativen) köti, mert a „külső“ valóság a „belsőhöz“ viszonyítva alacsonyabbrendű, tulajdonképp' a modern szubjektivitásnak egy előkelő absztrakciója, mely nem rendelkezvén az élethez szükséges bátorsággal erőltetetten fölébe óhajt emelkedni, hogy innen az érzelmek belső világának emelkedettségéből szemlélve, leértékelhesse azt. Hegel élesen kritizálja ezt a felfogást és kimutatja, hogy „az érzés, mint olyan, éppenséggel üres formája a szubjektív szándéknak...“ s ép' ezért olyan szemlélet, mely azoknak az érzéseknek a vizsgálatából indul ki, melyek a művészetet hevítik vagy hevíteniök kell, teljesen a meghatározhatatlanban áll és éppen a tulajdonképpeni tartalomtól, annak konkrét lényegétől és fogalmától vonatkozik el.“

De az „újabb idők idealistáit“ társadalmi helyzetük kényszeríti az ilyen szemléletre, mert a kapitalista gazdasági rend szétदारabolja, elszigeteli, megmerevíti a társadalmi viszonyokat, megsemmisíti a közénk ékelt embert és a „szubjektív szándék“ épp az „eldologiasodástól megsemmisített ember gondolati helyreállítását“ (Lukács). Ezért van szükség az érzések ellenőrzés nélküli belső világára és ezért zavaró a

közönséges élet prózája, hol lépten-nyomon épp a megsemmisített ember kerül a szemlélő elé. Az adott valóság helyett így egy mesterségesen konstruált, az élet minden szagától megtisztított világ terül a köznapok problémáitól megkínzott polgári lélek elé. Egy olyan világ, ahol nincsenek konfliktusok, nincs kizsákmányolás, osztályharc, hol még az éhezõ is derûsen mosolyog és nyugalom, békeség, harmónia borul a mûvészet formái fölé. Mint látjuk a polgári esztétika megatar-tása, valamint módszere társadalmi létébõl következik.

Ha azonban — visszatérve eredeti tárgyunkhoz, a mûvészi formák általános törvényeinek kereséséhez — ezeket a formákat az egyes korok történelmi, társadalmi valóságába állítva, mint világtörténelmi terméket szemléljük, úgy rögtön tisztábban áll elõtünk kialakulásuk folyamata. Észrevesszük változásaikat és ugyanakkor azt is meglátjuk, hogy e változások rendkívül analóg formákat mutatnak a mindenkori társadalmi formákkal. És ahogy a társadalmi formák sorozatában eddig fõleg kétfajta volt észlelhetõ: Statikus vagy Dinamikus. Abszolútisztikus vagy Demokratikus. Metafizikus vagy Természettudományos, úgy a mûvészetben is az Elvont-Törvényszerû vagy az Organikus-Elethû formák változtak. A mûvészetet végsõ fokon az ember biológiai lényé, (mely maga is folytonos változásoknak van alávetve, társadalmi és természeti együttathatások következtében) és a mindenkori társadalmi tudat formálják. Ez a társadalmi tudat miként a társadalmi valóság, a termelõ erõk fejlõdésétõl hajtva, egyszer kiegyensúlyozott, nyugodt, másszor nyugtalan, feszült. Ha nyugodt a viszony a termelõ erõk és a társadalom között, akkor az ember tudata kiegyensúlyozott, intim, meghitt viszonyba lép a természettel is, jelenségeit saját felszabadult organizmusán át élvezi és mûvészetének formái is organikusak, élet-hûek lesznek. De ha nyugtalan ez a viszony, úgy egyszerre „egy idegen világ áll fölõtte, melytõl függ anélkül, hogy hathatna rá“ és ettõl a tudattól kinezva arra törekszik, hogy a világot „gondolatilag-fogalmilag birtokba vegye“, ehhez a mûvészet, mint egyik legelvontabb síkú tevékenység különösen alkalmas és a mûvészet formái elvontak, törvényszerûek lesznek épp az elõbb jellemzett törekvés miatt. A formaváltozások egyik oka tehát itt keresendõ, valamint annak bizonyítéka is, hogy társadalmi lét mûvészi forma szoros egységet képeznek. Ismét Hegel az, aki történelem filozófiájában rámutat arra, hogy „filozófia, jog, vallás, mûvészet sõt technikai fejlettség legszorosabb össz-függésben állanak egymással és hogy bizonyos vallásnak bizonyos államforma épp úgy mint bizonyos államnak bizonyos filozófia és mûvészet felel meg...“ Itt van mindjárt egy példa: A középkor gazdasági bázisát robotos földmûvesek és kézmûvesek képezték, az élet reprodukciója az akkori termelõ erõknek megfelelõen végtelenül lassú volt, generációk és generációk multak el az élet jelentõsebb változása nélkül, mindez a „mozdulatlanság“, az „elõre elrendeltetett“ látszatát keltette, mintha csak valaki ezt így teremtette volna. Érthetõ tehát, hogy a ráépülõ feudál-keresztény társadalom isteni erõkre helyezte államépületének alapjait, jogtudományát, filozófiáját onnan származtatta, mûvészetének (Bizánc, gótika) úgy fogalmi mint tárgyi világa onnan táplálkozott és formáit az istenség szelleme lebegte körül. Méhében születõ gyermeke a harmadik rend feltörõ útjában mindenütt emez isteni erõkkel találván szembe magát fegyverre szorult és e fegyvert a természetben találta meg és mert, ami a hatalomhoz vezetõ útjában akadályozta, az az isteni jog és a belõle fakadó kultúra volt, kialakította a maga természet-jogát, természet-filozófiáját és erre építette államát, világnézete természettudományos lett és mûvésze is (na-

turalizmus-impreszionizmus) a természet jegyében nőtt nagygyá. De — hogy ismét az alapra térjünk vissza — termelő erőinek folytonos fejlődése nélkül sohasem tudta volna szétrombolni a polgárság az istenség fogalmát és még kevésbé a belőle folyó középkori ideológiát. Termelő erőinek belső dialektikája hajtotta a természet felé, mert az élet reprodukciójának fokozása csak a természet erősebb kihasználása mellett volt lehetséges. Nem a megismerés vágya, hanem a gazdagodás reménye, a profit hajtotta a középkor polgári hőseit újabb és újabb földrészek felé, a kereskedelem, a folyton fokozódó áruforgalom volt a motorikus erő, mely előre vitte.

Mint ez a kis példa is mutatja a művészet polgári magyarázóinak módszertani hibája ott van, hogy rendszeren „az ideológikus kihatásokból, mint számukra közvetlenül adott valóságból“ (Lukács) indulnak ki és onnan próbálják levezetni „a meg nem értett és épp ezért agyonmitologizált“ formai változásokat, s nem jutva túl bizonyos pszichikai jelenségeken (korszellem) kénytelenek mindenféle külső erőkhöz folyamodni, ami természetesen újabb misztifikációt szül.

*

Az előbbiekkal azt próbáltuk kimutatni, hogy miként vonja maga után a társadalmi forma változása a művészi forma átalakulását is. A továbbiakban megkíséreljük a művészet forma változásait nyomon kísérni és megérteni egyazon társadalmi formán belül. A polgári művészet pl. a természet ölen izmosodott meg, formáit a természeti előkép sugalta, színeit az atmoszférikus hatások ellesett titkaival gazdagította (legnagyobb festőjének Cézannének legjelentősebb tette a szín-nuance-ok tárgy és térképző erejének felismerése volt) kompozíciós törekvéseiben szinte szolgailag ragaszkodott a természetben tapasztaltakhoz és mégis a természet „torz“ képéhez jutott fejlődése során (expresszionizmus). Itt egy magában a polgári társadalomban fellépő változással állunk szemben; ami kezdetben egészséges élet-igenlés volt, az később ideges kapkodássá fajult. A természet, mely a feltörő, harc-os, ifjú burzsoázia számára maga a megnyilatkozás volt, az az elag-gott, elfáradt burzsoázia szemében titokzatos, rejtélyes szörny alak-ját vette fel. És ahogy itt, úgy más társadalmi formában sem öltött állandó alakot a művészet formavilága, hanem eredője lévén különböző anyagi és eszmei törekvéseknek, valamint társadalmi történéseknek, árnyként kísérté útjukban őket, velük változva, velük alakulva. Az emberi fejlődés történetének vonala dialektikusan nézve egy mindig magasabb régiók felé haladó spirális kör, melynek szakaszai folyton változó tartalommal telítettek. Ez a tartalom a társadalmi tudat és a tudat függvénye a társadalmi állapotoknak, mely állapotok a maguk részéről a termelő erők fejlődési fokától határozottan meg és asze-rint aminő a viszony köztük, minősül át a tartalom ilyenre vagy olyanná, egészségessé vagy neurótikussá.

Tulajdonképp az élet ritmusáról kéne beszélni, a hangsúly ezen van és a változás rajta mérhető le, ahogy pulzusunk rendszeren 60—80 között mozog, de láz vagy más beteges elváltozás nyomása alatt 160-ra is felszökik, befolyásolva sőt megváltoztatva egész érzés és gondolatvilágunkat, úgy a társadalom beteges elváltozásai is megváltoztatják az élet ritmusát, magát az életérzést, egyszerűen a társadalom érzelmi és értelmi világát. Összeütközés, beteges feszültség áll fenn a termelő erők és társadalmi viszonyok közt, gátlások jönnek létre, neurózis keletkezik és a művészet ebben az esetben ebből a neurózisból táplálko-zik, törekvése nem egyéb mint azoknak a hiányoknak a pótlása, amik érzelmi és értelmi világunkban támadtak vagy még egyszerűbben: a

láz következtében rendetlenné fajult ritmust bizonyos narkózissal csökkenteni. Míg ha az al- és fel-építmény közti viszony kiegyensúlyozott, úgy életigenlés áll elő, hatványozott életérzés fűti a társadalom érzelmi életét, ritmusa egyenletes és a művészettörekvése épp ennek az érzésnek kiélése, formába öntése. A társadalom tehát különböző természetű, de egymással szorosan összefüggő részekből álló egészet alkot; ezeknek a részeknek az egyike a művészet és így formái szükségszerűen veszik fel a társadalom formáit. A kérdés most csak az: mi kényszeríti erre:

„Az alakot a tevékenység szabja meg és alakítja. Ez a tétel a modern biológia legértékesebb tétele, alapja és kiinduló pontja..“ Roux pl. azt találta anatómiai tanulmányai közben, hogy ezrei az olyan alkalmazkodásnak uralkodnak az egész állati testen, melyek helyre állítják a részek belső harmóniáját, melyek nélkül egy élőlény sem lenne életképes. Mindeneknek tekintettel kell lenni egymásra, izmoknak, kötőszövetnek, csontváznak, bőrnek, a vérkeringés, lélekezés, emésztés szerveinek, hogy ne akadályozzák kölcsönösen egymást, ezt pedig nem lehet tenyésztetni, hanem karöltve kell menni működésükkel, mint „funkcionális alkalmazkodásnak“, amennyiben először az erősebb működést végzik, azonkívül azonban növeli munkaképességét és így tulajdonságait is megváltoztatja.“ (Raoul Francé: A darwinizmus mai állása.)

Ez a biológiai törvény a társadalmi organizmuson belül is érvényes lehet. A társadalom is élő egész, melynek egyes szervei, mint gazdaság, politika, etika vagy filozófia, művészet, irodalom stb., csakúgy tekintettel kell legyenek egymásra és keletkezésük, intenzitásuk, valamint formájuk szintén „funkcionális alkalmazhatóságuktól“ függ.

Ahogy az egyes organizmus úgy a társadalom is mindenkorai szükségletei szerint fejleszti szerveit.

A különböző szociológiai, esztétikai, pszichológiai törvények mellett ez a biológiai tétel vihet közelebb bennünket a művészet hét pécsettől zárt ajtajához. Persze ez az út zezugos, a formák mindenféle ideológiai törmelék alatt fekszenek. Hajszaalfinom történések, kusza rezdülések váltják ki az egyénből az élményt, intuíciójá rejtett utakon ugrásszerűen kerül felszínre és épp azért mert oly nehéz nyomon követni, kell az alapból kiindulni. Ha a polgári esztétika felületi nyomokon indult el, a marxi esztétikának előbb a társadalmi szerkezet gyökereit kell feltárnia, hogy az így nyert ismeretek világánál hozzáfoghasson a tulajdonképpeni munkához: a társadalmi, az osztály-ember szellemének és ezen keresztül a művészet változásainak megértéséhez. Ami eddig titok volt egyszerre érthetővé válik, ha „társadalmi funkciójukban“ vizsgáljuk meg. Kitűnik, hogy a művészet formáját (alakját) társadalmi tevékenysége alakítja ki, míg tartalmát a társadalmi élet valóságos tartalma adja meg. „Állapotaink tartalmak, a forma tett“ — mondja Hegel — és a tartalom itt a társadalmi lét összes tartozékaival, míg a formát épp az teszi tetté (a művész tettévé) ha kifejzi műveiben azon tartalmakat (nemcsak a politikait, hanem az élet összes tartalmait), melyek a társadalmi létet teszik.

Az új esztétikára ezek szerint a művészet mozgás törvényeinek felkutatása, megszóvegezése, majd a különböző művészi formákban élő különböző társadalmi relációk kimutatása vár, de mert a művészet, amint láttuk, nem földöntuli régiókból, hanem a társadalom talajából nő ki, ennek a társadalmi humusznak a vegyi összetételét kell megkeresni (elemezni-összegezni), de nem misztikus sejtésekre, hanem tudományos alapokra fektetve, mert ahogy a növény színét, formáját,

a gyümölcs ízét és rendeltetését, úgy a művészet formáit is csak akkor érthetjük meg, ha ismerjük a talajt, amiből kinőtt. Tulajdonságait úgy állapítjuk meg, ha felismerjük létezésének előfeltételeit, míg funkciójában akkor láthatjuk meg, ha nyomon kísérjük kialakulását a társadalom életében.

FARKAS LACI MEGHALT

Irta: RADNÓTI MIKLÓS (Budapest)

(Napilapból: „Farkas László, magyar költő és író, 31. életévében, Bécsben, a Wiedener Spítál ágyán, emigrációja első esztendejében, tüdővészben elpusztult.”)

*Reggel hegyi erdőket jártam a lánnyal,
akit szeretek. Vasárnap volt, vasárnap
így megyünk el mindig és fölfelé,
dologtalan.*

*Hegyes kis vállát tartottam átkarolva,
járjon mellesen ilyenkor, alázó
hét után! és lassan beszélünk
arról, hogy összeházasodunk s hogy
az a szomorú kisfiú számárköhögős volt
reggel a villamoson.*

*Utra értünk ki, fagyosan fújt a szél;
megesókolt s mondta: a balfüle fázik,
melegítsem; s én forrókat leheltem rá,
mint a táltos.*

*Aztán borzasra fázott verebek szálltak
fölénk a fára s hullt ránk apró
tüskékben, zúzmará.*

*

*Estefelé, fiatal elvtárssal ültem
a kávéház közepén s harcosan járt
a szánk. Sok volt a vasárnapi vendég;
szomszédos asztalnál rendőrtisztült
hozzánk szorúlva.*

*Papírt szedtem elő, ráírtam: vigyázz!
társam olvasta, bölintott s összetépte;
apró öröm kuporgott bennünk, hogy
észrevettük.*

*Kinyitottam az ujságot és halkán
mondtam, ahogy kardlap suhan a dobogó
uccán, amikor torkokon duzzad
a jaj még, mely később síkosan ugrik
az égre: Farkas Laci meghalt.*

*

Nyáron mesélték, látták kopaszon,
börtönből szabadult, üdvözöl és
Bécsbe emigrál; most meghalt!
nem hiszem el s lassan magyaráz
a fodros szomorúság:

huszonegy hónapot ült és tudóbajt kapott,
meghalt a Wiedener Spítálban;
Szatmárról az anyját szerette volna
Bécsbe látni s kezét a homlokán.

(Most minden proletárok anyja
fogja hideg fejét; közös anyánk!
kezén őszinte illatokkal.)

Meghalt. Belőle fujásnyi por maradt
s egy krematórium kőkorsaján neve;
utána néhány vers, egy öregasszony
s a harc, mely mi vagyunk és amely
eldől nemsokára — — — és akkor!

*

Ma vasárnap volt, esni akart a hó,
de fagy fogta fönn és nem esett.
Szervusz.

A GONDOLKODÁS ALAPELVEIHEZ* (I.)

Az azonosak ellentétessége és az ellentétek azonossága

Irta: Jeszenszky Erik (Budapest)

Plechanovnak „A marxizmus alapproblémái“ című munkája a közel multban jelent meg újabb magyar fordításban. Ezt a munkát a marxizmus egyik klasszikus forrásmunkájának tekintik és magát Plechanovot a marxizmus nagy tanítómesterei közé sorozzák. De ugyanez a Plechanov már a 900-as években helytelen álláspontot foglalt el az oroszországi társadalmi fejlődés megítélésének a kérdésében és életét mint „szociálpatrióta“ fejezte be, amikor a világháborúban objektív értelemben az orosz imperializmus mellé állott.

Az emberek viselkedését nem a tudatuk, hanem a létük, nem ideológiájuk, hanem osztályhelyzetük, osztályérdekeltségük és osztályérdekek, a társadalmi környezet nyomása határozza meg. Plechanov kispolgári környezet hatása alatt állott és ezen át az orosz imperializmus objektív érdekeit képviselte akkor, amidőn a világháborúban szociálpatrióta álláspontot foglalt el. De az emberek ideológiai érvekkel igazolják magatartásukat. Hogyan vezethette át a marxista ideológia Plechanovot az osztályharcos munkásmozgalom útjáról a cári imperializmus pártolásába? Hol van az ideológiai kapcsolat a két nyilvánvaló ellentét, Plechanov, a marxizmus tanítómestere és Plechanov, a szociálpatrióta között?

A dialektika szerint az ellentétek azonosak, kölcsönösen áthatják egymást. A dialektikának ez a törvénye magyarázza meg az ideológiai síkon Plechanov szociálpatriótává való átváltozását. Plechanov, a marxizmus tanítómestere és Plechanov, a szo-

ciálpatrióta, ezek az ellentétek azonosak, kölcsönösen áthatják egymást. Már az a marxizmus, amelyet a régi Plechanov tanított, tartalmazta esirájában azokat a téves ideológiai elemeket, amelyek kifejesztésével Plechanov később a maga szociálpatriótizmusát igazolhatta. És ezeknek az ideológiai tévedéseknek az alapja az volt, hogy Plechanov helytelenül, hiányosan értelmezte a dialektikus gondolkodás szabályait, hogy nem ismerte fel éppen az ellentétek azonosságának a dialektikai törvényét. A következőkben ennek a kimutatását kíséreljük meg annak az elméleti álláspontnak az elemzésével, amelyet Plechanov „A marxizmus alapproblémái“-ban elfoglalt.

Plechanov ebben a művében felállítja ugyan az alany és a tárgy, a tudat és a lét, az ellentétek egységének a dialektikai törvényét, de ugyanakkor kifejezetten elveti az alany és a tárgy, a tudat és a lét, tehát az ellentétek azonosságának a törvényét.¹

Vele szemben W. I. Uljanov kifejezetten megállapítja a dialektikával foglalkozó írásaiban, különösen a Hegel munkáihoz írott kommentárjaiban, hogy a dialektika nemcsak az ellentétek egységét, hanem az ellentétek azonosságát is tanítja: „Nemcsak az ellentétek egységéről van szó, hanem minden meghatározás, minőség, vonás, oldal, tulajdonság átmenéséről minden másba (az ellenkezőbe).“ — „Az ellentétek egysége annyi, mint az ellentét egybeesése, azonossága, hatásegyenlősége.“ — „Minden fogalom, kivétel nélkül, kölcsönösen átmegegy másba. A fogalmak ellentétéssége viszonylagos, a fogalmak között fentálló ellentétek azonosak.“

Az ellentétek, az ellentétes dolgok, fogalmak, egységük alapján, nemcsak függenek egymástól, hanem átmennek egymásba, egybeesnek egymással, kölcsönösen áthatják egymást, egymásba olvadnak, feloldódnak egymásban, átcsapnak egymásba. Az ellentéteknek ezt a sajátosságát fejezi ki az ellentétek azonosságának a dialektikai törvénye, amely szerint az ellentétek csak viszonylagosak, az ellentétes dolgok, ugyanakkor, amidőn ellentétesek, egyben azonosak is s éppen így az azonosságok is csak viszonylagosak, az azonos dolgok, ugyanakkor, amidőn azonosak, egyben ellentétesek is.

A kérdés persze nem szavakon fordul meg. Plechanov teljesen tisztában lehetett az ellentétek egybeesésének a törvényével, ha el is vetette az „ellentétek azonossága“ kifejezést. Tényleg Plechanov egy konkrét vitakérdéssel kapcsolatban foglalta el azt az álláspontot, hogy az ellentétek egységbe tartoznak, de nem azonosak. K. Schmidt a materialistákkal folytatott polémiájában ezeknek az ellentétek azonossága idealisztikus tanát tulajdonította. Ez a tan Schelling-től, a német idealista filozófustól származik, aki az abszolút azonosság (identitás) filozófiáját tanította. Schelling szerint a természet és a szellem, a reális és az ideális, a tárgy és az alany, a lét és a tudat teljesen azonosak az abszolútban. Plechanov, K. Schmidt állításával szemben, Feuerbachra támaszkodva, rámutatott arra, hogy a materialista dialektika szerint az ellentétek nem esnek teljesen egybe, nem teljesen azonosak, mint Schelling filozófiájában, hanem, ellentétésségük megőrzése mellett, egységet alkotnak. Ebben a kérdésben Plechanovnak teljesen igaza volt. A materialista dialektika valóban nem állítja az ellentétek teljes azonosságát és valóban állítja az ellentétek egységét és ebben az értelemben valóban „a materializmus ugyan az alany és a tárgy egységét állítja, de egyáltalában nem a azonosságukat.“ (Plechanov: id. mű 23. o.) Ha tehát csak arról volna szó Plechanovnál, hogy az ellentétek egybeesését nem célszerű az ellentétek azo-

nosságának a fogalmával jelölni, mert ezt a szót az idealista metafizika kisajátította már magának, az egész kérdés a célszerű, a szabatos terminológia kérdésére korlátozódna.

Azonban nem csak erről van szó. Plechanov a „Marxizmus alapproblémái“-ban kifejti a dialektikus logika legfontosabb szabályait a formális logikával szemben (lásd: 31—43. o.), de fejtegetéseiben, ugyanakkor, amidőn egyébként is több fontos tekintetben helytelen álláspontot foglal el, egy szóval sem utal az ellentétek egybeesésének igen fontos dialektikai törvényére.

Plechanov is a dialektikának abból az alaptételéből indul ki, hogy „azok a kapcsolatok, amelyeket tárgyakkal nevezünk, állandó — többé-kevésbé gyors — változásban és elenyészésben vannak.“ (35. o.) De nem vonja le ennek a tételnek az összes következményeit. Az állandó, folytonos változás mellett tényleg döntő súlyt fektet arra, hogy ez a változás többé-kevésbé gyors ütemben történik. És, a változás többé-kevésbé gyors üteméből kiindulva, arra az álláspontra helyezkedik, hogy a tárgyak, mindaddig, míg meg nem változtak, azonosak és addig a formális logika szabályai, a kizárt harmadik elve szerint bírálандók el: azon elv szerint, amelynek folyományaként arra a kérdésre, hogy „egy meghatározott alanyhoz hozzá tartozik-e egy meghatározott állítmány, vagy igennel, vagy nemmel kell felelni.“ (32. o.) „Az anyag mozgásban lévő molekuláinak az egyesüléséből bizonyos kapcsolatok, dolgok, tárgyak, jónnek létre. Ezek a kapcsolatok többé-kevésbé tartósak, hosszabb vagy rövidebb ideig fennállanak... És ha egyszer létrejött a molekuláknak egy bizonyos időleges kapcsolata az örök mozgás eredményeként, akkor arra a kérdésre, hogy ez a kapcsolat létezik-e, igennel kell felelni mindaddig, míg ugyanezen mozgás eredményeként el nem tűnt. Ha például azt kérdik tőlünk, hogy a Vénusz bolygó létezik-e, minden bizonnyal „igen“-nel fogunk felelni. És ép' így határozottan tagadólag fogunk felelni arra a kérdésre, hogy boszorkányok vannak-e?“ (34. o.) E szerint a dolgok bizonyos ideig azonosak és addig míg azonosak, a formális logika uralkodó területhez tartoznak. A dialektikus logika uralkodó területe, amely egyszerre felel igennel és nemmel is a feltett kérdésre, csak annyiban terjed ki a dolgokra, amennyiben azok a változatlan lét időleges állapotával szemben a mozgás, a változás alapvető állapotában vannak. Az azonos lét fogalmát fenn kell tartani a változás fogalmával szemben. Kratylos, aki Herakleitoszal szemben azt állította, hogy egyszer sem vagyunk képesek ugyanazon a folyón hajózni, mert a folyó hajózásunk alatt is megváltozik, a létet teljesen eltünteti a változással szemben. „Ez azonban már többé nem helyes alkalmazása a dialektikának, hanem ellenkezőleg visszaélés ezzel a módszerrel.“ (35. o.)

Plechanov ugyan azt a tételt állítja fel, hogy: „Amint a nyugalom csak a mozgás különleges esete, úgy a formális logika... elvei szerint való gondolkodás is csupán a dialektikus gondolkodás különleges esete.“ (35. o.) Minthogy azonban Plechanov szerint a dolgok, ha időbeli egymásutánban át is mennek a mozgás állapotából a nyugalom állapotába és fordítva, egy adott időpontban mégis vagy a nyugalom, vagy a mozgás állapotában vannak, tényleg szerinte a jelenségeknek két külön területét kell megkülönböztetni, amelyeknek egyikén a formális logika, másikon a dialektika uralkodik egymástól függetlenül. Az egyik terület a változatlan lét területe. Ezen a formális logika uralkodik. A másik a mozgás, a változás területe. Ezen a dialektikus logika uralkodik. S így azután, amint az a kérdés, hogy a Vénusz létezik-e, boszorkányok léteznek-e, szerinte vagy igenlőleg, vagy tagadólag

dönthető el, tehát a két lehetséges válasz két egymást mereven kizáró formál-logisztikus ellentét és amint egyáltalában a lét és a változás fogalmi is szerinte egymást végső fokon tényleg mereven kizáró ellentétek, úgy az ő felfogásában a formális logika és a dialektikus logika is merev ellentétek. Az azonos lét területén, addig míg az meg nem változik, a formális logika igaz, a dialektika hamis, a változás, a mozgás területén, addig míg az változatlan létre nem vezet, a dialektika igaz, a formális logika hamis.

Ez azonban nem a dialektika álláspontja, hanem oly álláspont, amely a maga merev ellentétjeivel tényleg a formális logikán alapszik. A helyes dialektikus álláspont szerint arra a kérdésre, hogy a Vénusz létezik-e vagy nem, boszorkányok léteznek-e vagy nem, nemcsak igennel vagy nemmel lehet felelni, hanem igennel és nemmel lehet és kell felelni. A Vénusz nem létezik, ha azt tekintjük, hogy az az anyagi kapcsolat, amelyet Vénusznak nevezünk, folytonosan változván, minden pillanatban más, tehát egy adott időpontban már nem az az anyagi kapcsolat, amely azelőtt volt s amelyet Vénusznak nevezünk. A Vénusz létezik, ha azt tekintjük, hogy ez az adott időpontban egy korábbi időponthoz képest más anyagi kapcsolat csak ugyanannak az anyagi kapcsolatnak, melyet Vénusznak nevezünk, egy más, megváltozott állapota. A Vénusz egyidejű léte és nem-léte épügy követelménye a Vénusz folytonos változásának, amint egyáltalában minden változás, minden mozgás a lét és a nem-lét egységében nyilvánul meg. Boszorkányok nem léteznek, ha boszorkányok alatt a középkori felfogás szerint ördöggel cimboráló, seprűnyélen lovagló embereket értünk. De boszorkányok léteznek abban az értelemben, hogy léteznek egyes oly tulajdonságokkal (pld. hipnotikus erővel) felruházott emberek, akiket a középkorban boszorkányoknak tekintettek. Mert az a kérdés, hogy boszorkányok léteznek-e vagy sem, csupán csak azt a kérdést jelenti, hogy a boszorkányok reális lények-e, vagy pedig képzeletbeli lények? Erre a kérdésre pedig nem lehet vagy igennel, vagy nemmel felelni, hanem igennel és nemmel kell felelni. Mert a boszorkányok se nem reális lények, se nem képzeletbeli lények, hanem reális lényeknek a képzelet által eltorzított formái. Az azonos dolgok — mint a Vénusz — éppen ellentétesek, ellentétes anyagi kapcsolatok egységei, minthogy folytonos változásban vannak és az ellentétes dolgok — mint a Vénusznak nevezett anyagi kapcsolat ellentétes állapotai — azonosak, egymásba olvadó egységet képeznek, minthogy ugyanannak a dolognak az ellentétes állapotai. A boszorkányok létezésének ellentétes meghatározásai egybeesnek, azonosak. És egyáltalában a lét és a változás nem merev ellentétek, hanem azonos, viszonylagos ellentétek: a lét csupa változásból áll és a változások csupán egy létező, azonos dolog változásai.

Az ellentétek azonosságából azután az is következik, hogy a formális logika és a dialektikus logika, ezek az ellentétek sem egymást kizáró, merev ellentétek, amelyek közül az első kizárólagos érvényességgel uralkodik a változatlan létnek, a másik pedig ugyanilyen kizárólagos érvényességgel a mozgásnak, a változásnak az egy meghatározott időpontban egymástól elkülönített két birodalmában. A formális logika és a dialektika nem két, egymás mellett egyidejűleg létező külön birodalom uralkodói, hanem ugyanannak a birodalomnak, amelyben azonos lét és ellentétekben való mozgás, ezek az ellentétek, egybeesnek, egymást időbelileg követő uralkodói. Ez az időbeli egymásután nem más, mint a megismerés előrehaladó folyamata, amelynek az egységében igaz és hamis azonos ellentétek gyanánt olvadnak össze. Eb-

ben a folyamatban a dialektika a formális logikával ellentétes, magasabbrendű, konkrétebb, mélyebb megismerési fokot képvisel, de ugyanakkor nem áll vele az igaz és a hamis merev ellentétjében, hanem a maga magasabbrendű igazságában egybeesik ennek az alacsonyabbrendű igazságával: magában foglalja azt, mint kezdetét, amelyet új meghatározásokkal gazdagított, a maga konkrétségében magában foglalja a formális logika általánosságait, amint minden különös magában foglalja a hozzátartozó általánosságokat. A formális logika a mozgásban, a változásban lévő világban is érvényes, igaz. Az ember évezredek óta gondolkodik és cselekszik legnagyobb részben a formális logika kategóriái szerint a folytonos mozgásban, változásban lévő világban és mégis célszerűen képes reáhatni. Ebből következik, hogy a formális logika is a mozgásban, változásban lévő világ valódi összefüggéseit ábrázolja, csak tökéletlenül, durván, leegyszerűsítve. És másrészt a dialektikus logikára az azonosnak tekintett lét jelenségei megítélésénél is elengedhetetlenül szükség van, mihelyt ennek a változásai válnak fontossá az ember céltudatos tevékenysége számára. A dolgok nem különböznek a szerint, hogy egy adott időszakban változatlanok vagy mozgásban vannak (ami az emberi tevékenységtől elszakított szemlélet nézőpontja) és nem e szerint kell velök szemben a formális logika vagy a dialektika szabályait alkalmazni. A dolgok egyszerre azonosak és egymást átható ellentétekben változnak, az ellentétes dolgok egyszerre ellentétesek és azonosak. És akkor lehet velök szemben a formális logika szabályait alkalmazni, ha az ember adott konkrét célkitűző tevékenysége szempontjából azonosságuk vagy ellentéteségük a lényeges és akkor kell velök szemben a dialektika szabályait alkalmazni, ha ennek a konkrét tevékenységnek a szempontjából az azonosak ellentétesége és az ellentétek azonossága a lényeges. Az a dualisztikus felfogás, amelyet Plechanov a formális logika alapján a formális logikának és a dialektikának, ezeknek az ellentéteknek a viszonyát illetőleg tényleg képvisel, a dialektika alapján az ellentétek azonossága által monista egység szemléletben oldódik fel.

Plechanov nem ismerte fel az azonosak ellentéteségét és az ellentétek azonosságát. Még ott is, ahol a bonyolult tárgyakról beszél és velök kapcsolatban, Überweget idézve, a principium coincidentiae oppositorum-ra hivatkozik (39. o.), még ott is csak az ellentéteknek egységük által meghatározott, megmerevített összefüggését tartja szem előtt, de nem egybeesésüket. Abban a példában, amelyet itt a darwinizmussal kapcsolatban felhoz, csak azt látja, hogy az egyes ellentétes fajok egy egységes, általános formából keletkeztek, de nem vonja le ennek az ellentétes fajok viszonylagos azonosságában megnyilvánuló dialektikus következményeit: csak azt látja, hogy például az ember és a majom, ezek az ellentétek egy család egységébe tartoznak, de nem vonja le és még kevésbé általánosítja ennek az egységnek az abban megnyilvánuló következményét, hogy az ember és a majom, ezek az ellentétek, bizonyos meghatározásaikban, tulajdonságaikban egybeesnek, azonosak.

(Még egy közlemény)

¹ Lásd: „Grundproblemen des Marxismus“, Nachimson-féle német fordítás, Stuttgart, 1910. 23—24. o., amelynek alapján idézünk a továbbiakban.

LI-FU-SZUN GAZDA ÉS CSELÉDEI (II.)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Mit bizonyítanak a hold, a nap és a csillagok? Trujilló a halak városa. A halaké és a jómadaraké. A gazdagoké és a szegényeké, a chólóké és a sárgáké, a rongyosaké és a jólöltözötteké, az okosaké és az ostobáké, az elmaradottaké és megátalkodottaké. Ezt ezer és ezer tény bizonyítja. Bizonyítják a város tanácsának szegényeket gyámlító intézményei, bizonyítja a védőrség és az örültekháza. Bizonyítják a hold, a nap és a csillagok. Bizonyítják ezt a szemtelen cégtáblák, az újsághirdetések, továbbá a színházban és a mozikban előadott színdarabok és filmek címei, tendenciája és tartalma. Bizonyítják ezt az uccán ácsorgó éhes és hajléktalan emberek ezrei, a jól berendezett lakások és teli asztalok is ezt bizonyítják. Ezt bizonyítja a prostitúció nemes intézménye és a meleg családi tűzhely. Ezt bizonyítják a hajnalban felkelő és az uccákon ácsorgó munkakeresők százai, ezrei, tízezrei és százezrei, milliói és százmilliói. Ezt bizonyítja a hold, mely évezredek óta lenyugszik és ezt bizonyítja a nap, mely évezredek óta felkel. Ezt bizonyítják eszeveszett és tébolyodott esökönyösséggel a bíróságok, bátorságuk és vakmerőségük kétségbevonása esetén felbőszült védőrök és katonák és saját prédikációjukat már maguk is elhívó papok. Ezt bizonyítja a szél is, mely iszonyatosan fúj, füttyül és süvit kelet felől, teleszórvva porral az egész várost, összedüléssel fenyegetve a falakat és egészen a házak tetejéig csapkodva a tenger hullámain.

Trujillóban éjszaka van. A város sötét, uccái rosszulvilágítottak, vízesek és tele vannak széllel. A rakodóparton hajléktalanok dideregnek az egymáshápanyt ládák között, akár szegény házban a kutyák. Az uccákon munkanélküliek ácsorognak, rizs és kávéültetvények elbocsátott napszamosai. A templomok lépcsői tele vannak koldusokkal, az uccák prostituáltakkal, a börtönök kistolvajokkal, a lakások poloskákkel, az illemhelyek gödrei ocsmányságokkal, csak a gazda agyvelejében legteljesebb a rend, a megelégedettség és nyugalom.

Li-Fu-szun gazda az uccán halad. Látja mindezeket, jó szíve most nyugszik és nem diktál könyörületet, nem látja senkisémet. Sárga cigarettája izzik szájában, fehér nadrágja világít és botja keményen kopog a kövezeten.

Erős főfájás gyötri. Semmi kedve még lefeküdni. Mintha nem lenne befejezve még a nap. A nap, amit különben elég jól végzett, sikerült eladnia két rakomány penészes burgonyát a katonaságnak és három wagon romlott halat az árvaháznak. Keresztfiát a javító intézetben is elhelyezte. A szél iszonyatosan fúj.

A szél iszonyatosan fúj. Drága gazdánk felgyüri gallérját és kezét zsebredugja. Érzéketlenül halad el lilás arcával, mely püffedt és feszülő, a ládák között meghuzódott ágrólszakadatok között. Kis szemével hunyorog és ő is vadul füttyül a széllel.

Az eső szemelni kezd. Mindjobban esik az eső, már iszonyatosan szakad. Li-Fu-szun gazda egy kapu alá huzódik, de oda is bever az eső. Szemben áll a vasúti állomás kis épülete és egy szürke vaskerítésen át látni lehet a síneket. A sínek hosszan fénylenek a lelógó lámpások alatt. Elhagyatott szerelvények és zöldremázolt teherkocsik rostokolnak a síneken. Azokon túl már csak rétek fekszenek, azok is sötétben, sárosan és rendezetlen úttal, amik a város szeméttelépéig vezetnek, amely szintén a gazda tulajdona.

Utazzunk Honoluluba és kizárólag Cinzánó Vermuthot igyunk! A vasúti indóház harmadosztályú váróterme tele van mindenféle koldusokkal, ágrólszakadtakkal, rongyosokkal és munkanélküliekkel. Az utasok elhúzódnak tőlük, mert féltik ujonnan vásárolt ponchoikat, kalapjukat és bakkancsaikat. A váróterem falát ékesítő propaganda-kép mindenkit arra kapacitál, hogy „utazzunk Honoluluba és kizárólag Cinzánó Vermuthot igyunk.“

— No, csak éppen ez hiányzott, — mondotta Csang-Szi-vei, aki a földön ült, megszokásképpen mindenkori standjáról, mert Csang-Szi-vei koldus volt, az is a legjavából, rongyos, nagyorrú, iszákos és nagybendőjű. — Csak éppen ez hiányzott, hogy éppen ma tisztogassák az égi latrinákat és ránk essék minden lé meg mocok.

— Amióta a Santa Cecilia templom előtt üldögélsz, nagyon megdurvultál és olyan kifejezéseket használsz, aminőket csak a nagybőjti prédikációkban lehetett tavaly hallani, — válaszolta Chi-Pa-chi a koldusasszony, Csang-Szi-vei társa a koldulásaiban, iszákosságában, nagybendőjűségében és rongyosságában. Feneketlen zsebeiből egy szentjánoskenyeret vett elő és azt majszolgatta hiányos fogaival. Nyakában kis réztábla függött, azon egy komoly szám és egy komoly pecsét, megölmozva és megcinnezve akár egy bárca. Kendője alól csak nagy orra látszott, rajta egy szemölcs, amit állandóan vakargatott felemás keztyűbe bujtatott kezével.

— Fő az, — mondotta még Csang-Szi-vei, a koldus, — hogy itt jól megvagyunk. Végeredményben itt egészen hajnalig elfekhetünk, azután ha kinn leszakad is az ég, az bennünket nem nagyon befolyásol.

— Nagyon illetlenül beszélsz, — tette hozzá Chi-Pa-chi, — ilyen disznóságokat hogy meghallgassak, nem vagyok hozzászokva még akkor sem, ha bárca lóg a nyakamon, akár a kutyáknak. Ne felejtsd el, hogy az én anyám mosónő volt, aki csupa jobb házakban mosott és saját szemével látta a polgármester ur gatyáját. Az én anyám mindig versben beszélt és olyan pukedlit tudott vágni, hogy azt öröm volt nézni.

Kinn a perronon harangoztak. Lassan bejött egy vonat. Mortadella, a portás kinyitotta az ajtót és bekiáltott, mint aki az utolsó itéletet jött jelenteni:

— Beszállás!

Az utasok mind kitódultak és lassan egészen üres lett a váróterem.

— No, most aztán csapnivaló egy hülye lennék, ha végig nem hevernék a földön és azt nem mondanám, hogy jóéjszakát. Fülemlre huzom a vackomat, a vackom alatt lehuzom a nadrágot, ami átázott egészen, levetem a bakkancsomat és elkezdem a horkolást. Előbb ugyan még imádkozom egy kicsit, összes jólelkű adományozóimért, elsősorban a derék Li-Pü-pi prostituáltért, aki ma is egy fél solt adott, — mondotta ekkor Csang-Szi-vei és orráig huzta fel rongyait, azok alatt levetette átázott és rongyos nadrágját, amit feje alá tett és két cipőjét, amiből folyt a víz.

Az öreg koldusasszony is keresztbefeküdt az egyik asztal alatt, úgy, hogy rongyai alól csak nagy orra, másik végén meg tiz ujja látszott. Egyideig vakaróztak, nyögtek és siránkoztak, majd lassan elaludtak a váróterem kemény padlóján.

Kinn egyenletesen esett az eső és az állomás lámpásai bevilágítottak az ablakon át a váróterembe. A portás is bejött egy pillanatra, szétnézett és mint aki mindent a legnagyobb rendben talált, lassan el-

távozott. Kinn behuzódott kis bódéjába, pipára gyujtott és tekintettel arra, hogy egészen hajnalig nem volt vonatja, ő is levetette két hatalmas bakkancsát.

Mindez körülbelül éjfélkor történt. Az egész indóház csendes és sötét volt. Ekkor tiszteletreméltó gazdánk Li-Fu-szun, fehér keztyűvel kezén, égő cigarettával szájában és kezében keményen kopogó vastag botjával bement az állomás épületébe.

A folyosókon minden sarokban hajléktalanok aludtak magukra-huzott rongyaik alatt. Ott volt Kau-Ti-hang a flótás és több fiatal és rongyos munkanélküli, vak, béna és nyomorék. Ezeket még rongy sem volt, mert fiatalok voltak és melegebb volt a vérük. Ott voltam én is, azon oknál fogva, hogy szeszélyes feleségem több napra kizárt lakásunkból költeményeim miatt. A gazda továbbhaladt, meg-megbotolva a heverő rongyosokban, botjával kaparászva közöttünk. Benézett az illemhelyre is, ott egy nagy ősz szakállt látott, amint az kilógott a kis csapóajtó fölött. Az automata csokoládégép tetején, lábát egy kisebb méretű, bajuszpedrőt áruló automata tetejére lógatva egy fiatal gyerek feküdt, meggörcsült és égett kezekkel, nyakában a koldulási rézbárcával. És a podgyásmérlegen egy kócos sovány öreg-asszony, aki egész vagyonával, ruhájával, rongyaival, csontjával, vérével, husával és bőrével nem nyomott többet 38 kilónál.

Tiszteletreméltó Li-Fu-szun gazdánk benyitott a váróterembe. Ott sokáig semmit sem látott, csak mikor szemei megszokták a sötétséget, fedezte fel az asztal alatt heverő két öreg koldust. Csang-Szi-vei és Chi-Pa-chi a legbékésebben aludtak, szépeket álmodtak nagy alamizsnákról, alamizsnákat osztogató kegyes asszonyságokról, finom urakról. A gazda betette maga után lassan az ajtót, keményen kopogó botját hóna alá vette, majd lábujjhegyen megközelítette a koldusokat. Én voltam az egyetlen, aki félálomból felébredtem, de hogy megmozduljak, ahhoz már nem volt bátorságom. A gazda nagy csendben összeszedte a koldusok ruháit, cipőit és amikor már ezzel készen volt, egy erőszakos rántással leszakította róluk a rongyos takarót és vállára kapva zsákmányát, felszakította a Perron felé vezető ajtót és azon át eszeveszetten kirohant a síneken át a sáros szemétdörrök felé.

Don Martin, a csendbiztos kielégítő magyarázattal szolgál. — Jaj, jaj, jaj — óbégatott a két koldus, amint álmából hirtelen felriadt és első pillanatban egyebet sem látott, mint egy fehér ruhába öltözött urat finom kalappal a fején és kezén fehér keztyűvel, amint az rongyaikat vállára kapva a sínek felé rohan.

Kétségbeesetten felugrottak, rongyos alsóruháikat kapkodták és meztláb a fehérkeztyűs úr után rohantak, aki rongyaikkal és kopott ruháikkal már messze járt és a sínek között elveszett. Jajveszékélésük felverte az egész állomás csendjét és eszeveszett lármajuk egészen a fűtőházig eljutott.

A folyosókon is felébredtek a többi hajléktalanok, gyerekek, mázsán alvó vénasszonyok, illemhelyen bóbiskoló öregek és mind ijedten összesereglettünk. Kezünket csapkodtuk és egyikünk sem értette pontosan a jajveszékélő Csang-Szi-vei siránkozásának az okát.

— Ott viszi a rongyaikat, — jajgatott a koldusasszony és kimutatott a sínek közé, ahol még valóban messze látni lehetett tiszteletreméltó gazdánk finom kalapját és fehér keztyűjét. Az esőben látni lehetett hogy éppen a szemétdörrök felé veszi útját, gyakran visszatekintve, vállán a koldusok cundraival, rongyaival és hóna alatt azok rongyos cipőivel.

— Itt aludtunk nyugodtan az esőben, — jajveszékelt a két koldus

kétségbeesetten és tehetetlenül, — egyszerre csak arra ébredünk, hogy valaki lerántja rólunk a rongyokat, azokat hirtelen vállára veti és a sinek felé kirohan. Először azt hittük, hogy valami tolvaj, aki még rongyaikat is megirigyl, de mindenki láthatta hogy kicsoda, finom kalap van a fején és sárga keztyű a kezén, mindenki láthatta hogy nem hazudunk, egy finom uriember, aki elvitte rongyaikat.

A portás is felébredt a nagy kiabálásra és meglepetésében egyebet tenni nem tudott, minthogy szétzavarta az egész tömeget, legelőbb természetesen a két kétségbeesett és jajveszékélő koldust. Ezek meztelül és hiányos öltözékekben még ott rimázkodtak, könyörögtek és értelmetlenül bámultak, akárcsak mi többiek is, akik körülvevttük őket.

— Ha nem láttam volna saját szemeimmel, azt mondanám, hogy biztosan részegek voltatok, Csang-Szi-vei, — mondtam kétségbeesve és két tenyeremet kifordítottam, — de még így is azt mondom, hogy nem értem az egészet. Egy ilyen tiszteletreméltó ember, akit majd felvet a pénz, saját szemeimmel láttam, hogy ki volt. Li-Fu-szun volt, városunk leggazdagabb polgára.

— Megőrülök, — siránkozott Csang-Szi-vei, lerogyva az állomás kőlépcsőjére meztelül és könnyei hullottak. Állandóan homlokát törölgette mint aki verítékezik. Szemei értelmetlenül bámultak szanaszét, kezeit tördelte és hosszú haját borzolgatta az esőben.

— Megőrülök, — ismételte újból, — még a rongyaimat is ellopták, az én hasznavehetetlen rongyaimat. Nem lehet az, hogy egy ilyen előkelő és gazdag ember tette volna ezt. Élek-e én egyáltalán? Ébren vagyok-e? — kérdezte az őt körülvevő tömegtől. — De egészen határozottan láttam és ti is láttátok hogy rongyaimat ellopta, cipőmet és nadrágomat is, Chi-Pa-chiét is, még bot is volt a kezében, jó hogy elment nem álltam, mert képes lett volna talán még agyon is ütni. Keztyű volt a kezén, egy ilyen úr, és álmunkban még bennünket, koldusokat is kirabol. Mi lesz most már velünk? Elvitte még a ruhánkat is. Megőrülök.

A gazda átbukdácsolt a sineken és egy kifeszített drótban megbotolva azon átbukott és legurult a mély töltésen egyenesen a szemétdögörok fenekére. Kalapja is elgurult, azt négykézláb mászkálva ott kereste, talált is valamit amit fejére tett, csak későbben ahogy hajnalodott és elővette kis zsebtükrét hogy megnézzze magát, látta, hogy nem cilindere, hanem egy elhasznált kék színre mázolt bádoggéjjeliedény van a fején.

A két koldus rongyos és bőrigázott alsóruhában még mindig jajveszékelt, ezuttal már egy hid tövében. Kétségbeesésük és a dolgoknak számukra való értelmetlensége annyira megzavarta őket, hogy csak kezeiket tördelték és egyre csak azt hangoztatták, hogy ami történt az merő lehetetlenség.

Én, aki utánuk leselkedtem, megbujva egy fa árnyékában, láttam hogy dülöngözve közeledik a hid felé don Martin, a csendbiztos. Nem állt egészen biztosan két lábán és amint meglátta a két, félig meztelen koldust a hid alatt, hozzájuk ment és nagy hangon megkérdezte tőlük.

— Mi ez itt? Talán álarcosbál?

A két koldus jajveszékélve elmondotta megrablásuknak hihetetlen történetét. Tanukul említették az indóházi portást, a többi koldusokat, továbbá engem is, akit mindjárt tanuul is hívtak. Nevén meg is neveztek a tettest tiszteletreméltó gazdánk Li-Fu-szun személyében. Kezeiket tördelve azonban mindig csak azt hangoztatták, hogy nem értik az egészet, kétségbe vannak esve, mert a tolvaj finom kalapot viselt és

sárga szarvasbőrkezyűt.

— De értse meg esendbiztos uram, aki elvitte rongyainkat, cipőinket és hasznavehetetlen kapcáinkat, az a gazda volt, az áldottlelkű Li-Fu-szun — hajtogatták együgyűen és kétségbeesve a dolgoknak ily szokatlan megnyilvánulásán. — Nem értjük ezt ha beléőrülünk, még akkor sem.

— No ja, — mondotta don Martin, a esendbiztos, és nekidülve egy gyenge kis fának, körülnézett. — Na ja. Ti koldusok, munkanélküliek és egyáltalán lukasadrágúak sok mindent nem értetek. Nem értitek például azt sem, amit veletek most nagybecsületű Li-Fu-szun gazda csinált nyiltan, az veletek mindennap és millió változatban titokban megtörténik.

— Azt mondja a esendbiztos ur, hogy ez velünk mindennap megtörténik? Jaj, megőrülök.

— Na ja, — folytatta még don Martin a esendbiztos — megőrülni azt lehet. Egy ilyen gazda, ki jön és fogja rongyaitokat és a vasuti sineken át azokkal elrohan, még csak megbeesülendő és tiszteletben tartandó. Nem hiába hallottam a multkor egy pohárköszöntőben, hogy Li-Fu-szun, a gazda városunk szemefénye. Igaza is volt a pohárköszöntőnek. Adjatok hálát a jóistennek, hogy az ő nemes szíve és emberséges gondolkodása ezt az egyenes és nyílt formát választotta veletek való céljaiban. Térdepeljete le és hálálkodjatok.

A két koldus letérdepelt a hid alá és feltekintett a hid aljára, amely részükre most az eget jelentette. Összekulcsolták kezeiket, halkan és értelmetlenül nyöszörgtek és dideregtek a rájuk hulló esőben.

Don Martin, a esendbiztos pedig kihuzta kardját és tiszteletgett, mint az már ilyen ünnepélyes alkalmakkor, lelket felemelő és közérdekeket szolgáló eseményeknél szokás.

Nem fizetnek az átkozott lakók. Az ős után beköszöntött a perui tél, amely tele van esővel, széllel, köddel és nedves párával. Hideglelős emberekkel és didergő állatokkal. Trujilló uccáit megtöltötték ponchóikba burkolózó benszülött chólók mezitlábasan vezetve áruik alatt roskadozó muláikat. Gramofon rikácsolt mindenfelől és a kikötőben bugtak a hajók. Dél felé kisütött a nap, de a szél nem akart alábbhagyni. Li-Fu-szun gazda éppen kávédarálójából igyekezett hazafelé. Szájában sárga cigaretta izzott és ha egy üzlet előtt elhaladt, a cég-táblát megzörgette vastag botjával.

Irodájában már várta őt a tiszteletreméltó Li-Dei-ping, az ügyvéd. Rózsaszínű kezeiben hatalmas iratesomót szorongatott és gamásnis lábait szokása szerint keresztbevetette. Két sovány irnoka hatalmas terhek alatt görnyedezett, kezük hosszú volt, arcuk zöld akár a citrom. Zsebeikből úgy álltak ki a peres iratok, akár egy rugós számmár füle.

— Nem fizetnek a lakók, — mondotta Li-Dei-ping, az ügyvéd a gazdának és rózsaszínű kezeit letette maga elé a hosszú asztalra, amely tele volt kávé, cukor és rizsmintákkal, kiválóságuknál fogva mintának alkalmas len és gyapotesomókkal. — Mintha összebeszéltek volna, mintha nem is egyenással, de egyenesen az ördöggel szűrték volna össze a leveit, lakásukból nappalra egyenesen elszökődésnek, összeviszsa bujkálnak, különösen azokon a napokon, amikor megszafojják, hogy pénzért megyek. De nemesak a Trujilló-beli lakók, hanem a Cuzco-beliek éppúgy mint a limaiak, arequipaiak és paytaiak. Az ördög buzerálná meg őket kivétel nélkül, ahány lakó van ezen a kerek világon, — tette még hozzá a tiszteletreméltó ügyvéd és kitergette a nemfizető lakók jegyzékét a zöld posztóval bevont asztalon.

— Mi az, hogy nem fizetnek? — ordított felháborodva a gazda, mire is úgy az ügyvéd, mint annak két irnoka kezeiket összekulcsolva kérték, hogy ne izgassa magát és óvja drága egészségét. A gazda szája tajtékszott és lábai dühében megdagadtak. — Ha nem fizetnek, azon nincs sok elmélkedni való, egymásután kell őket kirugdosni a lakásból, kirugdosni a lakásból és lefoglalni az ingóságokat.

— Az nem megy olyan egyszerűen, — válaszolta a gazdának melankólikusan az ügyvéd. — Utóbbi időben olyannyira észszerűtlen törvényeket hoztak, hogy komolyan azt kell gondolnom, hogy valami lakófélnék sikerült befurakodni a törvényhozásba. Mint egészen felháborító esetet meg kell említenem azt a tényt, hogy a lakóknak ugynevezett használati eszközeit, szükséges butoradarbjait az álnokul félrevezetett háztulajdonos még a bíróságon keresztül sem foglalhatja le, azt meg nem tarthatja, sem el nem árvereztetheti.

— Miféle nyugtázd számságok ezek? — ordította tovább a gazda és maga elé rántotta az ügyvéd által összeállított nemfizető lakók jegyzékét. — Trujillóban nyole házam 114 lakója közül negyvenkettő nem fizet, Limában hetvennyole, Arequipában harminché, Cuzcóban hatvanhárom és Paytán tizenkilenc.

— Nem számítva még a szétszórt házak lakóit, a chanchamáyói telepeket, ahol a lakók ha az ügyvéd megjelenik egyszerűen az orra alá bűdösítenek és ha nincs szerencséje, bambuszbottal el is püfölik. Harmadik irnokomat is ott verték agyon, — tette még hozzá az ügyvéd, Li-Dei-ping és hangos sóhajtással keresztbevetette gamásnis lábait.

Li-Fu-szun gazda elővette nagy kék zsebkendőjét és megtörölte veritékező homlokát. Kifűzte cipőzsinórját és kissé megkönnyebbitette cipőjébe dagadt, puffadt lábait.

— Akkor minden további nélkül ki kell a lakásból rugdosni őket, hogy legalább felszabaduljanak a házak és ingyen ne rongálódjanak. Gondoskodni kell lelkiismeretes és kötelességtudó lakókról. — sóhajtotta hangos nyögéssel a gazda, — még mai napon gondoskodni kell róla, hogy a lakásokból kinn legyenek és ne keserítsék a háztulajdonos életét.

A tiszteletreméltó Li-Dei-ping ügyvéd kényszeredetten mosolygott, megmutatva három hatalmas fogát, amik mint óriási agyarak lógtak ki üres szájából. Rózsaszínű kezeivel zavartan vakargatta inge alatt a mellét.

— A belátástalanság és az igazságtalanság sötét korát éljük, — mondotta az ügyvéd és kétségbeesetten tekintett a gazdára, — és a háztulajdonosok érdekei merő játékszer mindenféle észszerűtlen törvények kezében. Bizonyos törvényerőre emelkedett határozatok és rendeletek értelmében ki sem lehet csak úgy ukmukfuk rugni a házból a lakót, felszólítással kell élni, felszólítással és bírósági kérvénnyel, minden egyes lakó esetében külön, ami egyenként és darabonként körülbelül nyole fontba kerül.

— Tehát ez azt jelenti, hogyha ezektől az ördögi fickóktól meg akarok szabadulni, mind a kétszáznegyvenkettőtől, az nekem körülbelül kétezer fontomba kerül. — üvöltötte a gazda, úgy, hogy a szemszédos irodahelyiségből, ahol három meztlábás chóló, közöttük az én átkozottul nehézfejű lakótársam és szomszédom, bizonyos Angel nevezetű esomagraasztással foglalkozott, kezükben az enyvtól csepegő pemzivel berohantak a hangos ordítózásra. A gazdát három idegen társaságában találván, első pillanathban azt hitték, hogy azok a gazdát valamilyen okból szorongatják. Enyves pemzlijükkel kezükben tiszteletre-

méltó gazdájuk és munkaadójuk védelmére keltek, úgy, hogy alig sikerült őket lecsillapítani. Az ügyvéd és az ügyvéd irnokainak arcán, fején és ruháján több, ragadosságában undok és formájában éktelen foltot ejtettek enyves pemzlijükkel.

Az enyveskező Angel meghozza a hírt, a lakók tort ülnek. A néhezfejú Angelnek volt azért annyi esze, hogy munkája végeztével annyira amennyire letörölte kezeiről a ragadós enyvot és ahelyett hogy szokása szerint beült volna egy chicheriába, ahol must mellett bort és pálinkát is mértek, nyaka közé szedte lábait és hazatrappolt. Ő maga is a gazda házáinak egyikében lakott, a calle Independencián, egy istentelenül hosszú, istentelenül nyomoruságos callejonban, ahol egymás hegyén hátán lakott vagy kétszáz lakó, mindegyik feleségével és legalább féltucat gyermekével. Kutyájával, maeskájával és nyomoruságával. Ez a callejon úgy nézett ki akár egy sikátorba tévedt kigyó, egymásmellé épített földszintes szobáival, egymással szembenálló ajtóival, ahol a kifeszített drótokon pelenkák, rongyos lepedők és lukas ingek lógtak. A sikátor közepén állott az egyetlen vizesap egy öntöttvas lefolyótól fölött, hosszú sorban állottak itt reggeltől estig az aszszonyok, kezükben a szemérmesen letakart éjjelivel. Mert az egész házban nem volt reterát, sőt az egész uccában is csak egy és az egész városban is csak három, azokat is külföldi hatalmak vicekonzulátusai tartották megszállva.

En magam éppen otthon tartózkodtam amint megérkezett a néhezfejú szomszédom, az enyveskező Angel. Engem futtában értesített az esetről, de annyira hebehurgyán beszélt, hogy legjobb akarat mellett sem voltam képes megérteni őt. Csak tiszteletlen kifejezéseit figyelve jöttem rá, hogy áldottlelkű gazdánk és istenített pátrónusunk személye az, amivel foglalkozik. Mondanom sem kell, hogy faragatlan kifejezései és bárdolatlan tiszteletlensége ellen azonnal kifakadtam és tiszteletreméltó gazdánk személyének védelembevévése után, ha ezt ugyan nekem így mondanom szabad, felháborodottan becsuktam orra előtt az ajtót. És csak egy lukon át kukucskálva figyeltem tovább az eseményeket és azon keresztül hallgatóztam.

A lakók a félkegyelmű Angel körül összegyűltek. A nagyhasú Chi-Lan-fu varga ahogy meghallotta az ordítózást, szivárványszín serblijét sebtiben letette az asztalra az örökméces mellé és rohant. Kis hijja hogy fel nem lökte Mei-Chi-pu fagyalt és hűsítőárust, aki égszínkék kis tolókoesiján éppen hazafelé igyekezett és megállt. Az enyveskező Angel már javában beszélt. E gonosz lator, tiszteletreméltó gazdánk bizalmának álnok élvezője, nagy vigyorgás közepette mesélte el az irodában hallottakat, a bérhátrálékos lakók kilakoltatásának nehézségeit, a gazda kétségbeesését és tanácstalanságát. Mindenki lélekzetviasszafojtva hallgatott.

— Ez így van ahogy mondom, — ujságolta fűnek fának félkegyelmű szomszédom, — nem lehet csak úgy kirugdosni ezután a házból a lakókat, rendesen annak rendje és módja szerint fel kell mondani tisztességesen és ha a lakó erre se mozzgatja a fülét, bírósági uton kell kérni a kilakoltatást, ami minden esetben nyole fontba kerül. A gazda nem fizet nyole fontot mindenkiért. Akárhogy is áll a dolog, ez azt jelenti hogy sokáig ingyen lakhatunk.

(Folytatása a következő számban)

KULTURKRÓNIKA

VALSÁGBAN A SZOCIALIZMUS?

Írta: UJVÁRI LÁSZLÓ (Budapest)

A német horogkeresztes puccs óta közkeletűvé lett az ellenforradalmi propaganda szállóigéje, hogy „a marxizmus válságba jutott.” Ez a meghatározás önmagában nem rossz, nem helytelen, mert egy tudományos elmélet csődje valóban bekövetkezhet, ha egy másik elmélet rácáfolt feltételezett igazságaira. A barnainges fasizmus, ép' úgy, mint a római feketeinges, nem nélkülözi a tételes elméletet; nem légből kapott frázis hát, ha a maga böleseletével a marxizmus halálát olvassa rá a tudományos szocializmusra. Az elmélet helytállóságát azonban egy dolog mégis megdönti és pedig az, hogy itt nem filozófiai rendszerek igazságáról van szó, amelyben a logika és az érvek sulya elég lehet a régebbi elmélet megdöntéséhez. Igaz, hogy a marxi örökség nem csupán a társadalmi gazdaságtan köréből való, hanem jelentős része történelembölelet. Csakhogy a történelembölelet bármennyire is külön tudománykategóriákhoz tartozik, a látszólagosan kétirányú alapvető marxi felismerés létrejöttének módja és végső eredményeinek azonossága benső összefüggésüket kétségtelenné teszi. Marx a gazdasági élet törvényeinek kutatása útján jutott el történelemböleleti rendszeréhez, a történelmi materializmushoz. És a történelmi materializmus segítségével alkalmazta gazdasági kutatásainak eredményeit a politikai élet küzdelmeire.

A fasizmus uralmi térhódítása ad nyilván módot arra, hogy a politikai eredmények konkluziójaként ama tudomány csődjéről beszéljenek, amelynek eredményeit a gyakorlati politikai életben is alkalmazni kellett. Aki fölületesen ismeri a tudományos szocializmus emez összefüggését a gyakorlati szocialista mozgalommal, éppen ez összefüggések ismeretében hajlandó könnyen hitelt adni a „csödelméletnek”. Csakhogy valamiről számosan megfelelkeznek. Arról, hogy a marxizmus bármennyire is összefügg a gyakorlati mozgalommal, az osztályerőviszonyok kialakításában döntő szerepet nem játszhat, megdönthetetlen igazsága ellenére sem.

Az a szociális forradalom, amely Németországban oly közelinek tetszett, valójában csak szociális erjedés volt, amelyet a fasiszta diktatura elfojtani igyekezett. Lényegében tehát az események folyamatosan fejlődtek és a horogkereszt nem egyéb, mint a faszált német kapitalizmus kezében az az elfojtó szelep, amely megakadályozni törekszik a szociális erjedés forradalmi kirobbanását. A horogkeresztesek elmélete a marxizmus csődjéről nem lehet időálló. A szociális erjedés, az osztályellentétek kiéleződése nem szűnik meg az osztályelnyomásban. Mint ahogy a multban sem szűnt meg. Egy évtizede beszél már az olasz fasizmus az olasz osztályharc megszüntéről. És az eredmény? Hivatalos statisztika szerint valami egy millió munkanélkülije van a fasiszta Itáliának, valójában négy-öt millió. És ebben az „osztályharc nélküli társadalomban” huszonhárom illegális szocialista lap jelenik meg! Pedig az olasz fasizmus sem bánt keztyűs kézzel a munkássággal.

A hitleri Németországban is korai hát beszélni „a marxizmus csődjéről”. Hát még másutt!

A. Rosenberg, a nemzeti szocializmusnak ez a filozófusa írja valahol, hogy a marxizmus Oroszország végtelen pusztáin, s a genfi, párizsi, locarnói és hágai zöld asztalokon rohad. Ez a horogkeresztes bölesész érthető okból minden teketória nélkül összekavarja a reformista szociáldemokrata diplomáciát az igazi szocialista törekvésekkel. Az opportunistá szociáldemokrata teoretikus már jobban ügyel arra, hogy össze ne tévesszék a szociáldemokráciát a szovjetpolitikával. Ő inkább a fasizmust állítja a bolsevizmus mellé, ami úgy hat, mintha a tüzet állítanák a víz mellé, hogy ezek édes testvérek. A szociáldemokrácia utolsó mohikánjai azonban természeti, gazdasági és politikai törvényszerűségeket is megtagadnak, ha úgy vélik, hogy ez igazolhatja őket. Tehát azt írják: „Mert Olaszországban és Németországban fasiszta diktatura van, mert Oroszországban bolsevista diktatura uralkodik... ezért jutott volna válságba a szocializmus?” (Mónus Illés: Válságban van-e a szocializmus? c. cikkét a Népszava 1933. okt. 8-i számában.)

Mónus Illés a kérdést úgy állítja be, mintha a gondolat felvetését két tényező indokolná. A fasizmus diktatúrája Németországban és Olaszországban és a proletáriátus diktatúrája a Szovjetunióban. A magyarizálásnak ez a formája nyilvánvalóan egyet céloz: elterelni a figyelmet a szociáldemokráciáról, amelynek válságáról valóban lehet beszélni. Sőt szükséges is. Mert a „marxista válság” kérdésének felvetése tulajdonképpen nem onnan ered, hogy a fasizmus diktatúrája a nyílt elnyomás fázisába esett át Németországban, hanem, hogy ez a diktatura mért mélyülhetett ki abban az országban, ahol a szociáldemokrácia kezében tartotta az államhatalom apparátusának irányítását. Mónus már csupán okozatokat emleget anélkül, hogy magára az okra rámutathatna.

Ha „a szocializmus válságáról” beszélhetnek, ahogy Mónus írja, úgy szerintünk ennek egyedül a szociáldemokrácia az előidézője. A nagy szavak és üres frazeológia széleséplésének eredménye ez. A szociáldemokrácia volt az, amely szocializmust látott már abban is, hogy a S. P. D. többségi párttá nőhetett, hogy munkanélküli segílyt szavaztatott meg és rendszerré tette a szociális biztosítást. A proletár osztályharcnak e részeredményeit már szocializmusnak tüntette fel a német szd. párt és így írt róla szerzte a világon, Magyarországon is a szd. sajtó. A Népszavának éppen abban a számában is, amelyben Mónus a „szocializmus” válsága fölött vitázik, írják, hogy azok a beruházó munkák, amelyek a hitleri birodalomban ma folyamatban vannak, még „a szocialista idők” előkészületeinek eredményei. E „szocialista időknek” volt 7 millió munkanélkülije, e „szocialista időkben” tette meg a szociáldemokrácia Hindenburgot köztársasági elnöknek és ezekben a „szocialista időkben” akadályozta meg a szociáldemokrácia a szocialista és antifasiszta egységfront létrejöttét. E „szocialista időknek” minden kudarc a szociáldemokrata frazeológia miatt tűnik most fel a reakció szemében a szocializmus válságának. Hiába írja most már Mónus I. hogy „válságba juthatott-e a szocializmus, amely a megvalósulásig még sehol sem juthatott.” A marxizmus válságát látja a polgári társadalom a német szd. párt teljes felmorzsolódásában, az illegalitásba való harképtelenségében, egyedül azért, mert a reformista bürokrataknak és munkásarisztokratáknak ez az organizációja a marxista tanok követőjének vallotta magát és meghamisított marxista ideológiával a „gazdasági demokrácia” boldogító „szocializmusát” hirdette. A világháború alatti és utáni szociáldemokrácia politikai taktikájában a paktum-lehetőségek játszották a szerepet és sosem az osztályharc esélyei.

Most, amidőn nem a marxizmus, de a szociáldemokrácia reformista és opportunistá politikája valóban esődöt mondott a nyílt diktatúrába csapó fasizmussal szemben, a magyar szociáldemokrácia teoretikusa nem leplezett meglepéssel a jobb jövő zálogát látja abban, hogy „a világnak nagyobb részén, a társadalmi küzdelmek magasan fölötte állnak a mi viszonyainknak. Ott tudják, hogy a liberális, kapitalista társadalmi rend hanyatlásához érkeztek el.“ Csakhogy Bernstein követői ebből nem az igazi következtetést vonják le, hanem jólesően regisztrálják az organikus válság elhárítására irányuló ama kapitalista törekvést, amely „szocialista jellegű rendszabályokkal kénytelen magán segíteni.“ A szociáldemokrácia nyilván még mindig hisz a polgári társadalomnak reformista eszközökkel való megjavíthatásában, amit így fejez ki, hogy „a válságból kivezető utat muszáj keresni és e kivezető út minden más lehet, csak a régi eszközök és a régi keretek közé való visszatérés nem.“

A köntörfalazó szociáldemokrácia ebben látja a „szocializmus igazságait.“ A „gigantikus“ amerikai kísérletben például, amely megfékezi a „közveszélyessé vált kapitalizmust“. Az a tökéletes gazdálkodás, amely egyelőre még ki tudja kerülni a nyílt fasiszta diktatúrát és megmaradhat a parlamentáris berendezkedés mellett, világos, hogy kellemesebb a szociáldemokráciának, amely csak a „demokratikus“, álpárlamentarizmussal leplezett fasizmusból végezheti kapitalizmust támogató politikáját. Milyen jámbor önámítás ez a gyáván meghunyászkodó, megalkuvó mozgalomnak, hogy „a világnak többi részén még pedig nagyobb részén, az elnyomó önkényuralom oly távol van, hogy visszatérésétől nem tarthatnak.“ A szociáldemokrácia még ma sem akarja látni a kapitalista társadalom uralkodó osztályainak szükségszerű menekvését a nyílt fasiszta diktatúrába, mely mindenütt a szociáldemokráciától való kényszerű elfordulással jár. Ha Németországban a világ legerősebb szociáldemokráciáját pusztulásba söpörhette a fasizmus, mit remélhet ott a szociáldemokrácia, ahol elenyésző erőt reprezentál? A szociáldemokrácia napjai meg vannak számlálva és hogy a szociáldemokrácia nem tud tenni a sorsa ellen, ez nem a szocializmus, vagy a marxizmus válságát jelenti, hanem a szociáldemokráciáét.

A FASIZMUS ÉRTELME

Egyre arról kell irnunk, ami a mának centrális adottsága, égő gondja, kínzó jelenvalósága — a mai Németországról. Nem lehet kétség, ami ott történik, az nem belügy csupán, hanem valamennyiünk, az egész európai lét életbevágó történése. Németország ma pólus, amelyből kisugároznak mindenfelé a fasiszta céltörekvés erői s rezonanciákat gerjesztenek mindenütt. Nem szabad ezt lebecsülni. Németország elérkezett egy történelmi folyamat végső fázisába, amidőn halódó társadalmi rendszerét a diktatúra eszközével kísérli meg konzerválni. A német példa egyúttal „Vorbild“, utmutatás minden kapitalista rendszer számára, hogy adott esetben minő fegyverekkel küzdhet a jövő feltörekvő erőivel szemben. Szociológiailag a kapitalizmusnak ez az új létformája szükségképpen egybeesik ennek a berendezkedésnek történeti menetével, mondhatnók szervi kimerültségével. Ahogy a kapitalizmus belejutott improduktív, szenilis életszakaszába, s számolnia kellett a negyedik rend győzedelmes életrelendülésével. Ahogy a halódó kapitalizmus szervi betegségét, lényegének alapvető ellentmondásait megoldani többé nem képes, úgy szükségképpen az erőszakos konzerválás, hatalmi létének végső eszközéhez, a következetes dikta-

túrához folyamodott. Ezzel a hatalmi életformával — amely látszólag fokozottabb életerőt, s életakarást dokumentálna — tulajdonképpen elmetszi saját gyökerét, amely történeti létének kezdetén táplálta, — a gazdasági és szellemi erők minél fejlettebb kifejlesztését, a produktivitást. A harmadik rend forradalma egykor a nemzetek testvériségét vallotta kifelé, s a szabadság, egyenlőség, testvériség szentháromságát befelé. Ahogy az ideológiai nemzetköziség a monopolkapitalizmus történeti fázisában imperializmussá torzult, akként a belső polgári demokrácia nyílt fasiszta diktatúrává. Imperializmus és fasizmus sztingmája a tőkés rendszer hanyatló fázisának, ahol a produktivitás erői elhalván mesterséges, fejlődésellenes eszközökkel próbálja tartani magát. Szociológiailag a kapitalizmusnak ez az állomása, magasabb lépécső-e, avagy a lélektan, s általában a természettudományok nyelvén, regresszív jelenség-e? Kétségtelen, hogy időbeli kialakulásban az utolsó fázis, de éppenséggel nem a legfejlettebb, a legmagasabb, mintahogy más organizmusok életében is bizonyos életszakaszok nem a fejlődés, hanem a visszafejlődés — a regresszió — jegyében állnak. Ebben az értelemben a fasiszta diktatúra félreismerhetetlenül regresszív jelenség, mivel olyan életformákhoz nyúl vissza s olyan ideológiákat vall, amelyeket ifjú, termelő periódusában önmaga semmisített meg. A fasizmus hangsúlyozott antiliberalizmusa s antiparlamentarizmusa — politikailag — regresszió. A polgári forradalom éltető talaja a liberalizmus volt. A kritikai szabadság joga, a szabad kutatás követelménye — ha még oly tökéletlenül is valósultak meg a polgári társadalom fénykorában — valamikor élő posztulátumok voltak, ma a „gleichschaltolt“ fasiszta társadalomban minden értelmüket elvesztették. A fasizmus eltökélt tervszerűséggel rombolja szét saját, egykor büszkén hirdetett kulturértékeit. Németország ma szellemileg a szó teljes értelmében sterilizálódott. Az elmegyógyász nyelvén azt mondhatnánk, hogy a decerebráció folyamatát ábrázolja, amidőn alacsonyrendű reflex-centrumok lépnek helyébe a nagyagy tudati funkcióinak. A politikai és szellemi regresszióival párhuzamos az alapvető társadalmi regresszió, a nő visszavetése a háztartás kereteibe, a nő anyasági állattá való degradálása s eljogtalanítása. Nemkevésbé regresszív jelenség a zsidóság ghettóba-taszítása. A fasizmus ténylegesen visszafejlesztí — egyetlen csapással — az alapját alkotó kapitalista-rendszer valamennyi fejlődési produktumát, Kronos módjára elnyeli saját gyermekeit. Ez a visszafejlődés következetes, átfogó és egyben logikus. Csak így képes a fasizmus célkitűzéseit megközelíteni, diktatúrája a regresszió tényére épül fel. A fasizmus lelki alkatában, érzelmi karakterében jellegzetesen regresszív. Ez a tömegmozgalom a tömegek ösztöne gyéniségére céloz. Eszközei, tónusa, gesztusai a primitív ösztönlény reflexei. Ez sikerének egyik fontos hatóoka. Az ösztön és kultúra szüntelen harcában, az utóbbi érzékeny, könnyen sebezhető hatásával szemben az ösztönök nyers erejére épít, s az ösztönfelszabadulás legalizálásával — legalább is átmenetileg — a fellendült egyéni élet, a valóságos orgiasztikus ösztönkiélés szenzációját közvetíti a tömeg számára. Ebben az ösztönfelszabadításban rejlik sikerének titka, s ugyanakkor demagógiájának abszolút felelőtlensége. Ezen a ponton nyilvánvaló — mint a Korunk előző számában irtam — a fasizmus lényege — a szadizmus kulturája. Ez nem hőlmi indulati frázis, hanem a tények és jelképek pontos jellemzése. Fábry — a Korunkban — a gyilkosság kulturájának nevezte. Lényegében egyet mondotunk. Nos, ez a domináns szadista célzat, amely a Harmadik Birodalom érzelmi sztingmája, maga is regresszív vonása a lelki életnek. Nor-

málsan csak egy fejlődési etappe, de regresszió esetén neurótikus körököz, vagy a perverzió forrása lehet. Ez tiszta analitikus észlelés s nem véletlen, hogy analitikusan is fellelhetők a Harmadik Birodalom körképében a regresszió elemei. Az a középkori színjáték, amelynek napról-napra a tanui vagyunk — a könyvégetés, kipellengérezés, szegyenoszlopok felállítása, faji gyűlölködés és üldözés — jelképileg ugyancsak a regresszió tényét illusztrálják: a visszatérést a középkorba. Mert ide jutottunk. Borzalmas ellentmondás. A fejlett, modern technikával, racionalizálással, nagyipari termeléssel aláépített alapra rájótódik egy retrográd, regresszív felülépítmény, pontosabban, a kapitalizmus saját értékeinek rendszeres elpusztításával, relativ szabadságjogainak s civilizatórikus vívmányainak megtagadásával visszaveti magát a kapitalizmuselőtti történelmi periódusba, anélkül, hogy rendszerének spontán fejlődési célzataival, s annak produktumaival számot vetne. Marx előrelátása, hogy a kapitalizmus egy bizonyos pontján az emberiség számára nincs más választás, mint vagy elmerülés a barbárságban, vagy a szocializmus felépítése — teljes erejű valóság-nak bizonyult.

Németország elmerült a barbárságban. Hatvanöt millió dolgozó, szorgos népe a hidegvérrel megrendezett tömegőrület lázában ég. A tőke tudja, hogy mit akar, s az iszonyú világtörténelmi farce mögött, amely a némettség areulátát grimászba torzítja, a tőke urainak üzleti kalkulációja húzódik meg. A profit halhatatlanságáért folyik a játék.

Nem szabad lebeecsülni a regresszív, ellenforradalmi erőket. Az ő oldalukon a nyers erő, az ösztönök felszabadított fenevadja, a mánor és fanatizmus. Minden eszközzel, iskolával, templommal, kaszárnnyával, filozófiával és vallással gyurják, alakítják az új, álmódott germán típust: a „szőke bestiát“. A lázálom vak és kínoz. Rémület olvasni a fölényes írástudó, az egykor kiválasztott Rudolf G. Binding szavait, aki Romain Rollandhoz intézett nyílt levelében szösz szerint írja: „Mi nem tagadjuk, hogy Németországban embervadászatot rendeznek oly egyénekre, akiket mi teljes joggal közösítünk ki a némettség sorából. Mi elismerjük, hogy nálunk az embert származásáért, vallásáért, meggyőződéséért vérbíróság fenyegeti, jogtalanság éri, hogy megkínózzák, sőt meggyilkolják. Mi kijelentjük, hogy Németországban nincs helye marxistának, zsidónak, pacifistának s egyéb fajzatnak. Mi németek vagyunk, mit kell akkor nekünk még nemesszívűeknek is lennünk?“ Ha így ír egy Binding — egykor magas szellemi rangjával — mit lehet várni a kis esahosoktól? A fasizmusnak nyert ügye van?... És még szemléltetőbb, dokumentatívabb az a gyökeres változás, amelyen Binding s társaik, s az üvöltők és esahosok anonim tömegei keresztülmentek. Nem érdektelen Binding egyik korábbi megnyilatkozását idézni. (Führung—wohin? Frankfurter Zeitung, 1930. aug. 24.) Hitlerről s Hitler könyvéről elmélkedve írja, „hogy, amit Hitler úz a tömegekkel, az borzalmas érzéstelenségre s frivol játéokra vall.“ S miután „Hitler egész pontosan tudja, hogy a fanatizmusnak vak, vak és ostoba, a vakokra, az ostobákra spekulál. Mert a fanatizmus az, amely a világos, a tiszta lelkesedés helyébe vakságot, önmagát helyezi, amit sem emberi érzelmekkel, sem belátással megközelíteni nem lehet. Csak a fanatizmusból eredt az inkvizíció, amely egy évszázadon át egy földrészt uralt, innen eredtek a keresztényüldözések, a Bartholomeus-éjszakák, a szicíliai vicsernyék, mindeme „árja“ hőstettek, amelyekért szegyenkezniünk kell. Hogy többé nem fog előfordulni — így vélik? Ne gondolják, hogy a politikai fanatizmus másként nyilvánul meg, mint más fanatizmus.“ És tovább: „ami az értéket illeti,

noha nem szeretnék abba a gyanuba keveredni, hogy a zsidókat mértéken felül szeretem, személyileg mégis csak előbbre helyezek egy Einstein Albertet, egy Spinozát, egy Disraelit és sok mást egy Adolf Hitlernél. De legyünk eléggé objektívek (tehát gyöngék) s mondjuk ki: hagyják Hitlert beszélni, hallhassuk a rádióban is, hogy megtudjuk, hogy vezetése meddig terjed. De ne hagyjuk, hogy bárki kenyeret és szabadságot igérjen, aki nem tudja, hogy honnan vegye. Különben a fanatizált néppel megeshetne, hogy vezér helyett egy alantásnak, a génius és jó szelleme helyett egy varázsinasnak lesz követője. Ez volt Bindingnek három évvel ezelőtt a tenorja s kísérteties jövőbelátása s ma úgy ír, mint a lázbeteg, vagy valami szörnyeteg. És így éreznek, gondolkoznak, cselekszenek ma Németországban milliók. Németország vajudik, a szőke bestiát most fogja megszűlni. Mert a fasizmus történelmi hivatása: az imperializmusnak adekvát szellemi és lelki alkat kiképzése, amely a maga reflexmechanizmusával az uralkodó osztályok mindenre kész és felhasználható eszköze. Egy ilyen tömeg lelki alkat kialakításának kedvez a történelmi szituáció hangulata. A krízis atmoszférájában tanácstalanná és tehetetlenné bárgyult tömegek mentő kötélként kapaszkodnak abba az ideológiába, amely szociális és nemzeti esodavárást varázsol képzeletükbe és a háború esákós metafizikájával a malomtaposó egyéni lét hősi felemelkedését hipnotizálja. William Jamesnek, a pragmatizmus filozófusának igaza van: a tömegek számára a háború életménye mindenütt rontó, ahol a béke nem képes megfelelő életértéket és tartalmat adni. A tömegek számára a háborúk lelki funkciója egészen más, mint a megrendezők számára. Ezek kalkulálnak s a tömeg fizet.

A német fertőzet fenyegető veszélye — realitás. A regresszió értékpusztítása felmérhetetlen s perspektívái elárnyékolják a jövőt. Esmélni és eszméltetni — az előrenézők feladata.

(Nagyszőlős)

Neufeld Béla

AZ OROSZ PROSTITUCIOELLENES KÜZDELEM. I. Trigher a „La Prophylaxie antivénérienne“ egyik legutóbbi számában gazdag dokumentumait adja az oroszországi prostitucióellenes küzdelemnek. — Az utóbbi években kiadott törvények legnagyobb része tulajdonképpen a venereás betegségek elleni küzdelemre vonatkozik és kijelöli azokat az intézményeket, amelyeknek feladata a küzdelem. Ennek köszönhető, hogy az Unióban ma jól beszervezett speciálista intézmények vannak, amelyek az orosz zörsímet eredeti oldaláról mutatják be. E hivatalos dokumentumok között azonban nagy számban található olyan intézkedés, amely magát a prostitució (p.) ügyét szabályozza s amelynek tanulmányozása betekintést enged a szovjetdoktrína ilyen irányú anyagába és a módozatokba, ahogyan ezt a problémát megoldani próbálják.

A probléma ismertetője már a kezdetek kezdetén hangsúlyozza, hogy a p.-t szabályozó törvények tanulmányozása a tudományosság és humanitás kellemes impresszióit adja. A kapitalista felfogással ellentétben a jelszó: „Munkásállamban a p. nem létezhet“. 1922-ben a szociális biztosítások komisszáriátusa által kibocsátott körirat többek közt a következőket tartalmazza: A p. mindenkori atributeuma az osztálytársadalomra berendezkedett államnak. Gyökere részben a házassági forma és a szexuális szükségérzés között lévő ellentmondásokból, részben pedig a nő normális és gazdasági kiszolgáltatottságából, táplálkozik. — Egy másikban pedig: Maga a p. nem lehet büntető ak-

ció tárgya, hanem csakis azok, akik azt a maguk részére kizsákmányolják. Az államot az ellenőrzésben ne az az idea vezesse, hogy beavatkozzon a szexuális érintkezés ügyébe, mert ezen a ponton minden javítást célzó intézkedés a szabad és független polgárok szexuális determináltságait korrumpálja és másítja meg. De amilyen mértékben valaki a szocialista állam principiumai elfenségének mutatkozik, ugyanúgy nem vonhatja ki magát az államhatalom beavatkozása alól. Ezek a principiumok kifejezését adják annak a törekvésnek, hogy a problémát széleskörű filozófiai szempontokból tekintik, anélkül azonban, hogy a szociális és individuális biológiai igazságokat mellőznék. Éppen ezért a törvény kimondja, hogy a p. ellen csak preventív intézkedéseket kell tenni. A p. kiirtására elegendő az egyénnek racionális munkával való foglalkoztatása. A nő félelemhiánya s a férfi szexuális felelőtlensége amúgy is évszázados defektusok, amelyek megtorló eljárásokkal nem írthatók ki, hanem csakis metodikus intézkedésekkel, amelyeknek segítségével aztán a morál terén új szociális öntudat építhető ki.

A szovjettörvényhozók szerint a p. előidőzésében általános okok: a helytelen termelési rendszer, amely éhséget, drágaságot stb. von maga után; a nőnek családi és házi téren való teljes kiszolgáltatottsága; az önálló munkára nem nevelt lányok izoláltsága és életlehetőségeik bizonytalansága; a csavargó és otthonatlan gyermekek; az ifjúság kulturális és lelki kielégülésének kis lehetősége; a burzsoá morál, a baráti érzés hiánya, ill. a nő és férfi közti egyenlőtlenség. Ezekre a defektusokra az orosz törvények a következő általános jellegű intézkedésekkel feleltek. A Közoktatásügyi Komisszáriátus iskolákat, kurzusokat, előadásokat, klubokat szervezett s ezek igyekeznek népszerűsíteni, hogy minden együttélésre kényszerítő eljárás immorális, s hogy a nő megvásárlásának minden módja épp olyan közutálat tárgya kell legyen, mint pl. a kapitalista államban a hazaárulás. Ezenfelül minden iskolában kötelező tárgya a szexuális nevelés. — Az államnak törvényes joga van arra, hogy a meg nem felelő környezetben élő gyermekeket kollektív telepekre helyezze. Fiatal lányok részére számos speciális intézményt létesítettek. (Közös házak, különböző műhelyek, ideiglenes üdülőhelyek, közös éjjeli menedékhelyek stb.) Az 1920—1929-re eső intézkedésekből az a hajlíthatatlan vezetődésme és következetesség világlik ki, hogy a probléma radikális megoldása a nők munkakötelezettségében és szociális védelmében rejlik. Az 1923-ban Moszkvában tartott p.-ellenes kongresszus elnöke jelentésében ezeket a principiumokat hangsúlyozza teoretikus érvekkel alátámasztva. Leszögezi ez a jelentés, hogy büntetés csak azoknak jár, akik abból hasznot húznak. Maga a prostituált (pt.) mindössze a nemibetegségek terjesztéséért büntethető s a hivatásos pt.at, mint krónikus munkakerülőlt kell büntetni. Az antivenereás gyógyítóhelyek ingyenesek, s könnyű kezelhetési lehetőségeket tartoznak biztosítani. 1929-ben is újabb erőfeszítéseket követelnek arra nézve, hogy a nőket munkábaállítsák, s az ipari üzemek ellenőrzésében fokozott figyelmet tanúsítsanak. Az üzemek magános nőket nem szabadságozhatnak, s rendelet szabályozza a fiatal lányok állandó munkábaállítását s az arraszorulókat segélyezését.

A p.-elleni küzdelemben természetesen sok olyan szervezet és intézmény van, amely teljesen eredeti. A küzdelem vezető szerve a Közegészségügyi Komisszáriátus és a Központi P.-ellenes Komité. Alájuk vannak rendelve a minden kerületi szovjet mellé ad hoc beszervezett kormányzósági tanácsok. Ezek az organizációk számos antivenereás

diszpenzár, fix falusi állomások és községi készütségek bevonásával dolgoznak.

A szovjettörvények a prostitúciónak több faktorát különböztetik meg. Az első az olyan nő, aki u. n. kiségitő prostitúciót űz. Ez általánosságban olyan munkásnők közül kerül ki, akik így akarnak mellékkeresetre szert tenni. Ellenük a törvény nem lép fel megtorló intézkedésekkel, hanem nevelő és gazdasági tényezőkkel. Különös súlyt fektetnek a kiszolgáló személyzetre és hasonlókra. A második kategória a hivatásos prostituáltak, akiket munkakerülökként kezelnek és olyan társadalmi parazitáknak tekintenek, akik segítségre szorulnak. Ezeket a központi elosztókba küldik, ahonnan aztán a beteget gyógykezelésre utalják, az egészségeseket orvosi-nevelő munkakolóniákba, professzionális orientációt célzó iskolákba. A nyomorékok invalidus-házakba, a 16 éven aluliak nevelőintézetekbe kerülnek. Minden dekrétum kihangsúlyozza, hogy ezek a pt.-ak nem büntethetők, hanem mindannyian szociális segélyezésre szorulnak. A pt. nem izolálható, s nem küldhető speciális intézetekbe, hanem csak általános jellegűbe, mivel őket a pszicho-fizikai szférába tartozó betegeknek tekintik. Ugyanescsak a hivatásos pt.-ak számára van „Profilacticum atelier” is, egészségügyi, nevelő és foglalkoztatási céllal. A p. harmadik tényezője a kliens, akivel szemben a törvény meglepően türelmes. Álláspontja azonban minden tekintetben fedi a jól megformulázott tételt, amikor kimondja, hogy ezek megérdemlik ugyan a legszigorúbb társadalmi és politikai megvetést, mivel azonban a p. üzése mint átkos örökség inkább az öntudatosság és nevelés hiányából fakad, mint rossz szándékból, ezért nem büntetik őket. A negyedik, egyben utolsó faktort, a p.-t kiaknázókat aztán egyáltalán nem kimélik a törvények. Szerintük az állam a legerélyesebb szigorral tartozik fellépni azok ellen, akik politikai egyenlőtlenségből hasznot akarnak huzni az által, hogy a nő tétet áruba bocsátják. Az ilyen felett a törvényszék ítélkezik.

Magát a küzdelmet alapos törvények támogatják. A törvénykönyv 150. paragrafusa 6 hónapig terjedhető büntetést ró arra, aki valakit nemi betegségek lehetőségeinek kitesz. Ugyanilyen büntetés jár azoknak a betegeknek, akik az előírt gyógykezelést önkényesen megszakítják. A 155. artikus 3 évet helyez kilátásba annak, aki szándékosan fertőz. És 3 év jár annak is a 170. paragrafus szerint, aki p.-ra csábít. A 171. minimum 3 évet és vagyonelkobzást szab a p. kiaknázóira és 5 évet az olyan gyámnak, aki védencét p.-ra veszi rá. Az 1927-es dekrétum a venereás betegségekre gyanus egyének kötelező orvosi vizsgálatát rendeli el, ha az illető nem jelentkezik önként. Bármelyik orvosi intézmény előírhatja a kötelező gyógykezelést, ha az illető nem kezeli magát. A kezelés visszautasítása büntetéssel jár. A polgári kódex 132. pontja a házasságra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza. Ezek szerint az anyakönyvezető köteles a felektől nyilatkozatot venni, hogy tisztában vannak egymás egészségügyi viszonyaival. A házassági szerződés aláírása előtt meg kell magyarázni a 150. artikus rendelkezéseit a fertőzés átviteléért járó következményekért.

A p. leküzdését célzó szovjettörvények és ideológia a kérdés ismertetője szerint az igazságügyi, humanisztikus és orvosi törekvések terén a maga egészében mint nagyon szerencsés kompromisszum jelenik meg, amelyet mindenütt úgy üdvözölhetnek, mint első olyan tudományosan kiszélesített és alkalmazott próbálkozást, melynek érvényrejtetése érdekében az állam egész tekintélyét latba veti.

AZ ELEKTROMOS HÁBORÚ. A milliós hadseregek elvesztették eredeti lehetőségeiket. Feladatuk már nem a területek meghódításában, hanem a meghódított területek megszállásában, gézmentesítésében és rend-fenntartásában áll. Ezenkívül a hadi üzemek biztosítására szolgálnak, ami, tekintetbe véve a jövő hadiüzem termelésének óriási méreteit s a mindenfajta félelemnek kitett mögöttes országrész hangulatát, meglehetősen nehéz. A jövő háborújában sokkal fontosabb lesz a hadieszközök gyártásának minden irányból való biztosítása, mint a háborúban felhasználható emberanyag mennyisége. A stratégiai sikert a jövő háborújában elsősorban a hadiüzemek termelése biztosíthatja. A legutolsó világháborúban az elektromosság alárendelt szerepet játszott. A harcban alig alkalmazták. Megtöltötték ugyan a drótakadályokat erősfeszültségű árammal, a tüzérség pergőtüze azonban hamar szétrombolta azokat. A hadi technikusok csak a háború után fordultak a lehetőségek e területe felé.

A rádiótechnika hihetetlen fejlődése tökéletes lehallgatók, s speciális elektromos célzó-készülékek konstruálását tette lehetővé. Az elengedhetetlen repülő motorbűgása — elektromos készülék segítségével! — már 80 kilométer távolságból észlelhető. Ugyancsak elektromos készülékek az ágyuk pontos és gyors igazítását teszik lehetővé. A parancsok és értesítések elképzelhetetlenül gyors közvetítése a haditechnikusokat a gépek és fegyverek távolból való kezelésének megoldására készítették.

Az első kísérlet még 1925-ben történt Amerikában. A kísérlet tárgya egy motorosónak volt. A parancsot a motoros kormánykészülékre egy speciális felfogókészülék vitte át. A parancs keresztülvitelét ellenőrző készülék kontrollálta és közvetítette vissza a parancsnoki állomásra. Óránkint 138 km. gyorsasággal a kísérleti csónak minden gyakorlatot pontosan végrehajtott. Kísérlet közben azonban váratlanul villámesapás rombolta szét a csónakot és a motort. Csakhamar kiderítették a jelenség okát: a rádióhullámok atmoszferikus elektromosságot ragadtak magukkal s a földelektromossággal való érintkezés váltotta ki a villámesapást. A kísérletet tehát megismételték repülőgépről. A levegőben szabadon lebegő repülőgép tökéletes biztosítékot nyújtott hasonló zavaró körülmény ellen.

A sikerült kísérlet váratlan lehetőségekre nyújtott kilátást. Minden további nélkül adódott a légitorpedó konstruálásának gondolata: az óriási léghajók ellen szolgáló speciális fegyver.

Az első kísérleti torpedó 12 méter hosszú volt, motorral és propellerrel felszerelve. A drótnélküli uton kiosztott parancsot a torpedó elektromos agya vette fel és adta tovább a motornak, illetve a navigációs készüléknek. A torpedó teste 380 kilogramm súlyú robbanó anyagot vihet magával, amit egyszerre vagy részletekben lő ki.

Ez a fegyver harcászatiilag főleg tengerparti támadásokra alkalmas. Minden eddigi kísérlet a torpedóval lényegében sikerült.

A haditechnikusok ambícióját ezek az eredmények még legkevésbé sem elégitették ki. Az elektromos hullámok harcászati célokra való felhasználása u. i., még mindig legyőzhetetlen akadályokba ütközik. A kibocsájtott energiát az atmoszfera nagymértékben felszívja. Ezek a körülmények vetették fel a mesterséges villám harcászati célokra való előállításának a gondolatát. Az első mesterséges villámot egy 46 cm. vastag páncelemezre hajították. Az 1,23 m. hosszú indukciós szikra azonban az acéllemez felületét csak deformálta, de nem ütötte át. Az elektromos energia u. i. a gyengébb ellenállás útját választotta s ezért habott az acéllemez felületén, nem pedig keresztül az acéllemezen. Az

acéllemez deformálódása a szikra kicsapódásakor keletkezett mechanikus energia eredménye volt, az az melléktermék. Kifurtak tehát egy acélkockát s a furatba rezet öntötték s így ismételték meg a kísérletet. Az újabb villámcsapás az acéllemez a szó szoros értelmében szétépte. A kísérlet harmadik objektuma vasrudakra öntött betonkocka volt. A villámcsapás ezt a kockát is összeúzta. Ezután építettek egy kísérleti házat betonból, téglából és vastraverzekből. A villámcsapás ezt is összerombolta. A szikra hosszúságát — hosszas kísérletezés után — 1.23-ról 27 méterre növelték. Speciális generátorokat konstruáltak, amelyek a másodperc tört részében 1—2.5 millió Volt feszültséget hoztak létre. Gyakorlatilag ezzel még nem sokat értek el, mert sem a villámcsapás irányát nem tudják meghatározni, sem harcászati rendeltetése nem alakult ki. A kísérletek mindenesetre annyira haladtak, hogy az eredmény már nem a tudás, hanem a képesség kérdése. A szándékolt eredmény így a kísérleti munka bizonyos pontján automatikusan jelentkezni fog. Ha ezt a pontot elérik — s ez a pont elérhető — akkor minden, a vezérkar kezében levő hasonló apparátus mindenható eszközzé válik: a hadvezetés teljesen független centrumává, amelynek az akciói ellen semmiféle védelem sem lehetséges. Tíz ilyen centrum elégséges lesz egy egész földrész égő romhalmazzá való változtatásához.

(F.K.)

A ZENEMÉRNÖK. A gép existenciákat semmisít meg azért, hogy munkatevékenységeket tesz feleslegessé. A gép azonban új hivatásokat is teremt. Ahol a gép megjelenik, megjelenését követi a munkanélküliség. Bizonyos idő múlva azonban a kiszorított munkások egy részének új tevékenységet biztosít. Amikor a technika rávetette magát a zenére, eleinte lassan, később egyre nagyobb tempóval egy átalakulás vette kezdetét, amely napjainkra már igen határozott formákat öltött. A zenészek egy részét a különböző zenegépek feleslegessé tették. Sőt az egész zeneüzem (koncertek, operák) veszélybe került. A közönség nagy része az olcsó és könnyen megközelíthető mechanikai zene „fogyasztása” mellett döntött. A koncertezőknél napjainkban mindinkább szervezetek és testületek támogatására utalódnak. Ezek a szervezetek viszont a viszonyok romlása következtében mindinkább gyengülnek. Egyelőre a zenélevézők optikai szenzáció szükséglete még szerepet játszik, — különösen énekesek esetében. A dirigensek, hegedűsök, zongoristák külseje iránti érdek azonban már is alábbhagy. Olyan szurrogátumok ezek, amiket a zeneművészetek romantikus felfogása involválhatott. Az új zene azonban mindinkább kiküszöböli ezeket a szurrogátumokat.

A változás — meglehetősen gyanútlanul — a grammofonlemez tökéletesedésével kezdődött. A grammofonlemez lassan házi zenévé lett. A kvartettek s a négykezes zongora játékot kevesebb körülménységgel és technikailag kielégítőbb kivitelben, nagytömegben szállították a forgalomba kerülő lemezek. A bekövetkezett változást elsősorban a zongorai pár érezte, mely a grammofon lemez következtében legnagyobb vásárlórétegét, a kispolgárságot veszítette el.

A rádió és a hangosfilm már magát a zenészt veszélyezteti, aki a grammofon miatt még alig veszített valamit. A rádió feleslegessé teszi a koncertek látogatását, mert összehasonlíthatatlanul olcsóbban és kényelmesebben nyújtja ugyanazt az élvezetet.

A némafilm pár évvel ezelőtt még a kamara és zenekari muzsikuskok sok-sok ezrét foglalkoztatta. A hangosfilm leépítette a mozi zenekart s ezzel egy rövidéletű, de jelentős foglalkozási ágat tett tönkre.

A hangosfilm felvételek csak elenyésző számban foglalkoztatnak zenészeket. Viszont minél nagyobb igényeket támaszt a közönség a zene gépi reprodukciójával szemben a hangosfilm esetében annál tehetetlenebbek a technikusok. Minden újabb gépi felfedezés a felvevő eljárásnak újabb nehézséget jelent: a felvevő készülékek egyre érzékenyebbek, a fonetikai törvények egyre komplikáltabbak. Mikrofonokat konstruálnak, amelyek a hang legmélyebb régióig elhatolnak. Ezzel egyidejűleg azonban kiderül, hogy az instrumentumok felállításán is változtatni kell. A hang kisebb-nagyobb tisztátalanságai egyre-másra jelentkeznek; a komplikált munkafolyamat révén a technikus és a zenész akaratlanul ellenfelekké válnak. Ahelyett, hogy kapcsolat jönne közöttük létre, harcolnak egymással.

Természetesen egyetlen egy elektromérnöktől sem követelhető, hogy kifogástalan zenei hallása legyen. Ugyanígy nem követelhető a kitűnő muzsikustól sem, hogy alapos géptechnikai ismeretekkel rendelkezzen. A zenei- és gépi-technikai tehetség nagyon ritka ugyanabban a személyben. Ez a tehetség összetétel valószínűleg csak a jövőben fog kialakulni a rádió, a hangosfilm és grammofoonlemez iparban a zenemérnök személyében.

Sajátságos tünet, hogy milyen kevés muzsikus hajlamos a technikai dolgokkal való foglalkozásra. Míg a zenészek legnagyobb részét például az elvont matematika érdekli, addig a fizikális dolgokban olyan bizonytalanok, hogy napjainkig még az akusztikailag használható helyiségek konstruálásának a törvényeit sem tették magukévá. Számos kitűnő gyakorlati muzsikust ismerünk, aki évek óta dolgozik mikrofon előtt s még csak sejtelve sincs a fonetikáról.

Általában a zenei fonetika egész területe homályban van. Nem ismerünk egyetlen egy olyan törvényt sem, amely másnap már ne évnélne el, s egyetlen egy olyan meggyökeresedett gyakorlati elvet sem, amit a nuanszok változása ne tenne tarthatatlanná. Rájöttek például arra, hogy ének felvételek alkalmával a hangnak szorosan a mikrofon előtt, a kísérő zongorának viszont pár méter távolságra a mikrofontól kell szólnia. Ez a törvény a legtöbb felvétel esetében érvényes. Szimfónikus, illetve több zongora szólamú kíséret esetében azonban már nem. Ebben az esetben u. i. a kíséret nagyon is a háttérbe kerül, az énekhang viszont meghaladja a kompozíciót. Az a szituáció ez, amikor a zenemérnök szerepére van szükség. A zenemérnök szerepe persze ma még teljesen tisztázatlan. Egyelőre különböző alakokban lép fel: a rádiónál, mint „tárcsászó“, a hangosfilmnél pedig mint „hangmester“.

A tárcsászó funkciója körülbelül a fotográfia retusálójának felel meg, azzal a különbséggel, hogy a tárcsászó állandó és közvetlen kontaktusban van a folytatólagos hangátvitellel. Tevékenysége (egyelőre) a következőkből áll: a felvevő helyiség mellett van egy hangszóró készülékkel ellátott kabinet. A tárcsászó a zeneszámot így ugyanúgy hallja, mint a rádió hallgató. Előtte kapcsoló tábla szerű lemez áll forgatható ebonit lemezekkel. Ezekkel a tárcsaszéri lemezekkel (innen az elnevezés) az átvitel dinamikusan korrigálható. A forteból piano (és fordítva) hozható létre.

A tárcsászó munkaköre meglehetősen nagy. Kiküszöböli a játékos vagy énekes minden hibáját s technikai improvizációi révén kikorrigálja a mikrofon minden gyöngeségét. A hangok pergőtűzében a tárcsászónak kritikával és fantáziával kell rendelkeznie. Tevékenysége már azért is különösen nehéz, mert a legtöbbször nincs alkalma ahhoz, hogy a szereplővel a mikrofon előtt próbát tartson. Gyakran magát a zenét sem ismeri; gyakran partitúrája sincs, ahonnan egyidejűleg

orientálódhat.

A hangmester is (így nevezik a filmfelvételeknél azt a személyt, aki a hangfelvételekért felelős) rendelkezik azokkal a technikai segéd-eszközökkel, amiket a rádió a társasázonak rendelkezésére bocsát. A társaszó is retusálja dinamikai értelemben a hangot. A társaszóval szemben mindenesetre előnye, hogy minden részletet alaposan kipróbálhat. Ezzel szemben ezer más filmműtermi nehézséggel kell megküzdenie.

A színész gyakran tehetetlenül áll a mikrofon előtt. Lehet bármilyen kitűnő beszélő a színpadon, a mikrofon előtt teljesen másképp kell beszélni. Az emberanyag használhatósága mellett még mindig súlyosan esnek latba a kuliszák. Előfordul, hogy az architektura lehetetlenné teszi a filmfelvételt, akár azért, mert hangelfojtó anyagból történt az építkezés, akár pedig, mert olyan visszhanghatások állnak elő, amiket az emberi fül észre sem vesz, a film azonban a legkínosabban visszaadja. Mindezen nehézségeket a hangmester küzdi le, akinek a mikrofon-fonetikájáról, s az akusztikáról a legalaposabb gyakorlati ismeretekkel kell rendelkeznie. Az ideális hangmesternek zenei érzékel, fizikai tudással, a színpadi építész gyakorlatával s egy feltaláló fantáziájával kell rendelkeznie. Legnehezebb a munkája zenekari felvétel esetében. Itt nemcsak ismeretlen törvényekkel szemben kell harcolnia, hanem a zenészek ellenállásával is, akik igen gyakran nem értik, s ezért nem engedelmeskednek neki. A hangmester ugyanis jelenleg, bár a hangosfilmfelvevő műteremben a legfontosabb személy, még egy segédrendező hatáskörével sem rendelkezik.

A hangosfilmfelvevő apparátus kiszolgálása is zeneérzéklet követel. A motor ha a felvételhez szükséges forgási számot elérte bizonyos hangmagasságú neszt ad. Ez a „saját hang“ fixálható; a megegyezésnek azonban rendkívüli pontosnak kell lennie, különben a felvétel szinkronitása hibás.

Mindezen technikai és zenei tevékenységek a rádió, a hangosfilm s jövőbeli zenemérnök hivatásának funkciói.

(Budapest)

Hartmann Géza

A RIPIORT FÉNYKÉPEZÉS.¹ A művészi fotográfia új területei között kétségtelenül a legszebb, legérdekesebb, de egyuttal a legnehezebb feladatok, a riport fényképésznak jutottak ki. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a riport fényképész munkája nem csak a pillanat felvételek minden gondolat nélküli, üres szenzáció hajszoló knipszeléséből áll, hanem egy tiszta, reális világnézet objektíválása kell, hogy legyen, az a megfogott képsorozat, melyet a fotoriporter a világnak a világ képéről ad. Csak biztos alapú szellemi összefüggésekben bír a fotoriportázs jelentőséggel.

A foto riporter posztja a valóságos élet folyamatában van, lencséje előtt az események végtelen hálói vibrálnak végig és ezekből egy hangszínt, egy akkordot úgy elfogni, hogy az önálló is legyen, de összefüggéseinek érzete ne hiányozzék, ez az ő feladata. A lencse gyújtópontja a pillanatnyi aktualitás legintenzívebb pontjára kell mindég rátapintson és a reális világeseményt koncentráltan kell megragadja.

Természetes, hogy az a legjobb értelemben vehető fotoriporter és csak az az igazi foto-riporter, akinek szellemi képességei, látása és minden érzékei rendkívül finomak és rugalmasak, azonkívül abszolút intelligenciával, széles keresztmetszetű műveltséggel kell a foto-riporter rendelkezzen, — és nem utoljára biztos világnézettel.

De mindenekelőtt: gyorsan és jól lát. Képei szinte előre mutat-

ják a fényképezés pillanatát követő eseményeket. Olyan felvételeket ad össze, állít sorozatba, melyeknek egymásután következéseiből a szemlélő nemcsak az elmúlt szenzációkat látja meg, hanem a jelenen keresztül a jövő felé kap perspektívát, annál is inkább, mivel a fotóriportázs jelentősége és lényege épp abban rejlik, hogy az a szemlélő immanens életvonalába bele talál.

A fotográfiák sorozatát összeállító riporternek mindenekelőtt dialektikusan kell gondolkodnia, illetve felvételeit úgy kell egymás mellé raknia, hogy azoknak történeti viszonyaiból könnyűszerrel következtetéseket szűrhessen le az olvasó...

A képek maguk egyszerűek, reálisak, világosak. Itt már nem a foto-riporter beszél, hanem a történelem egy bizonyos fázisa szólal meg objektíven a fényképezőgép nyelven — és a való társadalmi összefüggések fókuszából. A riport fényképész tehát a kor egy előrehaladott, szókimondó harcosa. Lehet természetesen a visszafelé fejlődésnek is szolgálja, ha eladja magát az azt szolgáló szervezetnek, mint például Munkácsy Márton, aki nagyszerű művészetét hitleri apró pénzekre váltja fel a horogkeresztes zászlók ezerféle lebegésének fotografálásával.

Tehát nem egyszerű feladat foto-riporternek lenni. Foto-riporter nem lehet mindenki, illetve a foto-riportázs annak széles skálája és igényes követelményei miatt, nem mindenki részéről közelíthető meg. Nem tulzunk tehát, ha azt állítjuk, hogy fotoriporternek születni kell!

Természetesen nem mindegy az sem, hogy hogyan vannak megörökítve az események. Olyan perpektivikus megoldást és művészies hatást kell adni a képnek, mely rendkívüliségénél fogva a nézőt frapirozza.

A foto-riporter művészi elgondolása azonban csak pillanatnyi lehet, nincsen sok idő és néha lehetőség sem a perspektívák és művészi megoldások kikeresésére, mert leginkább mozgó alakokat és csak a legritkább esetben mozdulatlan tárgyakat kell fotografálni.

A legtöbbször azonban a véletlen is segítségére siet a fényképésznek. Egy magazinban láttam pl. egy képet: egy lovas rendőr lovának a lábai között van felvéve egy tüntető tömeg egy része. Mintegy szétnyíló függöny, úgy látszik az előtérben a ló két hátsó combja és a lábak között a tüntetők menekülő alakjai... Ez a kép realitása mellett még művészi értékekkel is rendelkezik.

A fent említett követelményeken kívül *fürgeség*, gyors megfigyelőképesség, leleményesség, lélekjelenlét, bátorság azok az elsőrendű személyi tulajdonságok, melyek a fotoriportert munkája közben jellemzik és irányítják.

Fürgeség a legelső feltétele annak, hogy a fotoriporter produkálhasson. Ebből következik az, hogy ezen a pályán jóformán csak fiatal emberek érvényesülnek.

Az élet eseményei filmszerű gyorsasággal peregnek, tehát gyors megfigyelés és cselekedni tudás kell, hogy a foto-riporter épp azt a jelenetet tudja lekaparni, amelyik a folyamatos eseményre épp a legjellemzőbb, legkifejezőbb.

Egy tüntetés alkalmával például, amikor a foto-riporternek úgy szólván az események gyújtópontjában kell a felvételeit elkészítenie, helyzete nem a legkellemebb. Személye biztonságát és fényképei sikerét csak lélekjelenete biztosítja.

De azt a szituációt sem képes akárki utánozni, amelyben a foto-riporter robogó autó tetejéről, vagy egy repülőgép szárnyáról, eset-

leg ejtőernyővel történő leszállás közben készíti felvételeit.

Emlékezzünk meg például az ejtőernyős Mac Conell esetéről. Akinek abban a „dicsőségben” volt része, hogy lefotografálhatta saját halálát. Több ízben megcsinálta azt a bravurt, hogy automatikusan forgó filmfelvevő géppel, ejtőernyővel kiugrott a repülőgépből. Utolsó kísérleténél a filmfelvevő gép saját arcára volt irányítva, — a felvétellel célja ezuttal az volt, megörökíteni, hogy hogyan reagál az emberi arc a levegőből a lezuhanás élményére. Mikor az ejtőernyő földet ért, a gép még berregett, a riportert azonban már halott volt. Szívszélhűdés ölte meg. És a film kidolgozása után Mac Conell agóniája vált a vásznon láthatóvá. Irtózatos képek sorozata. A felvételek annyira megrendítőek voltak, hogy nem is mutatták be őket sehol.²

Amint látjuk, a hivatásának élő foto-riporter nem egyszer a legveszedelmesebb szituációknak kell, hogy kitegye magát, hogy a közönségnek, vagy munkaadóinak szolgáljon.

Az előbbi szerencsétlen eseménynek az ellenkezője az alábbi eset, amely ugyancsak Amerikában történt meg. A nagy napilapok tudomást szereztek arról, hogy az Acéltröszt egy kis északamerikai városban döntő fontosságú értekezletet fog tartani. A riporterek természetesen már napokkal az értekezlet előtt, valósággal előzőnlették az értekezletre kiszemelt villa környékét. Minthogy az értekezlet szigorúan bizalmas volt, a személyzet nap-nap után ugyszólván kiebrudalta a különböző furfanggal bejutni próbálkozó riportereket. Az egyik például mézárósnak öltözve kísérte meg a bejutást, a másik egy betanított kutyát kergetett maga előtt revolverrel, sintérnek öltözve. Utat — ordította — ez a kutya vészett. De a személyzet rájött a trükkre. Végül is az egyik nagy világlap foto-riporterének kitűnő ötlete támadt, egyszerűen a konferencia elnökének maszkirozta magát és pontosan az ülés kezdete előtt megjelent. A személyzet azután pár perc múlva meglepetéssel látta, hogy a konferencia elnöke újból megjelenik. A konferenciát megkezdték, de a portás elméjét nyugtalanította a rejtély. Végül is jelentést tett az esetről. Azonnal sejtették, hogy riportert trükkéről van szó. Az egész kastélyt felkutatták és végül megtalálták a foto-riportert a csilláron. A riportert látva felfedezését, a földre ugrott, az ablakhoz rohant, azt betörte és a liliputi fényképezőgépet, a filmekkel együtt kidobta „cinkosának”.

„Elnézésüket kérem uraim a háborgatásáért, — mondotta a foto-riporter — de amint látják a dolgot már nem lehet jóvá tenni, a társam motorkerékpárján elrobogott a képekkel, melyek remélem kitűnően sikerültek.” És a képeket másfél óra múlva hozta is az egyik amerikai lap. A vakmerő foto-riporter nagy összegeket keresett.

A fentiekből kitűnik, hogy a kiváló foto-riporter előtt milyen lehetőségek nyílnak, ha adott tehetségét még eredeti ötletekkel is gazdagítja.

De ismételjük a fotoriporternél nem ezek az anekdotális vagy érdekes lehetőségek a döntőek. Az Ember a döntő, az ember, aki a korok keresztmetszetében lencséjével a haladásért és a társadalmi fejlődés szolgálatában a jövőért küzd.

(Temesvár)

Roth László

¹ Mutatvány Roth László *Az új fotográfia* című most megjelent könyvéből. (Temesvár, Victoria, 1933.) — Ismertetésére visszatérünk. — ² Karmán: *A halhatatlanság masinája* c. cikkéből.

HATVANHÁROMEZERNÉGYSZÁZTIZENNÉGY ÚJ ESZME. Németországban ma hatmillió feltalálót tartanak nyilván. Ez a szám a német lakosság egy tized része. A gazdasági válság tehát a legkevésbé sem szüntette be Németországban a feltalálói tevékenységet. Mindazonáltal a német birodalmi szabadalmi iroda által közzétett jelentések a feltalálói tevékenység jelentős csökkenéséről számolnak be. Amíg ugyanis 1930-ban 78.400 új szabadalom iránti kérvény futott be a szabadalmi irodához, addig 1931-ben már 72.686, 1932-ben pedig csak 63.414. A 63.414 kérvényből a szabadalmi iroda elfogadott 26.201-et, vagyis a befutott kérvények, illetve eszmék egyharmad részét kivételre méltónak találta. A világ többi államainak feltalálói tevékenysége nyomába sem jön a németekének. Németország után az első helyen a franciák állnak, azonban csak 2.051 „eszmével”. Franciaország után Sweiz, Anglia, az Egyesült Államok, Ausztria, Hollandia, Olaszország, végül Oroszország következnek. A legtöbb szabadalmaztatási kérelem az elektromosság körébe tartozik. A német birodalmi szabadalmi iroda 89 „felfedezési” osztályában a legváratlanabb eszmék kerülnek felülbírálásra. (Pl. esernyőtokba rejtett szellőztető, hangfogós ébresztőóra, prizmatikus párna, stb., stb.) Az „eszmék” háromötödének alig van gyakorlati értelme. A további kétötöd gyakorlati értéke is — technikailag regresszív napjainkban — felettébb problematikus.

A VAJDASÁGI MAGYAR IRODALOM VITAJA. A vajdasági magyar irodalom fórumain kiújult ismét a vita a már 10 éve vitatott kérdés körül: van-e speciális „vajdasági” magyar irodalom. Már a kérdés felvetése gyanússá teszi ezt az irodalmi létezést. Utóvégre az irodalom konkrét megnyilatkozás, s még soha senki a vitatkozók közül nem tette fel a kérdést sem önmagának, sem a nyilvánosságnak: hogy van-e az az író, amellyel ír. Mindenesetre jellemző tünete ennek az irodalomnak, amelyből a háborúelőtti, félgymartati, Pestről importáló időkben minden magát egész embernek érző valaki emigrált (Herczeg, Kosztolányi stb.), hogy érvényesülhessen, s ma is, aki hiszi magáról, hogy szárnyra kapott, szélesebb horizontok felé menti magát (Fekete, Tamás, Csuka). Ez a vidék — irodalmilag is — még mindig importból él, legyen az a Színházi Élet, vagy más komolyabb, nivót jelentő irodalmi termék: a helyi irodalom u. i. egyiket sem nyújthatja. S talán épp emiatt, a publikumgyűjtés céljaiból kifolyólag, forszirozza a középosztály jórészt dilettáns írógárdája a speciális vajdasági irodalmat, abban a reményben, hogy speciális áruvai talán majd sikerül maga körül „kalangyába” gyűjteni az összmagyarságot. (Lokál kulórról lévén szó, jellemző a vajdasági magyar írók folyóiratának „kalangya” elnevezése. A vajdaságban a kalangya szónak a kéve felel meg. Az Erdélyből importált kalangya szót senki sem érti.)

Van-e speciális vajdasági magyar lokál kulör s milyen a viszony e lokál kulör s a magyar középosztály írói között? Erről a kérdésről már volt szó e lap hasábjain. A Vajdaság két főproblémája az agrár-és nemzetiségi kérdés, hisz a Vajdaság gazdagon termő rónáin, ahol az emberek az éhhalállal küzdenek, a három legszámottevőbb nemzet a szerben, németen és magyaron kívül elég számosan élnek románok, csehek és szlovákok is, de vannak a magukat külön nemzetiségnek valló zsidókon kívül bolgárok, oroszok, cigányok s más nemzetiségek is. A magyar írókat és így minket is itt leginkább két nemzet, a magyar és szerb s ezeknek egymásközi viszonya kell, hogy érdekeljen. A hivatalos álláspont csakúgy mint a középosztály irodalma is, nem ismer

osztálykülönbségeket e nemzeteken belül, bár ellentétek és harcok mindig voltak itt egy-egy nemzetben belül, csakugy mint az egyes nemzetek között s voltak szerb-magyar összefogások is a közös ellenség, az esetleg szintén szerb-magyar összefogottságú közös ellenség ellen. Gondoljunk csak a mohácsi vész után fellépett magát cárnak kiadó Iován Nemádra, a Fekete emberre, aki a szláv származású Szapolyai és Ferdinánd között csak azért lavirozott, hogy így is, úgy is a nemességet üthesse, vagy a szegedi Péróra, akinek paraszttáborában szintén együtt harcoltak szerbek és magyarok. Gondoljunk a 48-as idők igazi harcos szlávjaira, a kikindai mozgalmakra, Táncsicshoz írt levelekre, vagy a Börcsök: Végtelen falában is véletlenül észrevett 1918-as közös frontra.

A nemzetiségi kérdés mindig része volt itt a földkérdésnek s csak az újabb időkben kapcsolódott a polgárság ideológiájához is, amióta kereskedelem, majd ipar is fejlődött ki először a szerbség, majd a magyarság körében. A magyarság nemcsak az agrárreform és szerb telepítések következtében, de azelőtt is szegényebb, földtelenebb volt a szerbségnél. Földnélküli béresek, napszámosok, kubikusok, cselédek teszik itt ki a munkásság mellett a magyarság zömét. Sokkal kevesebb a kiszgazda, s elenyésző számú a birtokos, polgár és polgári intellektuális közöttük, akik azután politikai uralmukat elvesztve, legalább a gazdasági uralmat akarják megmenteni fajtestvéreik felett, esetleg összefogva a hasonló, szerb részről jövő törekvésekkel. Ez adná a speciális vajdasági lokál kulört.

De hogy értelmezik a speciális helyi szint annak „hivatott” tolmácsolói?

Az író felelős írásaiért, nem úgy mint 30—40 évvel ezelőtt — írja Szenteleki. Nem cseveg, mint azelőtt tette, de gyökeret eresztve ír. Hisz az új emberben és új életben. Nem lehet többé a közönség szóragoztatója: a holnap elhivatott építője kell, hogy legyen. Nem szabad megtagadnia a földet s az időt, amelyhez építeni akar. Béklyó nélküli, korlátlanul szabad sohasem volt az irodalom. Dante is kora hatása alatt állott. Reymont, Hamsun szintén helyi színezetű irodalmat adnak. Van vajdasági lélek is, így speciális vonás pl. a délszláv-hatás a magyarlelken. Eppen e helyi szín önt életet az irodalomba, míg az általános humánnum csak papírosembert adhat. Ilyen életnélküli klijészt adott pl. a századvégi irodalom a kozmopolita gentrykaszinók agarász-típusú „mindenholvaló” embereivel. Nem mesterkélte a lokál kulör parasztja, éppen ő az igaz, élő ember. Mivel nem lehet világszemléleti egységet teremteni — miliőegységet kerestem az irodalom Taine nyomán, — akit ime felfedezett Szenteleki a vajdasági írók részére — a marxizmus ellensúlyozására.

Ugyanígy fogja fel a problémát Sziráki is. Szerinte, valamely folyóirat oldalait közös, egységes világnézet kell, hogy egybe fogja. De mert ez a közös világnézet nincs meg s mert végeredményben a világnézetek ugyis egy szintetikus harmóniába kell, hogy összefussanak, ezért a vajdasági magyar folyóirat fogadjon be minden irányt, minden írást, bármily szempontból is taglalja az a problémákat, de feltétlenül hassa át azt a közös szín: a lokál kulör.

Az ellentábor (Havas) szerint nincs vajdasági lokál kulör. Van „erdélyi lélek”, van „szlovenszkói lélek”, de vajdasági „lélek” nincs. Van ugyan vajdasági parasztsors, van a középosztály lecsúszott tengődése és az ipari proletariátus kivetettsége, de mindez azonos minden más keleteurópai paraszt- és munkássorssal. Legfeljebb a szín hely, nem pedig a helyi szín a vajdasági. Nem jogosult tehát Szenteleki fel-

lépése, amellyel korlátozni akarja az írói szabadságot. Az írók Sz. kívánsága szerint kénytelenek volnának erőszakot tenni magukon, holott minden erőlködésük ellenére csak az egyetemes emberit adhatják, mert Sz. felfogásához hiven alakjaik nem élő emberek, hanem papirosízű, népszínmű-jellegű diszparasztok.

Nem akarunk annak bírálataba bocsátkozni vajjon mennyiben felel meg a gyakorlat az elméletnek, s hogy mennyiben tudják a vajdasági magyar írók érvényre juttatni írásaikban az erőszakolt lokál kulört, mert erre bírálatainkban lesz még alkalmunk, amint már volt is néhány bánati regény ismertetésekor. Itt inkább maga az elmélet s annak miértje fontos.

A miértre a polgárság írói maguk is megadják a választ. Tudják nagyon jól, hogy a vajdasági magyarság nem egységes, aminthogy soha, sehol még nem volt egységes, osztályokra bontatlan nemzet, ezért azonban — szociológiai tudás hiányában — csak három osztályról beszélnek, a parasztságot egységes harmadik osztálynak véve, mint valamikor a népszínművek idején, még azt sem tudva, amit már Mörice Zsigmond is észrevett, hogy a gazda nagyobb ellensége a béresnek és a törpebirtokosnak, mint a kaputos városi embernek s hogy az első gazda a faluban az „úr“-tanítót alantasának érzi. Ezek a tények azonban nem számítanak mert ők — szándékaik miatt egységesnek tartják a falut s a falusi színeket és történeteket a lokál kulör jegyében egységesítve azért adják, mert meg akarják nyerni a parasztságot polgári kulturájuk, s ezen át polgári (gazdasági) céljaik számára. Törekvésük bevallottan közös világnézeti alapra hozni a parasztságot és a speciális vajdasági magyar gazdasági demokráciát, s ezzel a humanista színvonalú osztályharmóniás holnapot.

De kinek a holnapját? A polgárságét. Milyen talajon? A polgárság talaján. S kit akarnak még e polgári talajba gyökeresíteni? A munkásságot s a parasztságot. Mi az eszközük e célra? A lokális szín. Ki adja a lokális színt? A parasztság. Szóval a paraszt tetszetős köntösben reprezentálni tartozik a polgári jellemeket s a polgári ideológiát! Ilyen körülmények között tényleg papirosízű, klisészerű diszparaszt lesz az eleven emberből. Kár tehát az íróval szemben a talajból való kinövés követelését állítani, mert az minden követelés ellenére és nélkül csak abból nőhet ki, de nem valamely terület vagy nemzet, illetve nemzettöredék, hanem egy osztály talajából: nem kora, de kora és osztálya hatása alatt. Nem akartan, hanem meghatározottsága szerint. S ha pl. polgári meghatározottsága ellenére valamely más talaj tulajdonságait akarja, minden beidegzettség nélkül, magára hazudni, akkor diszparasztí alsónadrágja alól mindig ki fog ütni levethetetlen város ruhája. Ez persze nem jelenti azt, hogy a lokál-kulör-irodalom ellenzékének mindenben igaza van. Van speciális vonás is a vajdasági problémákban; de nincs speciális vajdasági, azaz egységesen vajdasági lokál kulör. (Vannak speciálisan vajdasági vonatkozásai a munkásság és földmunkásság és más speciális vonatkozásai újból a polgárság és gazdák problémáinak, stb.)

Egységes lokál kulör felfogású íróktól még a speciális polgári problémák felvetését és megoldását sem várhatjuk. Az ilyen irodalom szükségszerűen „vicinális“ irodalomná súlyed.

TERMÉSZET ÉS TECHNIKA

AZ ELEM SOR

Írta: SILBERMANN JENŐ (Nagyvárad)

Ma már kétségenkívüli megállapított tény, hogy 92 elem van és ebből a 92 elemből épül fel a Világ minden anyaga. E szerint 92 lényegileg különböző fajtájú atom létezik, amelyekből a legkülönbözőbb kombinációk folytán jönnek létre az összes molekulák, amelyeket ma ismernek¹ és valaha is ismerni fognak. E 92 atom közül 90-t már izolálva elő is állítottak, míg egyet csak színképéből ismernek, végre van egy, amelyet eddig még fel sem fedeztek, ennek ellenére — az atomsor szabályai alapján — ugyszólván minden tulajdonságát pontosan ismerik. Tudják, hogy a fluor, chlor, brom, jod csoport tagja, amelyek között a fluor és a chlor gázok, a brom folyadék, a jod szilárd test és amely négy egy vegyértékű, a fémekkel és a legtöbb nem fémes elemmel hevesen reagáló elemet² a halogen-csoportnak nevezik. A fel nem fedezett, helyesebben a még effektív empirikus eszközökkel a Világegyetemben, tehát se a Földön, se a csillagokban eddig meg nem talált, ki nem mutatott elem az ötödik halogen, de ennek az „ismeretlen“ elemnek minden tulajdonsága előre ismeretes. Színe, sűrűsége, vegyértéke, fizikai és kémiai sajátosságai, sőt eddig még soha nem látott vegyületeinek tulajdonságai ismeretesek ama törvényszerűségek szabályai révén, amelyek az atomok sorozatát jellemzik. Így pl. ismerjük sóinak tulajdonságait is. Tudjuk, hogy ez az „ismeretlen“ elem normális hőmérsékleten fekete színű szilárd test, fajsúlya nyolcszor nagyobb a vizénél, ismerjük fajmelegét, Roentgenszínképét, ismerjük nátriumvegyületeinek tulajdonságait. A másik színképe révén már felfedezett, de izolálva megfelelő mennyiségben még elő nem állított elem viszont egy u. n. alkali fém, amely a kálium, nátrium, lithium, caesium, subidium, thallium csoportjába tartozik. Ennek is ismerik valamennyi tulajdonságát, jólehet a színképén kívül más megnyilvánulását közvetlenül még nem tapasztalták.

E 92 atom szerkezete olyan, hogy egy pozitív töltésű mag, a proton körül egy, vagy több negatív töltésű részecske, az u. n. elektronok keringenek. Az atom szerkezete mint valami kis naprendszer, ahol a proton a nap, az elektronok a bolygók szerepét játsszák. A hydrogenatomban a proton körül csak egy elektron, a Heliumatomban 2, a lithiumében 3, a szénében 6, a nitrogénében 7, az oxigénében 8, a fluorében 9, a nátriumében 11, az alumíniumében 13, a kénében 16, a chlorében 17, a vasében 26, a rézében 29, az ezüstében 47, az aranyében 79, a higányében 80, a rhádiumében 88, az uránében 92 elektron kering az atommag körül. Az említett, még empirikusan fel nem fedezett halogen protonja körül 85 elektronnak kell keringeni. A keringő elektronok számát az elem rendszámának hívják és egytől kilencvenkettőig minden rendszámhoz egy elem tartozik.

Minden elemnek van egy jellemző színképe, azaz gőzének színét a spektroskop prizmjája bizonyos számú elementár színre bontja, amelyek mint színes vonalak a spektrumskála bizonyos helyein, tehát a vetítőernyőn jellemző helyeken mutatkoznak. A nap színképe a szivárvány, a hydrogen, a helium, továbbá sokféle fémes elem színképeit tartalmazza. A szivárvány a Nap víztárátyája, amelyen leolvasható, milyen

elemeket tartalmaz. Hasonló módon a csillagos ég minden tagja ve-
gyileg megelemezhető a spektroskopnak nevezett műszerrel.

Az elemek spektrumai mágneses mezőben megváltoznak, de ezek az új színképek is jellemzőek maradnak az egyes elemekre. Ha Roentgensugár éri az elemeket, akkor a visszavert sugárzás, az u. n. szekundár Roentgensugárzás lép fel, amely különösen jellemző, illetőleg az elemrendszámokkal könnyen vonatkozásba hozható színképeket adnak. Ezeknek az igen rövid hullámhosszú sugaraknak a rezgésszámaik igen nagyok. E rezgésszámok négyzeteti arányosak az atomok rendszámával. Ennélfogva míg az elektronok száma számtani haladványban nő az elemsorban, addig a kérdéses Roentgenszínképnek megfelelő rezgésszámok (tehát a fénysebesség és a hullámhosszak viszonyai) négyzetivel szukcesszive arányosak.

E szabályos törvényszerűség segítségével, amely az atomrendszám (keringő elektronok száma) és a Roentgenszínképnek megfelelő hullámhosszak között fennáll, igen könnyű kimeríteni az elemsort és más törvények segítségével a még empirikusan meg sem talált elem tulajdonságait is előre megjósolni.

Messzire vezetne mindarról beszámolni, ami az utóbbi évtizedben az elektronika és a kémia kapcsolatában tudományosan kiépült. Rá akarunk azonban mutatni egy meglepő tényre, amelynek népszerű ismertetése csak az utóbbi években jött divatba. U. i. az atommag, a proton nem mindig egyforma nagy. Amig az elektron nagyságrendje egy quadrilliomod milligramm, addig a proton súlya egy és ugyanazon elemnél, tehát ugyanazon számú keringő elektront feltételezve, kisebb és nagyobb is lehet. Ezek szerint nem is elemek, hanem elemesoportok, u. n. elem-pleiádok léteznek. A csoport egy-egy tagját úgy nevezik, hogy egy izotop a. Az izotópák atomsúlya különböző, de rendszámuk azonos. Kémiai sajátságai egyformák, de fajsúlyai különböznek egymástól. Az eltérés viszont rendszeren nem nagyon nagy. Így pl. három féle ólom-elem van. Rendszámuk, azaz elektronjaik száma azonos: nyolevankettő. Ámde atomsúlyaik és így fajsúlyai, valamint általában az atommaggal összefüggő tulajdonságaik mások. A következő táblázat jellemzi a három ólom-izotopot:

közönséges ólom atomsúlya:	207,2, fajsúlyja: 11.34
Úrán ólom atomsúlya:	206,0, fajsúlyja: 11.27
Thorium ólom atomsúlya:	208,0, fajsúlyja: 11.38.

Van kétféle chlor, többféle nitrogén és a legtöbb elem általában az izotopok több-kevesebb tagból álló sokaságát képviseli. Ilyen értelemben egy és ugyanazon elem többféle lehet.

Ezek az izotopok már most vegyületeket alkothatnak, amelyeknek molekulásúlyai nem azonosak, tehát fajsúlyai sem. Legujabban rájöttek arra, hogy a hidrogénnek is van egy izotópja. Ez az eset azért érdekes, mert a kétféle hidrogén atomsúlyainak százalékos eltérése közel 100 százalék. Az egyik hidrogén atomsúlya 1, a másiké 2 körül van. A többi nagyobb atomsúlyú elemnél, az izotopok atom-, illetőleg fajsúlyainak százalékos eltérése lényegesen kisebb. Az 1-es atomsúlyú hidrogén elterjedtebb, a 2-ös atomsúlyú ritkábban fordul elő. Ámde mindakettő alkot vizet. Mivel az oxygen atomsúlya 16 és a víz képlete H_2O , ezért ugyanazon oxygen feltételezése mellett már kétféle víz létezik. Az egyiknek $16+2 \times 1=18$, a másiknak $16+2 \times 2=20$ a molekulásúlya. Ez a második víz a természetben előfordul és pedig általában 1:6000 arányban mutatkozik a közönséges 18-as molekulásúlyú rendes vízben. Legujabban sikerült a kétféle vizet egymástól izolálni, szóval

előállítottak egy 20-as molekulaszáma, tehát nagyobb fajlagos vizet. Ennek a víznek literje többet nyom, mint a másiké, tehát 40°C-nál és 760 mm. nyomásnál egy liter ilyen víz többet nyom 1 kilogrammnál.

Mivel a különböző izotópok csaknem valamennyien ugyanazt a kémiai vegyületet hozhatják létre, elképzelhető a molekulák és így a vegyületek sokfélesége. Az ammonia képlete H^3N . Mivel azonban két-féle hydrogen és sokféle nitrogen létezik, ammonia nagyon sokféle van, meglehetősen eltérő molekulaszámmal és fajsúllyal. Komplikáltabb vegyületek esetében hallatlanul megsokasodik a különböző fajsúlyú változatok száma és pl. egy komplikáltabb szerkezetű szerves vegyület esetében az azonos kémiai szerkezet, tehát azonos strukturképlet dacára, milliókra, billiókra, sőt trilliókra rughat ennek a változatosság-nak számindexe. Azok az organikus kémikusok, akik a fehérje szintézisével törekedtek foglalkozni, megállapították, hogy egy cca. husz-tagú aminosav láncból álló u. n. polipeptid alighanem a növényi és állati élet épületkövének, a fehérjének megfelelő vegyületnek tekinthető. Ez a kérdés még egyáltalában nincs lezárva, teljes megoldása a fehérje mesterséges előállításával volna egyenértékű és igen közel vinné az embert az élet „miszteriumához“, mindenestre megoldaná a tápanyagok, illetőleg tápszereknek szerkezeten anyagokból való gyártását, ami leépítené az egész agrárkérdést. Egy ilyen polipeptid képletének kb. 3.3 trillió u. n. izomeria felel meg, azaz 2.3 trillió hasonló vegyület létezik, amelyek bizonyos kémiai gyökök elhelyeződésének különbözősége folytán az azonos elemek, sőt esetleg azonos gyökök dacára is különböző testeknek tekintendők. Ha már most ehhez még tekintetbe vesszük az elemek izotópjainak kombinációsokaságát, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a fehérje-féleségek tényleges száma nagyobb kell, hogy legyen, mint trilliószor trillió, vagyis több mint sextrillió fehérjeszerű vegyület létezik, azaz az élet épületkövei egy nagyon tarka-barka sokaságot képviselhetnek, amely több fajta ilyen épületkővet tartalmazhat, mint a millió hatodik hatványa. Kérdés vajjon tényleg produkált-e az élet ennyi különböző anyagi testet, mint amennyi az elemek kombinációiból in abstracto, de kétségen kívül effektíve is lehetséges, mert hiszen ez a rettenetes sokaság tulajdonképpen megszámlálható abban az értelemben, hogy bármelyik testölés indexű tagot ki lehetne választani és szintetikusán előállítani, még ha a természet eddig sohasem produkálta, feltéve természetesen, hogy a tudomány és az ipar képességei minden vonalon a quasi korlátlan lehetőségek birtokában volna.

És kimerítve e sokaság még ezzel sem volna. U. i. nemcsak különböző protonu, azonos elektronszámú elemek vannak, de már az elemek molekuláinak szerkezete is többféle lehet. Ezt egy olyan példán illusztráljuk, amely kísérletileg valóság és nem gondolat-kísérlet többé. Vegyünk akár két 1-es atomszámu (könnyű protonu) hydrogenatomot, akár két 2-ös atomszámu (nehéz protonu) hydrogenatomot, akár egy 1-es és egy 2-ös atomszámu hydrogenatomot, egy-egy hydrogenmolekulát alkothatnak, amelyek molekulaszáma már most rendre 2, 4, vagy 3 lehet. A 2-ös és a 4-es, molekulaszámu hydrogen ismeretes (értsd: kísérletileg is!). Valamennyi esetben azonban további eltérés lesz a molekulaszervezetben, amint a két atom relatív helyzete egymáshoz képest más és más. Akár a protont, akár az elektront úgy lehet felfogni, mint egy-egy apró mágnes, amelynek északi és déli mágneses sarka van. Vegyünk két hydrogenatomot, amelyek oly módon egyesülnek molekulává, hogy északi és déli mágneses sarkaik ugyanazon irányban fekszenek, aztán vegyünk ugyancsak két atomot úgy amelyek a mole-

kulát oly módon alkotják, hogy a megfelelő mágneses sarkaik ellenkező irányban fekszenek. Az első esetben tehát a helyzet:

észak	észak
dél	dél

a második esetben

észak	dél
dél	észak

vagyis az első esetben parallel, a második esetben antiparallel a két atom helyzete. A két molekula különböző lesz ugyanazon atompárból is. Az első fajtájú hydrogent orthohydrogen-nek, a másodikat parahydrogen-nek nevezik. Az ortho- és parahydrogen chemiai sajátságai, de fajsúlyaik, molekulasúlyaik is azonosak, ámde színeik, fajmelegeik és még egynéhány tulajdonságaik teljesen különbözőek lesznek. Az ortho- és a parahydrogen nem izotopok, hiszen itt nem is az atomokról, hanem a belőlük képződött molekulákról van szó. Ez a különbség hasonló az allotrop modifikációk közötti különbségekhez, bár utóbbiakkal sem azonosak, így pl. ez nem olyasmi, mint a sárga és vörös phosphor, vagy az oxygen és az ozon különbözősége. Ismeretes, hogy az oxygenmolekula két, az ozon-molekula három oxigenatomból áll, sőt létezik egy oxozonmolekula is, amely négy oxigenatomot, (de nem két oxygenmolekulát tartalmaz). Az ozon és az oxozon tulajdonságai mások, mint az oxygené, így pl. oxydáló hatásuk erősebb, az oxigen folyékony állapotban is csaknem szintelen, míg az ozon kékszínű, a folyosított ozon kék, sőt szinte ibolyakék folyadék koncentrált állapotban. Mindennek dacára az oxygenmolekula az ozon és az oxozon ugyanazon oxigenatomokból állanak, de ez atomok száma (2, 3, 4) és kapcsolódásuk egymáshoz különbözőek. Az ortho- és a parahydrogen azonban ugyanazon számú, csak különböző helyzetű ugyanolyan hydrogenatomokból állanak.

Parahydrogent egészen 100 százalékos tisztát sikerült már eddig is előállítani, viszont igen koncentrált orthohydrogent is, amely már csak kevés hozzákevert parahydrogent tartalmaz. A rendes közönséges hydrogen (a praxisban) a kettő bizonyos arányú keveréke szokott lenni. Egyik a másikba át is alakítható.

A legtöbb elem (így a gyakorlatban) szintén az izotopok keveréke gyanánt szokott jelentkezni. Tiszta izotop ritkán fordul magától magában elő. Általában csak körülményes munka árán lehet őket egymástól elválasztani. Ugyanez áll a megfelelő vegyületekre is. Így pl. a 20-as molakulasúlyú vizet a 18-tól csak speciális berendezésekkel és eljárásokkal lehet elválasztani. Az eljárás nem olcsó, tekintve, hogy előbbi az utóbbiban, mint említettük, általában csak 1:6000 arányban fordul elő.

Összegezve az eredményeket nem is 92 elem, hanem 92 elemesort, izotopa-pleiad létezik, amelyek igen sokféle módon egyesülhetnek molekulákká, akár homogén, akár heterogén atomokból álló molekulákká. A vegyületek száma is nagyobb, mint a 92 elemből képezhető összes 1—92 terjedő összes osztályú kombinációk száma.

Az elemek egymásba átalakulhatnak, így pl. a higanyból arany keletkezhetik, ha egy elektront elveszít. Legújabb kutatások azt mutatják, hogy bizonyos sugarakkal való bombázása az elemeknek ezt a folyamatot aránylag könnyen, ámde a tartós eredményt, a praktikus célt nehezen érheti, mert az elvesztett elektron helyébe a proton rendszeren egy új elektront lövell, úgy, hogy a tényleges status nem egykönnyen változik meg. Az elemek átalakításának végleges praktikus megoldhatósága — úgy látszik — nemcsak az elektron, de a proton viselkedésével is összefügg.

A proton széjjelrobbantása — még maig is klasszikus teoriák szerint — hallatlan energiák fölszabadulását jelentené. Így ez az u. n. atomenergia messze túlszárnyalna minden eddig ismert energiaforrást, amelyek pl. molekuláris folyamatokra (molekulák keletkezése, exotherm és molekulák széjjelbomlása endotherm vegyefolyamatoknál) vezethető vissza. Míg pl. 1 kg. szén oxidációja széndioxyddá (égés) mindössze néhány ezer kg. caloriát (jószenek 8000—9000) termel, addig ugyanezen 1 kg. szén összes protonjainak széjjelrobbanása annyi energiát képviselne, ami 50 évig állandóan mozgásban tarthatná a legnagyobb óceánjáró hajót. A Roentgensugarnaknál is sokszorta rövidebb hullámhosszú, tehát sokszorta nagyobb rezgésszámú kozmikus sugarak keletkezését sokan úgy igyekeztek megmagyarázni, hogy e sugarak forrását a Világegyetem olyan helyén feltételezik, ahol atomok robbannak széjjel energiává (száguldó elektronokká). Mások viszont atomok keletkezésére (elektronokból) vezetik vissza a kozmikus sugarak eredetét, amelyeket nemrégén Piccard vizsgált meg 16—18 km. magasságban a sztratoszférában, míg legújában a Szovjettől financirozott sztratoszférarepülők bravuros sikerrel cca. 20 km. és kísérleti balonnal 37 km. magasságban mérték meg a kozmikus u. n. Millikánsugarak intenzitásának hatásait.³ Ellenmondás a két felfogás között nem szükségképpen van, hiszen molekuláris folyamatoknál is lehetséges, hogy egyes esetekben a molekula felépítése, más esetekben a molekula leépítése termel energiát a szerint, hogy exo-, vagy endo-thermikus vegyületről illetőleg folyamatról van szó. Lehet, hogy bizonyos atomok bomlása, másrészt más atomok keletkezése termelhet (vagy akumulálhat, tehát a milieu rovására fogyaszthat) energiát. Ime megint egy dialektikus villanás a természettudományban, amelyet egyes szociológusok tévesen tekintenek az aristotelesi formál-logika polgári mentalitása területének.

Nem régen Rutherford igen nagy horderejű kísérleteket fejezett be, amelyek eredményeit részletesen ugyan még nem közölte, de már előre jelzi, hogy az atomenergiákkal szemben táplált vérmes remény hívei csalódní fognak. Szerinte ezek az atomenergiák egyáltalában nem olyan nagyok, hogy a jövő büszke energiaforrásai gyanánt szabadon őket tisztelni. Rutherford az elektronokon és a protonokon kívül az u. n. neutronoknak tulajdonít jelentékeny és döntő szerepet. E sorok keretében nem részletezhetjük Rutherford kételyeinek és motívumainak ismertetését. Megelégszünk annak a konstataálásával, hogy a relativitási elmélettel vonatkozásban levő anyagtan szerint, — a legtöbb kutató buvár eddigi konkluziói és számitásai értelmében — az atomenergiák nagyság rendszámai igen nagyok. A közeljövőben elválhatik, hogy Rutherford kísérletei e tekintetben tényleg meglepő és csalódásokat okozó korrekciókra kényszerítik-e a jelenleg klasszikus álláspontot, vagy sem?

Míndez az elemSORra vonatkozólag ismertetett fejtegetések és eredmények lényegén mit sem változtat. Ezek immáron kiállották a teoria és a kísérlet szigorú próbáját. Egyébként egyelőre 10—20 millió Voltos áramokat igyekeznek előállítani, bizonyos kísérleti állomásokon a több millió Volt feszültségű villámokat is fogják, akumulálják és e sok millió Voltnyi feszültség birtokában a buvárok nagy többsége abban reménykedik, hogy a tudomány közeledik az atomok széjjelbontása problémájának kísérleti megoldásához.

¹ Sokkal több, mint százezer molekula alapos tanulmány tárgyát képezte. — ² A fluor nem egyesül az oxygénnel. — ³ A stratoszféra felsőbb rétegei meglehetősen mennyiségben hydrogent is tartalmaznak.

S Z E M L E

A KÖNYV MAGYAR GYUJTOGATÓI

Irta: FABRY ZOLTÁN (Stósz)

November tizenkettedikén Hitlerék nagy népszavazási cécót rendezve ország-világnak be fogják bizonyítani, hogy a nép, az istenadta nép mindenben egyetért intézkedéseikkel. Be fogják bizonyítani, hogy Jules Sauerwein rémeket lát és hazudik: „Vannak Berlinben utcák, melyekből, ha a gyűlölet gyilkolni tudna, egy náci sem menekülne meg élve.“ Be tudják bizonyítani, mert ma csak az beszélhet, írhat, szavazhat és élhet, aki a Gleichschaltungot nem zavarja. A könyvmáglya elnyelt minden rosszat, marxizmust, humanizmust, pacifizmust, a német nép végre úr a saját portáján. Ezt egy lélekzetre mind be lehet beszélni, de magát az olvasót nem lehet becsapni. Aki egyszer hozzászólt az emberi beszéd szociális hangjaihoz, aki írásművészetet csodált egy Feuchtwangernél, vagy Bert Brecht-nél, akit megdöbbsentett egy Renn- vagy Toller-dokumentáció, az kell, hogy felhagyjon az olvasással, ha Goebbels a Dennewitzeket, Paeslereket, Kuhnert-Schenziger-Wendnagel-Jochen-Kleppereket kényszeríti egy nemzetre. Az eredmény máris mutatkozik: a harmadik birodalom hivott kritikusa Paul Fechter kéztördelve veri félre a harangot: „Aki ma bemegy egy könyvesboltba, az egy nagy üres semmi előtt áll. A polcok ugyan tele vannak, de a könyvvásárlási kedv éppúgy alábbhagyott, mint a színházlátogatás.“ (A Deutsche Rundschau-ban). A Paul Fechterek csodálkoznak: az ellenség könyvei, a „betegség“ könyvei el vannak égetve, a méreg nem hathat és a mi patentírozott népi egészségünk mégsem kell senkinek! Nem kell? Két kézzel kapnak feléje mindazok, akiknek szívügye a fasizmus, szerte a világon mindazok, akik megmámorosodtak a könyvmáglya tüzetől, akik az ellenség — a marxizmus, a pacifizmus, a humanizmus — máglyahalálának hírére pl. magyar és francia írógépeken örömtáncokat lejtettek. Kell mindazoknak, akik a ricinuskulturával népeket és fajokat akarnak gyógyítani, akik tankok és bombavetőök zugására írókká kótyagosodtak, kell a tucatiróknak, a dilettánsoknak, s a toll szegénylegényeinek, akik soha szóhoz nem juthattak volna, ha az emberírás elitjét el nem tapossa előlük a barbárság pokoli gépezete. A lehetőségek napja egy pillanatra mindenütt felvillant, az átnyergelés, az átértékelés munkája megkezdődött.

A magyar könyvmáglyához is gyűjtik már a forgácsokat. Úgyesen finoman, majdnem észrevétlenül. Nincs ricsaj, nincs feszítsd meg, a huj-huj-hajrák egyelőre még csak a torkokban dobognak, de a szikrák már el vannak hintve, a fertőzés megindult ott is, ahol a nyájas olvasó még nem is sejti. Az úgynevezett szlovenszói magyar irodalomnak van egy úgynevezett központi folyóírata: a MAGYAR IRÁS. Darkó István a szerkesztője; itt találkoznak Győry Dezső és Simon Menyhért, Szalatnai Rezső és Sebessi Ernő, Jarnó József és Simándy Pál, Lányi Menyhért és Szentivány József. Ez tegnap volt. A legujabb számat Simon Menyhért — ez a legfogékonyabb nacionalista — már csak egyedül jegyzi. Simándy Pál helyére ugyanakkor egy bizonyos Possonyi László került. Ez a szépnevű — egyébként katolikus folyó-

iratokból ismert — uriember, programadásképpen „A mai Európa szellemi irányvonalairól” értekezve a következőket állapítja meg: „Németország ma szellemi életében is forradalmát vivja, a megtisztulás és a nemzeti alapokon való felemelkedés felé való tüzes vágyakozásban”. Azaz: ami eddig volt Marxtól Freudig, Theodor Lessingtől egészen Hugó Ballig, Tollertől Marchwitzaig az piszok volt, szenny volt, bűn volt. Ezeknek el kellett pusztulniok a gyehenna tűzében. Mi más ez, mint a goebbelsi máglya igenlése, mi más ez, mint a magyar máglya „tüzes vágya”?! Lehet ezt félreérteni? A Magyar Irás átértékelt, átnyergelt, a régi ballaszttól sikerült megszabadulni: egyedül vagyunk, otthon vagyunk, magunk közt vagyunk és Possonyi ur büszkén jelenti be az „új” európai szellemi irányvonalat: „Nemsokára azonban megismerkedünk e lap hasábjain néhány új német íróval is.”

A Hitler-kultúra eddig két pozitívummal lepté meg a világot: a fajelmélet törvényesítésével és a „Wehrwissenschaft”-tal. Az egyik, akár Driescht, akár Spenglert kérdezed meg: zoológiai, tehát állati-kultúra, a másik a bestialitás ösztönpropagandája. Szép perspektíva, nagyszerű propaganda, különösen ha egy katolikus magyar író csinálja. De csinálja és milyen felhajtással: „Csak az enciklopédisták munkalázához hasonlítható az a közgazdasági, politikai, nemzeti és fajelméleti munkateljesítmény, amit az új irányok képviselői az utolsó tíz esztendőben végeztek”. Az enciklopédisták, mint a könyvmáglya igazolói: ilyen ostromba beállításra fel kell szisszenni és igazat adni Heinrich Mann-nak: „Der Rassenstaat ist nichts weiter, als die Auslese der Minderwertigkeit.” Ez az egész közgazdasági, nemzeti és fajelméleti munkateljesítmény nem más, mint egy hatvanmillió német gyilkosságra való nevelése. Idézzek Ewald Banse egyetemi tanár Hitlerbirodalmat rengető művéből? Tessék: „A Wehrwissenschaft célja bebizonyítani, hogy a háborúnak magas erkölcsi értéke és mély szociális értelme van és ezt a bizonyítást megingathatlan hitté erősíteni... A háború az új nemzeti felbuzdulás jóleső acélfürdője... A Wehrwissenschaft nemcsak a védekezés és támadás szellemi és lényeges előkészítője, de kell, hogy ezen túl elérje egy nemzeti filozófia rengját. Ennek az új tudománynak az ápolásából egy új nemzeti erkölcsnek kell kifejlődni... Mi harcias faj vagyunk, tehát ezt a fajjelleget kell megőriznünk és felfokoznunk.” — Enciklopédisták? A háború tanítómesterei, az imperializmus szószátyárjai! Mindegy hogy ki beszél, Örmester úr Pokróc, vagy az „új” német író. Hogy pedig a megtisztulás felé való tüzes vágyakozás milyen követésre méltó változásokat idézhet elő, azt a legjobban mutatja a „rég” írók „új” hangja. Hanns Johst, ez a valahai ember és kulturszerelme, ma „revolvert húz, ha ezt a szót hallja, hogy kultúra” (Schlageter drámájában) és Gottfried Benn himnusza ma így hangzik: „Egyetlen kiutunk van: koponyákat kell tenyészteni, óriásagyakat, melyek megvédik Németországot. Agyakat lapátfogakkal, állkapesokat mennydörgős mennykövel... Európában többé nem lesz béke, elő tehát a koponyákat a szarvakkal. Amire szükségünk van, az a militáns transzcendencia, mámor és áldozat a változatlan állati kitenyésztésére. Ez a perspektíva.” Lehetetlen itt nem idézni a Neue Weltbühne megjegyzését: „A német irodalomnak ez az apokaliptikus urlovasa még tényleg kívánatos a teszi számunkra is a háborút, mert ha pontosan tudnók, hogy egy lapátfogakkal felszerelt örmesterkoponya Önt állandóan csak latrinaszolgálatra rendelné Benn úr, mindig és állandóan csak latrinatisztításra, amíg egy dekadens esztéta vérmámorát ki nem öklendezné — akkor, ide azzal a háborúval!” Itt aztán tényleg nincs többé

diszkusszió, ilyen „megtisztulásra“ tényleg csak egy válasz van: káromkodás! Itt csak egy védekezési forma van: vesztegzár! És erre mi történik: a Possonyiak egyszerűen kaput tárnak a rontásnak és magyarul is üdvözlik a gyilkos jövevényt: Örmester úr Pokróc legitim kultúrgyermekét. Hogy is mondja a nagy német „munkásvezér“ dr. Ley? „A nemzeti szocializmus azon dolgok és emberek megismerése, akiknek nincs közük a tudományhoz.“

Sokan vannak ma, akiknek nincs közük tudományhoz, emberi méltóság dolgaihoz és ezek a magyarok mind tapsolni fognak Possonyi úr vendégeinek. Ismerek egy mérnököt. Keresztény. Templomba jár. Magyar. Civilben: a rosszakarat, a kizsákmányolás, a guny, a káröröm és brutalizálás megtestesítője. Könyvtárának legtöbbet forgatott remekműve a Judenspiegel, a Hét zioni bölcs és a Juden sehen Dich an. Mérnök, aki munkásai háta mögött órával stoppolja a munkateljesítmény maximumát, ha azonban az ő tudományára van szükség, egy tényleges mérnököt kell hozatni. Egyszer Einsteinra terelődött a szó. És akkor ez a mérnök gúnyos ajkbiggyesztéssel ennyit mondott: „Einstein? Ugyan kérem. Csak a zsidók fujták fel. Amit ő állítólag felfedezett, azt én még a reálban tanultam.“ A Völkische Beobachter egy jöttányival sem mond többet: „Elég soká tartott míg világhírű fizikusok azzá avatták Einstein, ami volt egész életén át: egy közönséges lengyel zsidó.“ A nemzeti szocializmusban emberek találkoznak, akik a kultúra szó hallatára revolvvert markolnak.

Hol van itt a „szellemi irányvonal“, hogy lehet itt egyáltalán ilyenről beszélni? Katonák játszanak, katonák írnak, hogy majdan katonák gyilkoljanak. Örmester ur Pokróc szugerálón mereszi szemét az egész kulturapparátusra: a „szellemi irányvonal“ az ő műve. Heinrich Hauser „Sieg Heil“-lal ajánlja legújabb könyvét „Hermann Goeringnek, az első német légügyi miniszternek“. Enciklopedista az enciklopedistának?... Hans Esdras Mutzenbecher a rendezőkről mint „színháztisztekről“ beszél (Wir sind ein Kadettencorps der Theateroffiziere). Ha pedig valaki kételkedni merne az „új“ rendezőben, akkor katonásan leintik, mert hisz a rendező „egy gépfegyveres századot vezényelt mint kapitány az Isonzonál“. A művészi, az irodalmi hozzáértés alapja itt is mint mindenütt: szakértelem a gyilkolás tudományában. Németországban ma nincs irodalom, nincs művészet, nincs tudomány. Ami van az a fogoly Ossietzky igazsága: ezerkilencszáztizennégy permanenciája. Ami ma német irodalom, német művészet és tudomány, az kint van, kint él, túl a határokon. A tehetségtelenség, a stréberség, a dilettantizmus ájultan, tehetetlenül dadog a határokon belül vérről, fajról, tüzről, közben segítségvárón csábitva és fenyegetve pislog és fülel kifelé. A Filmkurier csak nemrég intézett felhívást a külföldre költözött árja filmemberekhez, színészekhez, írókhoz, rendezőkhöz, hogy azonnal térjenek vissza, különben elvesztik állampolgárságukat. Ahol Isonzokapitányok, Goeringrepülők és Goebbelshomunculusok csinálnak kulturát, ott nincs keresnivalója embernek, írónak, tisztának és tudónak.

FONTAMARA.* Az abruzzói tartomány egyik nyomorúságos falujából külföldre emigrált parasztesalád elmeséli a faluban és a faluval történeteket. A fasizmus Itáliájában egészen hétköznapi eset. Ignazio Silone minden irodalmi fényrázó nélkülöző, nyugodt, beszámoló stílusban írt regénye mégis megrázó élményé formálja azt.

Torlónia harcog óriási kiterjedésű uradalmának városi uraktól bérelt parcelláin és a saját hitvány, homokos földeskeikén kinlódnak

a cafónik, a nyomorúságos olasz parasztság e legnyomorultabbjai. A világtól, a viharzó eseményektől elzárta éli Fontamara a maga időtlen, történelemelőtti vegetatív életét. A titokzatos, agyafúrt, érthetetlen, a cafónikat megvető és kizsákmányoló város azonban környérelenül belenyul a megkövesedett szociális örökkévalóságnak ebbe a diluviális maradványába és kiforgatja eddigi lételetlenségéből. A vilanyvilágítás kikapcsolásával kezdődik. A fontamáraiak már hosszú idő óta nem fizették meg az elhasznált áramot, mert a nyomor és munkanélküliség folytán nincsen pénzüik. Következik a víz. A földek öntözésére szolgáló közönséges patak, amelynek a természet mostohaasága folytán gyéren szivárgó vizéért a cafónik egymásközött marakodnak és elkeseredett, de hiábavaló küzdelmet folytatnak a fasiszta kormány kegyeltje, az egész Fucinó gazdasági életét magához ragadó új milliómos bérlő, Impresario ellen, aki egyben a kerület podestája is. A víz után következik a föld. A fasiszta hatóságok óriási tam-tammal, ingyen utazással a kerület székhelyére, Avezzánóba „gyűlés”-re ösödítik össze a földéhes cafónikat, akik a római kormány e lépésében a forrón áhított új, igazságos földosztás elérkeztét látják. Egymástól szigorúan elkülönített csoportjaik rendőri felügyelet alatt és hatósági parancsra „lelkessednek” a „becsületes hivatalnokokért, akik nem lopnak”, a podestáért, a miniszterért. Miközben a földéhes, éhes és szomjas cafónik a földosztás reményében a „lelkessedő tömeg”-et képezik, addig „képviselőjük” a fasiszta milícia századparancsnoka, a „becsületes hivatalnokok, akik nem lopnak”, a podesta, a miniszter és a Torlónia hercege intézősége a „nemzeti termelés érdekében” elhatározzák a töke-szegény cafóni bérlők földjeinek a kapitalista nagybérlők és a gazdag parasztokra való átruházását, mert „annak a Fucinót, aki megdolgozta...” „Annak a Fucinót, akinek pénze van, azt megdolgozni vagy megdolgoztatni... Másszóval: Annak a Fucinót, akinek elegendő tőkéje van.” — A félrevezetett és becsapott cafónikat a „város” egy speli révén még egy rezsimmelenes összeesküvésbe is bele akarja keverni.

A város továbbra sem hagyja a cafónikat nyugodni. Milícia özönl el egyik nap Fontamárát. Az Impresario és a hatóságok visszaélései ellen háborgó cafónik politikai megbizhatósága több mint kétséges. Vizsgálat alá kell venni az egész falut. Mialatt az állig felfegyverzett fasiszta kordontól körülvevett fontamáraiak kihallgatása a zseniálisan egyszerű és mégis oly tömören összefogó kérdésben összpontosul, hogy: „ki éljen?”, addig a többi részeg fasiszta házkutatás ürügyével a lakásokba hatol és erőszakot követ el a védtelen asszonyokon.

Berardo Viola a fontamárai fiatalság rabiátus vezére, akinek a gazdagok és a „város” elleni gyűlölete anarchikus szabotázsakcióiban robban ki, egy másik fiatal cafónival Rómába utazik munkát keresni. Munkát azonban nem kapnak, mert az avezzanói podesta „nemzeti szempontból teljesen megbizhatatlan”-nak minősíti őket. Találkoznak azzal a fiatalemberrel, aki pár hónap előtt Avezzánóban egy speli provokációjától mentette meg a fontamáraikat. Az antifasiszta röpiratokat terjesztő és rezsimmelenes akciókat szervező „nagy Ismeretlen” után vadászó razziák egyikén elfogják Berardót, társát és az avezzanói fiatalembert. A cellában folyó végnélküli viták végre megvilágítják Berardo konok cafóni koponyájában a nagy összefüggéseket és megmutatják neki a „város” másik, földalatti arcát, az elnyomott ipari munkások tudatos küzdelmét a fasiszta ellen. A vakon maga körül vagdalózó csakgyűlölet lokális szabotázsakciói helyére a városi pröletárok és a cafónik tömegeit összefogó szövetség szükségének tudata lép. A fasiszta rendőrpribékek ugyan halálra kinozzák Berardót, de a

„nagy Ismeretlen“ keze mégis csak eléri a fontamártaikat, hogy két-ségbeesett tanácsstalanságukból kiformálja az összes cafónik szervezett harcának tudatát.

Silone, aki maga is a cafónik közül származik, lüktető elevenség-gel rajzolja meg földieit, a fontamárta parasztokat. A könyv egyes fejezetei emberábrázolásban, helyzetfestésben a klasszikusok legjobb alkotásaira emlékeztetnek. Fontamara regénye fontos kulcs a fasizmus sikerének és elkövetkezendő bukásának megértéséhez.

(Bécs)

Mátrai Ede

KOPOG AZ IRÓGÉP. A pesti sajtó nagy elismeréssel fogadta Christa Anita Brück könyvét, mondván, hogy az író meglátja és megírja a hivatalnoknok minden gazdasági és testi kizsákmányoltatását.

A pesti sajtó a kizsákmányolás leleplezésének örvendezik — ez olyan megindító jelenség, hogy az emberben nyomban feltámad a bizalmatlanság: hátha nem is olyan polgárfaló a proletársorsnak ez a brücker leleplezése?

Hát persze, hogy nem az.

A hősnő mindenestre árva és — szörnyű sors egy tisztli lánynak, — maga keresi a kenyerét. Még hozzá mivel! Gépirással! Gépirással, egy ilyen okos. törekvő, jó családból származó, „szegény, de tisztesség“ lány, akit magasabb ambíciók fűtenek és regényt akar írni.

Hát ez sajnálatos dolog. Még az sem enyhíti ezt a szomorú körülményt, hogy a regényt a végén csakugyan megírta. Mert nem is kell hozzá éles szem, hogy az olvasó rájőjjön: Bruckner kisasszony, a hősnő nem más, mint az író, Anita Brück.

Tehát megírta a regényt és el kell ismerni, hogy sok írói készséggel néhány kitűnő figurának is életet adott közben. A gazdasági kizsákmányolásról is ír egyetmást, például azt, hogy a munkaadók túldolgoztatják alkalmazottaikat, annyira, hogy nem is igen látni ötven esztendősnél idősebb gépirónókat, mert előbb kidőlnek a szörnyű rabszolgaságban. De: a szemétdombon is nőhet rózsaszál és a szerző a munkaadók sötét falanxából gyengéd női kézzel kiemel egy sugárzó figurát.

Egy jó munkaadóm volt, — meséli az egyik szereplő — áldott ember. Ha megette a tizóraiját, a maradék sonkaesütköt mindig annak adta az irodában, aki a legsápadtabb volt. Jó szeme volt arra, hogy felismerje az éhes embert.

Az áldott lélek! Az olvasó lopva egy könnyet morzsol szét a szem csücskében. Anita Brück ilyennek szereti a jó munkaadót. Baj is az, ha úgy fizeti az alkalmazottait, hogy azok sápadtak az éhségtől! Fő az, hogy rettenetes nagy jóságában nekiadja az éheseknek a maradék esütköt. Holott ki is dobhatná. A jó Anita-ban csak úgy bugyog az osztályönézet.

Mindezt azonban csak mellékesen említi a szerző. Ebben a tekintetben nem is sérelmezi komolyan a kizsákmányolást. Kevés a fizetés, hát istenem, persze kellemetlen, de urinó nem foglalkozik sokat pénzkérdéssel. Ellenben hosszú fejezetekben ecseteli a gépirónók nemi kiszolgáltatottságát. Grand guignolba illő jelenetek, s az derül ki, hogy a munkaadó olyan emberfajta, amelyik lélegzetvétel helyett liheg és hörög, a szemével kizárólag kéjsóváran képes nézni, a fogát arra használja, hogy nők combját marcangolja vele, a mellkasa az unalomig zihál és ami ideje még marad, az alatt fáradságot nem kimélve veri korbáccsal a nőket.

Anita Brückkel ellentétben, mi azt hisszük, hogy a munkaadókban a nemi ösztön épp olyan módon nyilatkozik meg, mint mondjuk, alkalmazottaikban. Abban viszont igaza van, hogy a munkaadók ki-

* Fontamara Roman v. Ignazio Silone, Verlag Dr. Oprecht & Helbing A. G. és „Universum Bucherei für Alle“ Basel, Zürich, 1933.

használják helyzeti energiájukat és gyakran visszaélnék nőalkalmazottaik védtelenségével. Sajnos azonban, Anita Brück adósunk marad azzal, hogy megmagyarázza: a nemi kiszolgáltatottság a gazdasági kiszolgáltatottság következménye. Anita Brück az alapvető ténynek, a profitsóvár kizsákmányolásnak kisebb jelentőséget tulajdonít, mint az osztályhelyzetből fakadó kis inzultusoknak, amelyek percenként érik kéjsóvár munkaadók részéről.

Mindenesetre sajtáságos, hogy a regény végéig, amikor is a hősnő, Bruckner-Brück kisasszony már harminc éves, csupa olyan méltatlan támadás éri, amelyet eredményesen ver vissza. Ez a szilárdság már szinte gyanút ébreszt az olvasóban, mert hiszen jól tudjuk, hogy urilánynak, katonatiszt lányának nem illik, de azért mégis... Nem szorul ez már analízisre?

Anita Brück nem analizáltat, ő regényt ír és ezzel levezeti a problémáit. Nyilván a gazdasági természetűeket is, mert a könyvnek sikere van... De mi legyen a többiek problémáival, a többiekével, akiről ír és akik számára nem mutat utat? Elvégre minden gépirónóból nem lehet regényíró.

Csupán egy dolog van, ami megnyugtató ebben a regényben. Az, hogy ez mégis egy olyan mese az írógépről, amely nem végződik azzal, hogy a dús gazdag bankdirektor elveszi a manciát, aki szegény, mint a templom egere.

(Budapest)

Péterffy Magda

RASZKOLNYIKOV SZIBÉRIÁBAN. Raszkolnyikovot ki ne ismerné? Ő Dosztojevski Bűn és Bűnhődés című regényének a hőse. Tudjuk róla, hogy megölt egy öregasszonyt. Egy vén uzsorásnőt, akinek pénzét is magához vette. A dolog 1861-ben történt. Dosztojevski, a lélekanalízis nagymestere kihasználja ezt az alkalmat arra, hogy bebizonyítsa, illetőleg megvizsgálja, vajon közönséges gyilkos-e Raszkolnyikov, avagy a bűne sokkal kisebb, sőt talán nem is az ő terhére írható, hanem sokkal inkább annak a társadalomnak, amely megtűri, sőt elősegíti, hogy egy hasznavehetetlen öregasszony uzsorából éljen, százakat és ezreket kifosszon, míg egy tehetséges fiatal diákot, aki a társadalom hasznára válhatik a nyomornak, éhenhalásnak, sőt — a büntetés kiszabása révén — a legteljesebb lelki és testi pusztulásnak szolgáltat ki. A kérdés ily módon való feltevése alkalmas Dosztojevski előtt arra, hogy az akkor Oroszországban lábrakapó liberális szellem lelkiismeretét megrázza és ösztökélje, hogy gondolkozzék. Teszi ezt az avatottságának olyan hevével, a felzuduló és megrázó, belső élmények olyan zajlásával, ami ennek a nagy elbeszélőnek elvitathatatlan érdeme. Akad azonban egy fiatal magyar író, névszerint Sándor Pál, ki anélkül, hogy bármi mód is cáfolná Dosztojevskit újra Raszkolnyikovhoz érkezik. Kifeszíti a nagy író regényéből annak alakjait. Újból az ismert személyekkel találkozunk. Újból élénk áll Raszkolnyikov, az éhes és küzködő diák, akiről nem tartja szükségesnek elmondani, hogy mi történt vele. Feltételezi, hogy az olvasó teljesen tudja, hogy ki ez az alapjában véve szótlán, magábazárt, szinte mániakusságig összeszorított fogú szenvedő. Élénk áll újból Szonja, aki követi Raszkolnyikovot Szibériába és mindenben a kezére játszik. Levelezéséből megismerkedünk Razumuhina Avdotyával és Prokofjics Dimitrijjal, akik a diák közeli rokonai. Nem kis szerepet játszik újra Petrovics Porfir, a vizsgálóbíró, aki regényes analitikai módszereivel már ez eredeti regényben is izgató és sokrétű lélekbuvárja az elkövetkezendő cselekményeknek. Sándor Pál regénye egyenesen Szibériában kezdődik: a száműzöttek börtönében. Arra leszünk figyelmesek, hogy Raszkolnyikovnak valami furcsa betegsége van: időnként összeesik, önkivületi állapotba

kerül. A kihívott orvos a jelenlevő tiszteknek megmagyarázza, hogy ez a betegség lényegében nem is fizikai, hanem pszichikai. „Tulajdonképpen nincs ennek a fickónak semmi baja — mondja — csak rendkívül érzékeny. El sem hinné, hogy milyen érzékeny. De nem ám a fogság kényelmetlenségei iránt, mint a többi intellektuel. Mert diák ez a fickó, helyesebben volt diák, sőt afféle íróféle, ha lehet így mondani...” „Régi ismerős ez a fickó; egy évben legkevesebb négy hónapot fekszik kórházban. Pedig tulajdonképpen semmi baja...” „Már tudniillik az orvostudomány szerint...” Ezt a megjegyzést egy jelenlevő tiszt teszi. Az orvos a közbeszóló tiszt megjegyzését a következőképpen honorálja: „Á, Ön is az új irány híve! Ennek igazán örülök. Ha meglátogat érdekes pszichológiai könyveket fogok Önnek kölcsön adni...” Ebben a röviden elhullajtott mondatban látjuk mi a kényszert, ami Sándor Pálnak kezébe adta a tollat, hogy folytassa Raszkolnyikovnak a történetét.

Sándor Pál lényegében nem akar eltérni Dosztojevszkitől. Lényegében megelégszik azzal a környezettel és azokkal az alakokkal, akikkel Dosztojevszki bibelődik. Nem vonja kétségbe, hogy az események, körülmények és élmények egymásra halmozása helyes. Még csak Raszkolnyikovra sem akar más koturnuszt szabni. Meghagyja a fogság töprengésében és kilátástalan vergődésében, passzív és álomröppenésekben kiteljesedő önkivületi állapotában felmorzsolódní. De meddig? Addig a pontig, amíg Dosztojevszkit a végzet, a tehetetlenül vergődő egyed, s a társadalmi igazságtalanságok fájdalmas, de egyben nagyszerű panaszlóját követni tudja. Abban a pillanatban azonban, amikor Sándor Pál előtt tudatossá lesz, hogy a nagy orosz író a mult század hatvanas éveiben nem jut el tovább mint addig a meglátásig, hogy a társadalom kirívó igazságtalanságait, bármilyen vonzó és lesújtó tónusban, bármilyen pszichikai és jelenségábrázoló pompában, de csak kivételéseiben csillogtatja, szükségesnek tartja a maga mondanivalóját ugyanabba a gondolatkörbe bekapcsolni. Szükségesnek tartja elmondani, hogy Dosztojevszki szemléletében benne van a szenvedő, agyon-sujtott, állati módon lebecsült, társadalmilag fertőbe kergetett ember jalkiáltása és méltatlan vergődése, de az egész olyan, mintha valami megkövesedett, önmagából kímoldithatatlan, végérvényes elrendeződés arra kényszeritené a szenvedőket és kitagadottakat, hogy szenvedéseik felismerése mellett panaszuk elmondásán túl — teljeseen tehetetlenek legyenek. Sándor Pál úgy érzi, hogy Dosztojevszkinék ez a szemlélete már a maga idejében is feltűnően mellőzött olyan tényeket, amelyek pedig már akkor is jelentőségük teljében rányomták bélyegüket a korra. Hiszen már a társadalom széles rétegeiben egy liberális polgárság volt kialakulóban, amely a cárizmus önkényével szemben passzív módon védekezett. Sándor Pál azonban félreérthetetlenül utal a polgárság azon rétegeire, amelyik nemcsak passzív ellenállással, hanem a nihilisták nagyon is élénk akcióival egyrészt a széles rétegek ellenállását szervezte meg, másrészt fegyverrel és bombával a kezében egész szériáját irtotta ki az uralkodó osztály tagjainak felé — egészen a cárig. Tehát szó sem volt arról, hogy az emberek szóltalan és némán beléegyeztek volna kiirtásukba és elnémitásukba. Néma szemrehányás szól Sándor Pálból Dosztojevszki felé, aki maga is belekeveredett ilyesmibe, s abból épp elég izelítőt vehetett. Ám épp a szenzibilis Dosztojevszki volt az, akit az átszenvedett megpróbáltatások megállítottak s arra a következtetésre hangoltak, hogy minden hiábavaló. Sándor Pál ahelyett, hogy az 1933-ban élő szociológus és historikus fölényével pamfletben bizonyítaná be, hogy Dosztojevszki mily

végzetesen ismerte félre — a helyzetet, megragadja Raszkolnyikovot, s Dosztojevski e legismertebb figuráinak egyikét követi Szibériába, és bizonyítja be, hogy Raszkolnyikov még akkor is, ha az eredeti mű vonalán megy, de komolyan fogja fel hivatását, s akar is valamit cselekedni, a szokványos pszichológiai ájúlásokon túl — aktív nihilistává válhatik. Sőt csakis azzá válhatik egyelőre, s szükségszerűen. Ezzel egyuttal megadja számunkra azt az utmutatást is, hogy miért tartotta szükségesnek és érdemesnek újra megírni Raszkolnyikov regényét. — Van azonban még egy célja Sándor Pálnak, s ezt a híres Petrovics Porfir, a vizsgálóbíró személyében teszi tudatossá. Az ő személyét használja föl arra, hogy egyuttal kritikát gyakoroljon a nihilisták akkori szereplése fölött. Petrovics Porfir alakja Sándor Pálnál a harmadik rend nagyon is tudatos képviselője, aki meglehetősen tisztán látja, hogy a nihilisták harcú módszere lehet ugyan egyes személyekre veszélyes, de magát a rendet, a maga egészében, alig érinti... „Önök nem is kell bővebben magyarázni — mondja — hogy a bomba az ostobaság szava, sőt mi több, a tehetetlenségé! Amikor már a korlátoltnak semmi sem sikerül, — miért is sikerülne ha korlátolt, — akkor összedugja a fejét a többi korlátoltakéval és azok közösen aztán ki is sütik, hogy valami nincs rendben. Persze, hogy nincsen, Romanovics Rodion, senki emberfia nem állítja azt, hogy rendben van. — de talán csak nem a bomba az, ami éppen rendet teremt. A bombavetés csak takaró, sőt mondhatnám, az irigy tehetetlenség bosszúja. Egyszerűen legázolni azt, aki előttünk áll...” Így teszi tudatossá Sándor Pál a negyedik rend teoretikusainak amaz igen fontos, de még mai napig is sok járattal által vitatott tézisét, amely az egyéni terrort szükségtelennek, sőt tilosnak mondja az uralkodó osztályok elleni harcban. De éppen ezen a ponton diszkvalifikálja saját hősét Sándor Pál. S ezen a ponton húz mintegy határvonalat, ameddig szerinte Dosztojevskinek el kellett volna jutnia. Az akkori idők szellemének és valóságának alátámasztására Dosztojevskinek föltétlenül el kellett volna jutnia a nihilista mozgalom védekező formájáig, ha valamivel igazabb szókimondó lett volna, s ha nem rettent volna el az egyszer már életében megkóstolt büntetéstől.

Érdeklődéssel várjuk Raszkolnyikov további útját.

(Berlin)

Babos Antal

DISPUTA

A PUBLICISZTIKAI GONDOLKODÁS TERMÉSZETRAJZÁHOZ

Az erdélyi zsidó szabadkőművesek Szemléjének egyik legutóbbi számában olvassuk A polgári gondolat körül című tanulmányban a következőket:

„Mintha a jobb és baloldal legbensőbb pszichológiai lényegében azonos volna egymással, közös arcél, amellyel szemben nem áll egy másik arcvonat. Dehogy is nem áll!... Amikor az ember látja, hogy milyen könnyű az út egyik végétől a másikba, amikor ösztönösen érezzük, hogy csak a vignetta más, abban a pillanatban nem angazsálva lenni sem az egyik, sem a másik irányban. kitartani egy olyan álláspont mellett, amely szkeptikus, amely kritikus amazokkal szemben, már nem a passzív tehetetlenség esődje, de határozott állásfoglalás, már-már bázis, szilárd hullámtörője a legkülönbözőbb hullámveréseknek. Ez a polgári álláspont: Önmaga lényegének minden áron való konzerválása: ez az aktív szembéhelyezkedés balra is, meg jobbra is.”

„Abban a pillanatban, mikor egy társadalmi osztálynak öntudata

van, ha ki tudja építeni a maga számára ideológiáját, amely más, mint a forradalmi ideológiák, anélkül azonban, hogy minden forradalmiság nélkül való volna, ez a társadalmi osztály nem halott, de él, expánzivitásánál és lendületénél fogva."

"Az öntudatos polgári ideológiának nem vitatható alapelvei közé tartozik a juste milieu: az arany középut. A juste milieu helyes értelmezése nem annyit jelent, hogy a polgár bizonyos irányban konzervatív, sem azt, hogy bizonyos irányban haladó. Inkább egyazon időben haladó is, meg konzervatív is."

"Jobb ösztönére hallgatva diszkvalifikálja a kapitalizmust, de itt megáll. A munkás azonban nem elégszik meg ezzel, ő a végletek aprobálását követeli, mert ugymond; ha abba a táborba nem tartozol, úgy szükségképpen ebbe a táborba kell tartoznod. Az intellektuel szerint ez a véglest nem egyéb, mint a kapitalizmus egy másik súlyos képlete."

"Nem a polgári gondolat került zsákucába, hanem a gondolat maga."

"A polgárság világképe teljesen azonos a modern ember világképével. A modern ember gondolata kerül konfliktusba az élet adott ságaival... A szkepszis harca ez a páthosszal."

"A ma intellektüelje tudatában van annak, hogy a cselekvés sikkja sohasem azonos a gondolat sikkjával, de másként nem tehet. Fegyvere a harcban nem az erőszak, hanem a iudicium fölénye."

"A forradalmi gondolat alkotóeleme csak a gondolat lehet: a népi forradalomnak semmi köze a gondolathoz, mert a nép teljesen szellemtelen."

*

A fentiekhez voltaképpen nem kellene kommentár, de mivel egy sűrűn szereplő erdélyi író mondja ezeket, aki ráadásul meggyőződéses polgár is: szükségesnek látjuk alábbiakat megjegyezni:

A mai polgári intellektüelnek már semmi köze sincs a mai valósághoz. A mai valóság számára merőben idegen, amit mond és ahogy mondja az végérvényesen egy, a valóságtól idegen, absztrakt fogalmi világnak az eredménye. A mai intellektuel tudata és a valóság eltávolodtak egymástól. A valóság nem az, amit a polgári tudat róla tud, a tudat viszont mást tud, mint ami van. A fogalom és a tárgy a polgári intellektuel esetében két külön szférát jelentenek. A polgári intellektuel tudata a multból ered. Fogalmái egy túlhaladott társadalmi valóság vetületei, s nem a mai társadalom valóságviszonyainak a tükröi. Az intellektüel nem a mai kor terméke: a mai kortól idegen, sőt állásfoglalása legtöbbször ellentétben van a kor valóságával szemben. A mai finánckapitalista társadalomnak nincs adequat szellemisége. A „szellemiség papjai” ma régebbi ideológiák büvkörében élnek. A fináncetöke korszaka kitermelhet új politikai orientációkat, azokat azonban új és saját szellemiséggel megtelíteni nem tudja. Hitlerre és az olasz fasisztákra egyaránt jellemző, hogy sem az előbbi, sem az utóbbi nem tudott adequat szellemiséget kitermelni. A fasizmusnak és a hitlerizmusnak nincs saját szellemi képlete.

Az intellektuel világnézete ma, a szellemtelen fasizmus korában a Multban gyökerezik. Minden megnyilatkozásuk a multat invokálja. A „szellem forradalmairai” célnélküliek. A szellem „forradalma” a tudat világában játszódik le, de nem a Mult fogalmainak a lerombolását célozza, hanem a mai valóság meghamisítását. A „szellem forradalmában” a fogalom győz az élet felett, a tudat elavult képződményei a valóság felett. A „szellem forradalmának” eszköze: a „iudicium fölénye”, — bár ez a iudicium, amint azt éppen idézeteink bizonyítják,

napjaink eseményeit képtelen napjaink prizmáján keresztül megítélni. Szkeptikus a ma eseményeivel és kritikus minden aktív irányzattal szemben. A valóságot csak értelmezi, — rosszul, átalakítani, a maga képre formálni viszont nem tudja. Ezért beszéli be magának, hogy az a megállapítás, mely szerint a jobb és baloldal legbensőbb pszichológiai lényegében azonos, egyuttal állásfoglalás és harc mindkettő ellen.

A polgár szellemi alkata cikkírónk szerint a szkepszis és a kritizmus. A mai jobboldal szintén polgári, — bár cikkírónk és a „polgári-bal” nem tartja annak, s a mai jobboldal vajmi kevéssé kritikus és szkeptikus. Cikkírónk polgárisága a közelmúlt polgárságának ideológiai képletében jelenik meg és éppen ezért kizárólagos érvénnyel magának foglalja le a „polgári” jelzõt, kirekesztve onnan minden mai polgárt, aki szükségszerűen fasiszta. Polgár az, aki úgy gondolkozik az eseményekről mint cikkírónk, aki tehát a mai valóság tényeiből nem tud fogalmat alkotni, akinek fogalmi élete a multból öröklődött át, s akinek így a tudata nem fedi a valóságot. A tudatnak ez az egyetemes zűrzavara már saját osztályhelyzetét sem érti: a monopolkapitalizmus intellektuelje kisajátította magának a polgári jelzõt, kirekesztvén onnan a polgárság nagy rétegeit. A mai intellektuel elavult tudata szembe fordul mindennel, ami valóság és így szembeállította önmagát az egész korrall, a kapitalizmussal és a proletariáttussal egyaránt.

Egyaránt? Ez a megállapítás vajmi kevéssé igaz. Cikkírónk és társai antikapitalizmusa felettébb problematikus, ha meggondoljuk, hogy ők a szocialista végleletet a kapitalizmus egy másik súlyos képletének tekintik. Objektíve a tőkés termelés fennállását eredményezi ez a tudati szembehelyezkedés a kapitalizmussal, az az tudatuk nem válik társadalmi létünk meghatározójává. Éppen azért, mert a tőkés termelést a szocialista tervgazdálkodással, a Feme-gyilkosságot a forradalmi osztályharcral, Németországot a Szovjettel stb., stb. azonosítják és mert bebeszéli maguknak, hogy ők egy külön frontot alkotnak éppen ezért állásfoglalásuk a tőkés termelés ellen legalább is vitatható.

Ez az azonosítási törekvés, amely a mai intellektuelnt annyira jellemzi, igazolja, hogy a mai polgári intellektuelnek a logikájával is baj van. A fogalmak valóságellenes megalkotása a logika történeti válságát jelenti. A régebbi polgárnak volt érzéke — bár mechanisztikusan tette — a megkülönböztetések és azonosítások, az ellentmondások kizárása stb., irányában. A maínak már nincs. Amit mondanak az a logika számára érthetetlen. Hogyan lehet a polgár egyszerre progresszív és konzervatív, azt a logika nem érti meg!? Hogyan állíthatja valaki, hogy a szocializmus a kapitalizmus egy másik, ráadásul még súlyos véglelete!? Hogyan lehet elképzelni egy nem-forradalmi ideológiát, amely mégsem ment minden forradalmiságtól!? Hogyan lehet a legalaposabb ellentmondásokat egybefűzni, az ellentéteket úgy azonosítani, ahogy a cikkírónk teszi, egy tény minden alap nélkül kiterjeszteni, a fogalmakat önkényesen értelmezni stb!? Mindezeket a tényeket meglehet magyarázni szociológiailag, de logikailag nem. Az azonoság és ellentmondás törvényei a mai intellektüelek számára nem léteznek már. Dialektikusak volnának? Az azonosságot és az ellentmondást másképpen értelmeznék? Szó sincs róla! A logikusak anélkül, hogy a logikát túlhaladták volna. Nemcsak a polgári gondolat került valóságba, hanem a polgári gondolkozásmód is.

A mai intellektuelnek nincs világnézete. Nem a világot nézi úgy, ahogy van, hanem ahogy tudatában elképzei. A mai intellektuelnek nincs logikája: a mai intellektuelnek következőképpen nem áll módjában a mai valóságot megérteni, nem hogy ennél többet pl. aktív ál-

lásfoglalást közvetítsen. Ha egy sokat szereplő intellektuel mint pl. cikkírónk összetéveszt mindent, ami összetéveszthető, ha azt állítja, hogy nem a polgári gondolat került válságba, hanem maga a gondolat — így absztraktul és légüresen, — ha azt állítja, hogy a népi forradalomnak semmi köze a gondolathoz, mert a nép szellemtelen, úgy ne csodálkozzunk, ha kevésbé felkészült emberek és tömegek ugyanezt állítják és hiszik. Ha cikkírónk így beszél úgy ne csodálkozzunk pl., hogy Hitleréknek sikerült elhitetni, hogy a zsidó nagytőke és a marxizmus egy és ugyan az, hogy a szocializmus előfeltétele a fajtisztaság stb. Mindent azonosítani, ami tudatunkat megcáfolja — ez nemcsak a progresszív intellektuel sajátja, hanem a reakciós fasisztáké is, akik szintén azonosítják pl. a marxizmust a polgári progresszióval, mint ahogy a polgári progresszió őket azonosítja a marxistákkal. A megkülönböztetések iránti érzéketlenség, a dolgok azonosítása a progresszív és reakciós polgár esetében egyaránt megvan, jeléül annak, hogy a polgárságnak ma már nincs logikai érzéke: már nem gondolkozik logikusan. Ugyanakkor amikor cikkírónk ezeket írta, Nichifor Crainic, a román regresszió szellemi vezére lapjában azt állapítja meg, hogy a francia szabadkőművesek, zsidó nagytőkések, demokraták, szociáldemokraták stb., — akik tudvalevőleg mind egyek — összefogtak a győzedelmes német fasizmus ellen, mert közös érdekeiket, az egyedüli igazi forradalom veszélyezteteti. Tehát ébredjete: fejlődéseknek útjában áll a Mult demokráciája, zsidó nagytőkéje. Crainic is a lá cikkírónk mindent egy kalap alá von és így kénytelenek vagyunk mi is a reakciós és progresszív polgárt, legalább is a logikaiakat és a társadalmi szerepüket illetőleg, azonosítani. Az öntudatos progresszív és az öntudatos reakciós mindent azonosít, csak saját magukat nem.

A polgárságnak sok mindene van, csak logikája nincs. A valóság nem az, amit róla tud: s a tudata nem azt tudja, ami van.

(București)

Bányai Imre

NYILT LEVÉL

NÉMET LÁSZLÓHOZ, A „TANU“ SZERKESZTŐJÉHEZ

Igen tisztelt Uram,

Őn úgy hiszi, hogy a marxisták az idő által meghaladott tudományos álláspontot képviselnek, ez állásponttól durva általánosítással, megmerevedett dogmatizmussal ítélkeznek és naiv csalhatatlansággal emberfeletti törvények működésére bízzák magukat. Ebből magyarázza azokat a vereségeket, amelyek Őn szerint a marxizmust érik, amelyek hüvelyéből az élet Őn szerint már tovaszállt. De, minthogy ugyanakkor nem tagadja, hogy a marxizmus részletkérdéseiben — mint Őn mondja, a marxizmus kétéját illetően — tájékozatlan, szükségszerűen ezt az elvet vallja a marxizmussal szemben: minél kevésbé ismerünk egy dolgot, annál jobban ismerjük azt. Amilyen bizonyos azonban az, hogy Őn ezzel a tétellel nem a tudatlanságnak akar menlevelet biztosítani, olyan bizonyosnak látszik az is, hogy az Őn tájékoztatlansága a marxizmust illetőleg nemcsak részletkérdésekre terjed ki. Mellőzve tehát azt a problémát, hogy vajjon nem „durván általánosít-e“ Őn, amidőn bizonyos vereségekért a marxizmust teszi felelőssé, hadd tegyem fel egyenesen és gorombán a kérdést: Hallott-e Őn már a dialektikus marxizmusról, a dialektikáról, mint a marxizmus ismeretelméletéről és módszeréről? Az írásaiból következtetve, aligha. Ezért engedje meg, és tekintse egyben a megbecsülés jelének Őnnel szemben ezt, hogy bármennyire is ellenszenvesnek találja egyébként a „ká-

tékat" — összefoglaljam az Ön számára, — mint annak, amit Ön a marxista anyaszentegyháznak nevez, egy hive, — a marxista dialektika kiskatéjának egyrészét.

A marxista dialektika a dolgokat, a maguk végső fokon nem uniformizálható egységében, folytonos változásukban, egyetemes, folytonosan változó, rendkívül bonyolult összefüggésükben, örökmozgásban lévő egység szolidáris megjelenési formáinak tekinti. Ezért számára a dolgok, amint sohasem teljesen azonosak egymással, úgy soha nem is merev ellentétek. A marxista dialektika olyan bonyolult világot tár fel, amelynek minden tagja „mámoros bacchánus táncot jár”, amelyben az azonosak ellentéteseknek, az ellentétesek azonosoknak bizonyulnak, egymásba átmennek, egybeesnek és amelyben egyedül a szellem legnagyobb fokú fegyelmezettsége, legnagyobb fokú iskolázottsága teszi lehetővé az eligazodást és biztosít a szofisztikában való elveszéssel szemben. A marxizmus szerint az igazság tévedésbe megy át, a tévedés igazságot tartalmaz. Amint tehát a marxizmus nem hisz a dolgok, a társadalmak örök formáiban, úgy nem hisz róluk alkotott örök igazságokban sem. Számára az igazság is folytonos mozgásban lévő folyamat, amely a jobban megfigyelt régi és a felbukkanó új tények kívánta folytonos korrekciók segítségével halad egy elérhetetlen, egyedül folyton változó — de egyben mindegyre tökéletesedő — relativ formában adott abszolút igazság felé. A marxista dialektika a valóságról felállított törvényeket, amelyek nélkülözhetetlen támpontjai minden társadalmi cselekvésnek, a folytonos mozgásban lévő, összefolyó, bonyolult valóság szükségszerűen durván általánosított, leegyszerűsített, megmerevített képeinek tekinti és minden igyekezetével arra törekszik, hogy, e törvények folytonos csiszolásával, mindjobban hozzásimuljon a kimeríthetetlen, sokszínű tovahullámzó valósághoz. És a társadalmi fejlődés törvényeit nem helyezi el az emberen kívül, az emberek felé, hanem egyedül az emberi cselekvésben, az emberi akaratban, az emberi cselekvés, az emberi akarat által látja megnyilvánulni őket.

Valószínűleg meglepőnek fogja találni, hogy a marxizmus és pedig „kiskatéyszerűen — ilyenek látja a világot és így értékeli annak törvényeit. Az irodalom nyelvén talán „raffináltnak” is fogja minősíteni ezt a „világnézetet” és esetleg azt is észre fogja venni, hogy azok az „új” gondolkodási módszerek, amelyekre éppen Ön is felhívja a figyelmet a fizika mai átalakulásával kapcsolatban, a „vidékiek” gondolkodással szemben nem mások, mint a marxizmus százéves dialektikus módszerének kezdő, rendszertelen alkalmazásai a modern természettudományban. De viszont most már meg fogja érteni, hogy én a magam részéről nem kevésbé „meglepőnek” találok az Ön álláspontját a marxizmussal szemben. És talán, ha érdemesnek tartja, hogy a marxista „kátéval” foglalkozzék, be fogja látni azt is, hogy a marxizmus tudományosságát nem haladhatja meg az idő, mert a marxizmus, önönmagának megtartása mellett, önönmagának folytonos meghaladása az időben, hogy a marxizmus nem lehet dogmatikus, mert egyetlen dogmája a dogmák elvetése, hogy nem merevedhet meg, mert szelleme maga a hajlékonyság, hogy nem bizhatja magát emberfeletti törvényekre, mert számára törvények működése és emberi cselekvés azonosak, hogy nem szállhat el belőle az élet, mert ő maga nem más, mint az élet ritmusának a lüktetése.

Ha azonban a „káték” iránti ellenszenvét mégsem tudná legyőzni, ha továbbra is elzárkóznék egy ellenségesnek érzett osztályakarat megnyilvánulásaitól, akkor legyen szíves megmagyarázni nekünk, hogy

egy meghaladott tudományosságú, megmerevedett, dogmatikus, sematikus elmélet, amelyből az élet elköltözött, hogyan tudott és hogyan tud világtörténetet csinálni, ha másutt nem, legalább a világnak azon a bizonyos egyhatodrészen?

(Budapest)

Jeszenszky Erik

L A P M O N T Á Z S

HÁBORUS VESZÉLY?

Körkérdéssel kezdődik. A prágai DIE WAHRHEIT ankétot rendez: Megmenthető-e még Európa egy új világháború rémétől? Ime a feleletek: Kamill Krofta, Benes helyettese üres szavakat esépel: „Három móddal lehet megakadályozni a háborút. Az első: az erkölcsi alapkövetelmény, mely az államférfiaknál és államoknál feltételezi a megismerést, hogy a háború — bűn. A második: a jogi alap, mely a konfliktusok békés rendezését írja elő. A harmadik: a politikai, mely az összes nemzeteket szolidaritásba fogja a bűnös békeháborítók ellen. Sajnos ezeket az alapkövetelményeket eddig nem lehetett hathatós rendszerbe foglalni.” Azaz: Európa ajultan, tehetetlenül ki van szolgáltatva „egy új világháború rémének”. Karl Renner volt osztrák kancellár majdnem a fején találja a szöveget: „A nagyhatalmak uralkodó államférfiai háború-ellenes paktumokat írnak alá, a belpolitikában ugyanakkor a háborút pártolják.” Az angol J. C. Wedgwood felelete rövid, de igaz: „Hogy mint lehet Európát egy új világháborútól megmenteni? Amíg Hitler és a hitlerizmus uralkodik Németországban ez lehetetlen kérdés.”

A német veszély. „Németország háborús ereje még most is megfekszi a tizenégyes ellenfelek gyomrát. Az egészséges emberi ész ezeknek az ellenfeleknek ezt mondja: ha háború, akkor inkább ma mint holnap. A holnap háborúja, nemcsak, hogy sokkal több emberáldozatba fog kerülni, de meghozza Hitlernek is a győzelmet. Eljött az a pillanat, amikor a legellentétebb érdekek, Európa minden nemnémetnyelvű nemzetének szociális, nemzeti, imperialista, kapitalista érdekei a „háborút Hitler ellen” jelszóban találkoznak. De az európai államok, kormányaik és pártjaik öregek és betegek. Békeakaratauk a félelem stádiumából nem tud átlendülni az aktív védelem stádiumába... A nemzeti szocialistáknak ugyanakkor sikerült az osztálygyűlöletet fajgyűlöletté alakítani és így a néptömegből egy mindenre kész nemzeti hadsereget formálhatnak.” (DIE NEUE WELTBÜHNE).

Zsidók háborúja. „Igen, igen Iszonyat-Németországban borzasztó dolgok történnek, de ez ellen nem lehet semmit sem csinálni. Legfeljebb hadat vezetni Németország ellen. Már pedig mi nem akarunk háborút. Így beszélnek sokan. Aztán jönnek mások, akik azt mondják: amiért néhány ezer zsidóval igazságtalanság történt, most már írja emberek milliói harapjanak a fübe? Ne kiabáljatok sokat, mert egy új zsidó háború könnyen világpogromhoz vezethet... A helyzet tehát ez: mert mindenki fél a háborútól, kikerülhetetlenné válik a háború. Mert a világ riadozik a preventív háború eszméjétől, kikerülhetetlenné válik Németország támadóháborúja. A népek göresösen kapaszkodnak szegényes jelenükbe és ezzel elrontják holnapjukat... Ne féljen senki: nem lesz zsidó háború, de újra csak német támadóháború az egész világ ellen. És ez a háború csak azért lesz lehetséges, csak azért lesz kikerülhetetlen, mert senki sem akarta a háborút.” (Ludwig Bauer a DAS NEUE TAGEBUCH-ban).

Egy másik vélemény. „A német háborút nem akadályozhatja meg sem a leszerelési komisszió ágense, sem az államférfi, sem semmiféle bojkott. Azt csak a fenyegetett népek dolgozói akadályozhatják meg. Mai nyomorult, kátyuba került, rossz diplomatáktól elherdált sorsuk: Európa sorsa. De itt van az ifjúság. Pacifista jelszavakkal nem lehet előlük elködölni a valóságot. Szemeik előtt testvéreket kineznek. Ennek az ifjúságnak a kezébe van letéve Európa sorsa. Európa millió munkanélküli hadseregétől függ, hogy hová vezet majd az út. Ha sikerül őket befogni a rekrutafegyelembé, akkor a revansháborúnak nyert ügye van. De ha nem, akkor ez lesz az igazi háború a háború ellen. Emberek háborúja tankok, bombavető és tengeralattjárók ellen.“ (Robert Boucher a NEUE WELTBÜHNE-ben).

Japán veszély. Nem véletlen, hogy a japán veszélyről Rohan herceg ír a EUROPÄISCHE REVUE-ben. Német veszélyről szó sincsen: „Németország mint támadó egy pillanatra sem jöhet számításba. Igen, férfias ifjúsága áldozatrakész és kész a legvégsőre. De ez csak harci készség és nem háború utáni vágy. Németországban a belső ellenség ellen menetel egy hadsereg. És igazán nem véletlen, hogy az egyetlen surlódási felület ép' az osztrák kérdésből keletkezett, mert ez egy néppolitikai kérdés... Ellenben Japán komoly veszély, márcsak azért is, mert a világgazdaság néhány hatalmi faktora szívesen látna egy japán-orosz konfliktust. Ez a világgazdaságot kissé fellendítené, az angolszászok pedig vígan dörzsölhetnék a kezüket: egyszerre két legveszélyesebb ellenfelüket gyöngítene a kívánt konfliktus. Ha pedig az oroszoknak sikerül szövetséget kötni Kinával, akkor a XXI. század az oroszoké.“ Rohan herceg elfelejti, hogy ez a század már régen le van foglalva a németek számára. Ilyen elírást mégsem szabadna német lapban produkálni.

Győzhetetlen Japán. Trockij a DAS NEUE TAGEBUCH-ban tépi szét a japánok legyőzhetetlenségének legendáját: „Gazdaságilag Japán gyöngébb, mint bármelyik számba jöhető ellenfele egy nagy háborúban. A japán ipar képtelen a néhány milliós hadsereget éveken át fegyverrel és élelemmel ellátni. A japán pénzügy, mely a militarizmus terheit már békeidőkben is alig bírja elviselni, egy nagy háború kitörésekor azonnal hajótörést szenvedne. A japán katona tömegben nem felel meg az új technikának és taktikának. A lakosság zöme ellenséges az uralkodó rezsimmel szemben. A mozgósításnál rengeteg forradalmár kerül a hadseregbe, Korea, Mandzsúria és hátuk mögött Kína ténylegesen is ki fogják mutatni ellenséges érzületüket a japán igával szemben. A katonai diktatura acélfűzőjében Japán hatalmasnak mutatkozik, de egy háború ezt a legendát darabokra fogja tépni...“

A béke szigete. Európát, a világot a háborús bizonytalanság féltelme és görcse kinozza, újságok, emberek szavait jegyeztük, akárhová lapoztunk mindenütt ott volt a rém. Egyetlen egy lap van, mely pedig címében büszkén hordozza a világot: DIE WELT IM WORT, mely mindezekről a dolgokról semmit sem tud. Willy Haas a Literarische Welt jobbméleketű kiadója Prágában indította meg új hetilapját. Irodalmi lap elsősorban; kifejezetten „metafizikai“ beállítottsággal üzen hadat úgy a „történelmi, mint a fiziológiai materializmusnak“. Csuf háború eredj innen, a Hitler mumust az emigráns Haas nem ismeri, amit olvasóinak feltálat, az Marinetti háborúja a makaróni ellen. Az első oldalon képpel a nagy makaróni háború és búfelejtőnek néhány futurista konyharecept: „Nyers szalámi hámozva, tányérban szervirozva forró kölni vízzel kevert kávéval lesz leöntve.“ Az étel címe: „Felizgatott disznó“. Ez a felizgatott disznó a háborús atmoszféra legbiztosabb jele. Az emberiség már csak így tud menekülni, szemet hunyni és — hadba vonulni!